

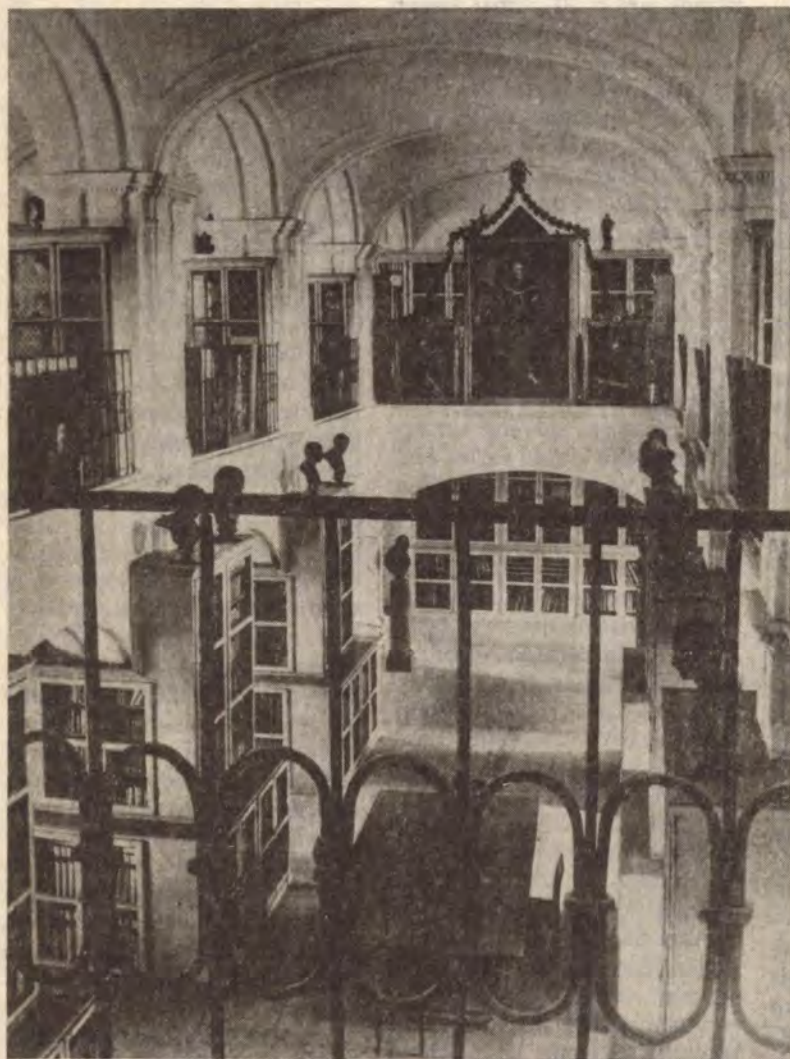
„Menyország helyett nyílnak percz-egcskék”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 6. (212.) SZÁM — MÁRCIUS 20.

ára 500 lej

A marosvásárhelyi Teleki Téka (Az 1996/3. számunk 21. oldalán a gyulafehérvári Batthyaneum képét közzöltük.)

GAAL GYÖRGY

Bibliográfiánk új sorozata

A könyv is veszendő portéka. Főleg olyan átmeneti korszakokban, amikor akadozik vagy még kialakulatlan a könyvterjesztés, amikor nem működik a köteles példány-rendszer, nem jelenik meg bibliográfiai folyóirat. Kis példányszámú, gyakran múlandó alkalomhoz kötődő füzetek tucatjai kerülnek szemétkosárba, zúzdába, utólag kiderül, hogy még a kiadó cég sem őrzött meg belőlük bár egyetlen példányt. Ezek a kiadványok azonban egy adott kor politikai-művelődési-gazdasági életének dokumentumai, s a késői kutató számára érdekes adalékokkal szolgálhatnak. Ha valamennyi kötet begyűjtését, tárolását szinte lehetetlen is megoldani, legalább könyvészeti adataikat nyilvántartásba kell vennünk.

Romániai magyar viszonylatban a tudós irodalomtörténész, György Lajos nevéhez fűződik ez a felismerés. Ő állította össze a romániai magyarság első öt esztendejének időszakai sajtó-bibliográfiáját (1924), majd a könyvkiadásét (1926). Ez utóbbi sorozattá lett az Erdélyi Tudományos Füzetek keretén belül. Ferenczi Miklós, Valentiny Antal és Vita Zsigmond folytatták 1942-ig a kiadványok évenkénti számbavételét. Az 1943-1944-es dél-erdélyi magyar bibliográfiát

Györffy Dénes közölte a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1989-es évfolyamában. Míg az észak-erdélyi kiadványokat az összmagyar könyvészetek vették számba. Az 1944 őszi hatalomváltástól kezdve azonban eddig nem volt kimutatásunk a romániai magyar könyvkiadásról. Az 1954 óta Bukarestben kiadott központi romániai bibliográfia (*Bibliografia R. P. R.*) nyilvántartásba veszi a magyar könyveket is, de ez nem tekinthető pontosnak, számos címmel kell majd kiegészíteni.

A legnagyobb nehézséget tehát az 1944-1953 közötti időszak magyar könyvészetének az összeállítása jelentette. Ezt tette közzé az Erdélyi Múzeum-Egyesület Romániai Magyar Bibliográfiák sorozatának 1992-ben megjelent 1. és 1995-ben kiadott 2. füzeté. Az 1. füzet előmunkálatokra támaszkodhatott, hiszen Tóth Kálmán (1910-1962), a vegyész-közgazdász lett kitűnő könyvtárvezető saját kezdeményezéséből hozzáfogott az 1949-ig terjedő könyvészet összeállításához. Hirtelen halála akadályozta meg a mű befejezését. Így Gábor Dénesre hárult a feladat, hogy az anyagot kétszeresre duzzasztva véglegesítse e kötet címjegyzékét. A mutatókat Fodor Irén

>>>>> folytatás a 2. oldalon

- Szöveggyűjtemény: JOYCE
- Búcsú dr. Kós Károlytól
- Sigmond István: Molekulák
- Szőcs István: Számok nyűgében
- Lászlóffy Csaba novellája
- Lázáry René Sándor versei
- Jancsó Miklós novellája
- SERÉNY MÚMIA

JANCSIK PÁL

Megsimogatott a tél

Gerzon Bélának szeretettel

Mentünk a fehér sétatéri úton
az összeborult fagyos fák alatt.
Valami igaz melegségre vágytunk,
kívántuk a zengő, piros nyarat.

Mondtad: titkokat rejtenek a számok,
s önmagánál többet jelent a szó.
Lágyan, anyásan, gyapjúfejkendősen
borította az ágakat a hó.

Visszanéztünk a porzó ragyogásban,
nyílegyenesen tündökölt az út.
A Szépséget, a nagy Csöndet csodáltuk,
a tiszta Fényt, a bűvös sugarút.

Ne mondja senki, a fagymenta télben
nincs melegség, szfó, hogy a tél halott.
Az ágak közt havas, puha kezével
lenyúlt, s vállunkon megsimogatott.

1996. február 4-én.

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

6

EZER SZÁZ

Kronikásaink közül Anonymus az egyetlen, ki a honfoglalás lefolyásáról részletes képet igyekszik adni. Előadása során élesen kikel ugyan a parasztok hiú meséi és a hegedősök csacska énekei ellen, de azért ő maga is szívesen kohol meséket. Történeti könyvében, mely a XII. század végénél semmi esetben sem régibb keletű, össze van keverve a nemzeti hagyomány az általa szerkesztett mesékkel, minél fogva elbeszélésében ma már nehéz vagy éppen lehetetlen a népies mondai tartalmat a subjectiv költeményektől elválasztani. A mit Anonymus Álmosról, a Dunavízről s alpári fűről, a székelyek szerepléséről vagy Botond konstantinápolyi kalandjáról regél, az, ha közbe nem hivatkoznék is «a hegedősök csacska énekeire és a parasztság csalfa meséire, kik a magyarok vitézi tetteit és hadait mind mai napig sem eresztik feledségnek» minden történetíró szemében a nemzeti monda követelésével lép föl. De játékos helynévmagyarázatai, mint pl. Munkács nevének a munkától, Szerencs nevének a szerelmű szótól, Szer nevének az országi dolgának szerbe vevésétől való származtatása, első tekintetre láthatólag nem egyéb, mint tudakosságának fitogtatása. Sokkal nagyobb baj, hogy Anonymus helynevekből historiai személyeket költ s ezek köré csoportosítja aztán a honfoglalás eseményeit. A Szalánkemen helynévből, melyet ő Zolancaman alakban ismer, költi Szalán fejedelmet; a biharmegyei Marótlaka helynévből Mén-Marót vezért állítja szemünk elé s melléknévét soknevelőségéből magyarázza, nyilván Achtumra pillantva, kinek szent Gellért legendája szerint hét felesége volt. Egyébiránt maga a Marót név valószínűleg az ó-germán Marhold vagy Marolt alaknak egyszerű variánsa. Lóborczy ispán is a Laborcza folyó nevének köszöni szereplését, mint Zobor nyitrai vezér is a Zobor hegyének. Legnagyobb jelentőségű azonban Gelou oláh fejedelem életbe hívása; ezt a kolozsmegyei Gyalu helynévből, mely a XIII. századi oklevelekben Gelou alakban fordul elő, csinálja meg Anonymus s vele az oláhok kezébe, kik mint alább látni fogjuk, a XIII. század jövevényei, bizonyítékot látszik adni arra nézve, hogy ők régebbi lakosai Magyarországnak, mint a magyarok. Mindezekről az állítólagos fejedelmekről sem a byzanci, sem a német, sem a szláv egykorú történeti források nem tudnak absolute semmit. Arról a szláv fejedelemről pedig (Suvatoplukról), ki az összes egykorú kútfők tanúsága szerint Magyarország északi részét bírta, Anonymus nem tud semmit.

Jólehet Anonymus munkáját más történeti képtelenségek is, mint az 1061-ben legelőször feltűnő kúnoknak szerepeltetése a honfoglalásban, nagyon megbízhatatlanná teszik, mindazáltal kötelességünk legalább fővonásokban megismertetni azt a képet, melyet ő, a XII. századi magyar, a honfoglalásról alkotott magának.

GYÖRFFY GYÖRGY

Bibliográfiánk új sorozata

>>>> folytatás az 1. oldalról

állította össze. A 2. füzet sem teljesen előzmény nélküli, az 1980-as években Lőrinczi Domokos írt államvizsga dolgozatot az 1950-1953 közötti könyvkiadásunkról. Az ott felsorolt művek egy részét a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár azóta ki is selejtezte! A most megjelent 1950-1953-as könyvészetet az egyetemi könyvtár két munkatársa, Szigethy Rudolf és Újvári Mária állította össze. Így elkészült a legkritikusabb tíz esztendő romániai magyar könyvkiadásának a nyilvánartásba vétele.

Mindkét füzet évenként ábcé-sorrendben közli a kötetek adatait, számozva őket. Az első füzet 1772 (1944: 88; 1945: 302; 1946: 393; 1947: 214; 1948: 345; 1949: 430) tételt, a második 1726 (1950: 405; 1951: 266; 1952: 492; 1953: 563) címet sorol fel. Összesen tehát közel negyedfélszer magyar kiadványról készül számbavétel. Mindkét füzethez Dávid Gyula, a sorozat szerkesztője írt a korszakot bemutató, statisztikai adatokkal jellemző tanulmányt. Betűrendes névmutatató, a kiadók és nyomdák városankénti indexe segíti a tájékozódást. Kár, hogy csak a második füzethez mellékeltek sorozatmutatót is. Mivel a mutatók mindig az évet és tételszámot adják, megkönnyítette volna a tájékozódást, ha valamennyi lap margójára rányomtatják a naptári évet.

A két bibliográfiai jegyzék egy nagyon lehangoló folyamatot tükröz. Azt, ahogyan a világháború után a romániai magyarság a hagyományokra alapozva beindította könyvkiadását, a lehetőségekhez mérten színössze is tette, majd az 1950-es években hogyan került ez egységes központi irányítás alá: miként számolták fel a nyomdákat, szervezték át, vonták össze a kiadókat, rendelték alá mindent egyetlen szempontnak. Az 1940-es évek közepén még működtek tudományos intézményeink: az Erdélyi Múzeum-Egyesület, az Erdélyi Tudományos Intézet rangos kiadványok sorát jelentette meg. De az Erdélyi Magyar Gazdák Egyesülete is kiadott 28 munkát. Több mint 20 romániai város neve fordul elő a kiadás helyeként, s vagy tíz jelentősebb nyomda szerepel az impresszumokban. Eleinte messze Kolozsvár vezet, s az itteni Minerva nyomda. A statisztikai kimutatás érzékelteti, hogyan tevődik át a központ Kolozsvárról Bukarestbe. A hat év átlagában még Kolozsváré az elsőbbség 779 címmel a bukaresti 613-mal szemben. Csakhogy 1945-ben Kolozsvárt 194, Bukarestben 12, 1949-ben

Kolozsvárt 11, Bukarestben 365 magyar könyv jelent meg. A 40-es években még az egyházak és a magyar egyetem is számos kiadvánnyal szerepel. Az igazi korszakhatár 1948 júniusa, a nyomdák államosítása. Ezután jóformán csak állami kiadványok jelenhetnek meg. A második kötet négy esztendei magyar könyvészetében mindössze hét egyházi kiadvány képez kivételt!

Az 1950-es évekre a brosúra-irodalom jellemző. Az évi könyvtermés 30%-a 30 lapnál kisebb füzet, 34,7%-a pedig 30-60 lap közötti terjedelmű. Állami és párt-szervek határozatait, vezetőik beszédei, ideológiai-politikai felvilágosító munkák, egészségügyi-mezőgazdasági ismeretterjesztő füzetek olyan tömege jelenik meg, hogy közöttük elvesz az irodalom. Annak is túlnyomó része fordítás oroszról és románból. A második füzeten a magyar klasszikusokból alig néhány nevet fedezhetünk fel, ők is többnyire egy-két (gyakran magyar-román közös) kiadvány címlapján szerepelnek: Ady Endre, Helldai Jenő, Jókai Mór, József Attila, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály. Beszédesebb a feleledező romániai magyar irodalmat kötettel képviselők névsora: Anavi Ádám, Asztalos István, Bajor Andor, Balla Károly, Berde Mária, Domokos Géza, Hajdu Zoltán, Herédi Gusztáv, Horváth Imre, Horváth István, Kormos Gyula, Kovács György, Létay Lajos, Majtényi Erik, Márki Zoltán, Méhes György, Nagy István, Sütő András, Szabédi László, Szász János, Szemlér Ferenc, Tamás Gáspár, Tomcsa Sándor, Tompa István, Zimán József. A címekből ítélve ma nem sokan vállalnák akkori — néhány esetben pályakezdő — kötetüket. Szerepel a névsorban Dáné Tibor, Földes László, Kacsó Sándor, Kiss Jenő, Kós Károly, Molter Károly, Saszet Géza, Székely János, Tompa László neve is: ők a fordítási irodalmat szolgálták.

A számos átszervezés, név-változtatás után létrejön az állami könyvkiadóhálózat, általában bukaresti vagy kolozsvári magyar szerkesztőségekkel. Ezekben helyt kap néhány tapasztaltabb kiadói szakember, s melléjük sorakoznak fel a frissen végzetek. Dávid Gyula szerint ez az átmeneti időszak teremti meg a későbbi — szellemi műhelyekké emelkedő — kiadói munkaközösségek magvait.

A második kötetben feltűnően sok tételhez illesztik oda az összeállítók az "nl." (= nem látam) jelzést. Ez arra utal, hogy csak a könyvtári nyilvántartásból, másodlagos forrásból vették át a címet. A kötet már nem vehető kézbe. Úgy tűnik, csak az alapul szolgáló kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár köteles példány gyűjteményében. Vajon a bukaresti Központi Állami Könyvtárban is hiányoznak az egyes kötetek? Mert egy fordított tankönyv, jelentéktelen brosúra esetén minimális adat is elfogadható. De az már mégis hihetetlen, hogy az 1950-ben a Kolozsvári Írószövetség kiadásában megjelent 180 lapos *Irodalmi almanach*-ból egyetlen példányt se lehessen találni, vagy Vásárhelyi János püspök ugyanazon évben kiadott prédikációs kötete és ágendás könyve ma ne lenne meg valamelyik református parókian. Ugyanúgy 1951-ből egy Asztalos István- és egy 6000 példányban kinyomtatott Majtényi Erik-kötet ma már nem található. Véleményünk szerint egy ilyen jelentős bibliográfiai kiadvány minden lehetséges forrást igénybe kellene hogy vegyen anyaga teljessé tételére. Azt lehetett volna inkább jelezni, mi az, ami a kolozsvári könyvtárban található, s miért kell Bukarestbe vagy Budapestre utazni, ha a kutató az unikumpéldányt látni akarja.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület igen helyesen tette, hogy önállóította bibliográfiai kiadványai sorozatát. Remélhetőleg a második füzeten bemutatkozó szerzőpáros rendre feldolgozza teljes könyvkiadásunkat. Közülük Szigethy Rudolf a Művelődés Könyvesház mellékletében rendszeresen közli az 1990-es évek romániai magyar könyvészetét. A múzeumi sorozatban helyet kéne szorítani a folyóirat-repertóriumnak is. Államvizsga dolgozatként több folyóirat anyagát feldolgozták, a kutatómunka ritka értékű segédesszövei lennének e kötetnek.

Romániai magyar könyvkiadás 1944-1949. Összeállította: Tóth Kálmán és Gábor Dénes. Kolozsvár, 1992. 152 l.

Romániai magyar könyvkiadás 1950-1953. Összeállította: Szigethy Rudolf és Újvári Mária. Kolozsvár, 1995. 132 l.

Szedesjéy András: Leányfej

LÁSZLÓFFY CSABA

Középkori fondorlatok — V.

„Szeget ütött a fejébe”

1.

Most már a törökök is lőnek, nemcsak Ferdinánd király zsoldosai. Roggendorff generális, még hónapokkal ezelőtt, előbb a dunaparti vízi tornyot kezdte ostromolni, hogy kiszomjazzassa a várbelieket. Aztán a gellérthegyi új bástyát vette célba, összerontva a koronáját, de nem tudott feljutni a hármass fallal körülvett hegyre. A német tűzérő parancsnoka a Gellérthegy oldalába, majd a Madárhegyre körös-körül leverte cölöpökkel biztosított, erős sáncok mögül dörögtette napestig az ágyúkat.

A nagy havazás után, mely a hadi népvélt, sátrait, fegyvereit betemette, csikorgó tél lett; a török hajók mind befagytak a Dunába. A szárazföldön viszont már csak méréföldek választották el Budától a György barát egyezkedése folytán közeledő felmentő seregeket; a pogány, tűz alá véve a német zsoldosokat, sietett elriasztani őket, hogy mielőbb rést üthessen az ostromgyűrűn. „A vidék erős lévén, Isten jóvoltából egyelőre senkinek sem lett bántódása” — olvashatta a nyugtalankodó Ferdinánd a lehető leggyorsabb tudósítást, s azon nyomban el is küldte császári bátyjának Spanyolországba. V. Károly azonban a rá jellemző szarkazmussal reagált „öcsémuram” aggodalmára: „A lehetetlennek nincs más orvossága, mint lehetőség szerint alkalmazkodnia a rosszhhoz.”

Ezt a filozófiát ama fagy- és fogcsikorgásban-vicsorgásban bárki érthette, vagy magára vehette. Csak a fiatal özvegy királyasszonynak nem volt hozzá, úgy látszik, kelő humora. Előbb csak a teje apadt el; sápadozva, gyengülve amiatt nyavalygott folyton, hogy nem állhatja a gyámkodó, kapzsi kezeket meg a szomorú nótákat — ezek is, azok is mintha a romlás felé tuszkolnák —, mire a magyar urak („dölyfös, faragatlan banda!”) elkomorulva, szótlanul, sötét arccal settenkedtek körülötte a fűtetlen, nagy termekben s a folyosóhomályban. Most aztán, megtudván, hogy óvintézkedésből nem eresztik be hozzá atyja követét, Izabella dűfűl, akár egy fűria. Honnan van benne akkora erő a sok kénytelen és önkéntes börtön után?...

„Gondolatok csak vissza, nagyokosok — latolgatja a sánta felé lapogató Werbőczy —, a barát szeptember 13-án érkezett volt meg János király holttestével Budára. Ti magatok láthattátok az özvegyet (nekem akkor a szultán még a köldökömet is figyeltette a Portán!), ti kísértétek aztán egészen a város kapujáig. Udvarhölgyei támogatták, alig állt a lábán szegény, megkönnyeztettek, ugye?! Ő maga hangos zokogásban jeleskedett; nem mondom, keserű volt viszontlátnia azt, akitől fél évvel azelőtt vett terhes állapotban búcsút. Szapolyai János teteme még tíz napig feküdt itt kiterítve, s a hitess asszony félig aléltan, térdén rogyadozva imádkozott ura s királyi lábánál. Mikor végleg lezárták a koporsót s a hosszú gyász kíséret megindult Székesfehérvár felé, Izabella lehanyatló karra, csak elejtett zsebkendőjével üzent az Isten akaratából kanyargó menetnek, hűségét küldvén a megboldogult porhüvelyé után.

Így meséltétek, igaz?! S ezt a hűséget megadóan viselte Habsburg Ferdinánd luciferi csalvetései, a mind fenyegetőbb alkudozások közepette is. Jóllehet szepegve, ijedezve vette tudomásul számos kétkulacsos főrangúnak az átpártolását, hiszen már jóval előbb megmetyelvezte a lelkét lengyel titkárnak, annak a fatökű Poremskinek sápi-tózo gyanakvása.”

Werbőczy dühösen nyúl a kupa után; majd a pösze embert utánözvja:

„Tükröt tartok felszéged elé, hogy megismerje a magyarok hitét, idegen lelkületét! Felszéged egyedüli támasza Istent után atyjában, a lengyel királyban lehet csak, mert az idevaló urak egytől egyig mohók és calárdak, akár a haramiaiak!... Aki ilyen sugallatra hallgat, nem cosda, ha elveszti a fejét. Az illető ráadásul fehérnép — a pletyka, mint a szű, még a királyi székét is kikezdi!... A többi susputyálásról, mi férfiak közt terjed okkal, ok nélkül, jobb, ha nem beszélünk.”

A három gyámjár — a kincstartó Fráter György, Petrovics Péter temesi ispán és Tö-

dők zsoldjára kicsikart volt tőle. Már akkor sejteni lehetett, hogy nem is olyan gyenge, tutyimutyi asszony őfelsége. Atyja beleegyezése nélkül — aki Krakóban vagy Vilnában székel — vonakodott aláírni a pápának, a francia királynak, valamint a német hercegeknek expedírándó leveleket, melyek Ferdinánd király álnokságát igazolták, azt, hogy a saját tulajdonának követelt országot pusztítva-prédálva indított hadjáratot, a váradi békét szavatoló aláírását is meghazudtolva ezzel — ami még a Bécsújhelyen járt lengyel kanonokot is elgondolkasztotta a ki-provokált magyar belháborút s véráldozatot illetően. Izabella ezek után miért nem akarja belátni, hogy lehet ő Jagello Zsigmond leánya és aragóniai s milánói Sforza hercegi sarj, de gyöngé és kishitű a nála eszesebb barát mellett. Örüljön, hogy nem kell kockázatot vállalnia.

2.

Az özvegy királyné az asztalnál csak egy kis édességet majsolt ma. Ráripakodik kuncogó udvarhölgyeire, s kezében Szent Ágoston vallomásaival megindul egy magányos szögletet keresni. A tegnap írta meg anyjának, hogy mennyire nem állhatja ezt a beste várost. Visszavágyik Krakóba, ahol leánykorában egymást érték az álarcosbálók s a hangversenyek. Itt csak egy félnótás vén muzsikusz nyekereg kobozán; nem is kell rászól-

Buzás Árpád felvétele

rök Bálint dunántúli főkapitány — közt, alig választották királlyá a csecsemő János Zsigmondot, máris megkezdődött a féltékenykedés, a torzsalkodás. (Mégis igaza volna Izabella lengyel titkárnak?) Az elhantolt magyar király s nem utolsó sorban a nyakas, indulatos György barát hű emberének erről illik hallgatnia. Most különösképpen. A fiatal özvegy nemcsak kényeskedni tud, de kalkulálni legalább úgy. Amikor a Habsburgokhoz átpártoló kalocsai érsek megüzente, hogy amennyiben Izabella szereti a békességet, fogadja el a Ferdinánd kegyes ajánlatát, az özvegy királyné, a fenyegető levéllel kezében, akkor sem a külső szorítás — az Esztergom alatt táborozó ötezer német gyalogos és ezer lovas — ellen perlekedett, akik egész Vácig pusztították az örökbe kapott királyi földet s a barát birtokait, hanem a háromezer aranyat követelte vissza harmincnyolcezer forintnyi hozományából, amelyet a kincstárnak a lerongyolódott vé-

ni, elhallgat önszántából úgyis, mihelyt elkezd magát tetvézni. „Itt vannak Mátyás király Corvinái!” — hangzik az undok György barát nagylelkű vigasztalása. A nevet is alig tudja alákanyarítani, s közben bíboros süvegre áhítozik.

Izabella bosszút forral — mindenért, nemcsak amiatt, hogy úgy bánnak vele, mint a kalitkában őrzött ritka madárral. Ez a bosszúszomj is anyai örökség: a bájjal teli, szép olasz asszony vérségi öröksége, akár a női fufang. Bona királyné megtanította leányát a színlelés művészetére. E Janus-arcú (isteni!) ajándék nélkül az olasz reneszánsz szelleme nem lett volna teljes a krakkói palotában. A nevelés szabadossága együtt járt a misztériummá növesztett titokzatosság varázserejű pillanataival, midőn Bona királyné búvájos szavakkal, ereklyeszámbe menő régi tárgyak, családi ékszerek megérintésével fokozta a vitézkedő őseikkel dicsekvő, eset-

>>>>> folytatás a 4. oldalon

>>>>> folytatás a 3. oldalról

len lengyel urak feletti hatalmát. "Játszd meg a gyöngét, a lovagias támaszra rászoruló, de egy percig se feledkezz meg a lenyűgöző érzékiség erejéről, s meglásd, könnyűszerrel le tudod gyűzni a férfiakat!" — okította leányát az olasz asszony. Amit nem végzett be a nevelés, azt továbbította az ósanyától eredeztetett vér: a bosszúállás öröme olykor a parancsolgatásnál gátlástalanabban tört rá Izabellára, vadabb kéjjel ajándékozta meg. A semmihez sem hasonlítható telítettséget a torkában érezte ilyenkor. "Bőjt után edesebb a dorbézolás; mulatozni is kell, nemcsak imádkozni!" — jutottak eszébe anyja szavai.

Talán ez ad erőt most neki a reménytelenségben. Sorjában hányja be az utazóládába a Krakóból hozott ruhákat, a cobolyprémmel díszített, a nyestprémes bundát, majd kapkodva szedi össze házi oltárának egyházi szereit, ezüst gyertyatartókat, füstölőket. Pecsétnyomó gyűrűjét szorongatva majdnem elsírja magát (elrepedt benne a zafir — valaki rálépett —, hol van a boroszlói ötvösmester, hogy megjavítsa?), s közben azon töri a fejét, hogyan számoljon le a gyűlölt György baráttal. Ahhoz, hogy az erőszakos férfiakkal (melyik nem az?) miként kell (el)bánni, nem az anyjától kapta az első bátorítást, hanem egy tenyeres-talpas magyar némbertől, aki kibeszélte úrnőjének, hogy milyen az élet (meg a halál) némely alföldi udvarházban. "Sok asszony erős bánatában, vagy hogyha megunta férjeurával a kényszerű együttléte..." — kezdte a cselédek természetes együgyűségével a magyar Magdolna; erős termetű volt, de nem elhízott, szilaj lovon nyargalászott a hintó vagy a lovasszán mellett órák hosszat, a nehéz imakönyvet úgy fogta kezében, mint más a böllérkést, szemernyi hajlam sem volt benne az ájtatoskodásra. Mértéktelen falánkságról, kielégítetlenségről, nemesemberek kan természetéről vagy éppen férfifogyatékoságáról, gyalázatos csetepatékról úgy beszélt, mint az, aki napi orvosságot ad be, de csak a legyengült testre van gondja, a törékeny, beteg lélek iránt nincs benne cseppnyi törődés vagy érzékenység. "Hát ilyenkor keresték elő a nemesasszonyok a ládafiából vagy a pókhálós padlásgerenda mögül a szeget, amelyet az öregedő férfiak hátsó, hájas koponyájába bevettek. Szerencsére nemigen vették észre a feleség turpisságát sem a hozzátartozók, sem a törvényemberei" — fejezte be rendületlen ártatlansággal a krónikáját Magdolna. "Innen jön a mondás, hogy szeget ütött a fejébe?" — ámuldozott magában özvegy Izabella.

Hú szolgálait most hiába keresi. Nemrég még szárazdajkák, cselédek egész serege csókolgatta ruhája szegélyét. Az önző, irgalmatlan György barát minden széptől, jótól megfosztaná, amiért élni érdemes.

Mit vétett a lengyel király követe? Azt mondják, hogy Ferdinánd fegyverrel tuszkoltatta a vár alá alkudozni. Noha a szőlők felől is minden út elzárva (Roggendorff generális kihirdette, hogy a fejével s marháival fizet bárki, aki élést, fát, szemet mer bevinni a védőknek), Gorka, Izabella atyjának bizalmas embere tíz nap után visszatérhetett mégis. Igaz, ezúttal sem járt szerencsével: kocsiját a várkapu őrsége elkobozta, s őt magát megdobálta. Gúnyolódta is rajta a bentiek: hogy négykézláb szökődösve menekült vissza Roggendorff táborába.

Izabella haragosan adja parancsba, hogy rakják szekérre kincseit, a lepecsételt ládákat, mert ő tovább nem marad a várban, gyermekeivel, szolgálival kimegy, s a németek táborán keresztül (kik közül a minap is kétszáz tiroli vitézt koncoltak fel az alamuszi budai polgárok) megy, amerre a szíve viszi, meg sem áll hazáig. Szüleit ezer aggodalom közt érte a Megváltó ünnepe, azóta sem tudnak mást leányukról s unokájukról, mint-hogy a Zsigmond király kérelmező levelét semmibe vevő Ferdinánd faarccal folytatja az ostromot.

De mennyire különbek az ő őrői (magában régóta így nevezte a felette gyámkodókat Izabella), mint a szent korona kiadását követelő Ferdinánd? Hímzett zsebkendőjébe temeti könnybe lábadt szemét. "Minthogy a pogány védelmező keblére boruljak, miként az istentelen György barát, akkor inkább kivágtatok lóhalálban ebből a barbár világból."

Új ötlete támad hirtelen. Szeme már száraz, pillantása hideg. Sebteben nagygyűlést hirdet vasárnapra. Titkára buzgón segíti a nagyasszony vállára a prémes pelerint.

"Egyetlen fő sem jött el!" — panaszolja titkárának. A lengyel lesüti tekintetét. Gyors fordulat, s Izabella telibe találja a barát nagy, karikás szemét.

"Hát ennyit ér a magyar királyné tekintélye?" — kezdi kiabálva.

A barát sügdölözve vonul félre embereivel; egy dézsa forró s egy dézsa jeges vizet rendel, megelőzendő a hisztériás rohamot.

"Fogláro! Orgyilkosok!" Kapkodó lélegzet, hínáros tekintet; minden női szépsége odalesz. Ráadásul — színlelt ájulása előtt is tudja, mit gondol ilyenkor György barát —: a szenvedélyek sziszegő kigyói elnyelik a királyi méltóságot.

3

"A Fennvaló, úgy látszik, mégis a barátunk kedvezett. A Gellérthegyről a bombák már a várudvarra hullanak, egyik fel is robbant a palota előtt. Ifjú gyóntatóm jött kifutva, hogy udvarhölgyeim házáat találta érte; kértem, segítsen átköltöztetni őket hozzám. Ijedten, összefutva velem töltötték a napot. A nagy teremben kézimunkáltunk, midőn iszonyú robajjal egy ólomból és vasból gyúrt ágyúgolyó repült be az ablakon. Összetört a márványpadlót, s szétrobbant szilánkjai összeroncoltak néhány kályhacserepet. Noha senkiben nem tett kárt a lövedék, a szolgálak ölben, egymás után vitték ki ájult, magatehetetlen udvarhölgyeim. »Távozom — közöltem fojtott indulattal György baráttal. — Egy szál ingben és ruhában, ami rajtam van, s viszem a fiamat!« De a tanácsurak közrefogtak, hiába vágtam a barát mellének a város kulcsait, hiába ugrottam az ajtóhoz sikoltozva, hogy én nem akarok meghalni itt (!) —, senki nem akart elereszteni, mintha a sok martalóc képű bennszülött összeesküdött volna ellenem.

Egy alacsony, bolthajtásos házba költöztettek, ahol szerintük biztonságban, úgyszólván fogolyként, lakom."

4

Az udvarhölgyek kacarásznak. "Hol hagyta kend a szép szakállát! — csúfolkodnak Podmaniczky Jánossal. — Mintha dús fűrtű Sámson-hajzatát is megkurtították volna. Meg ne találja egy csóré fejű-pofájú csaszul!"

Podmaniczky kiérdemelte az "okos ember" nevet azon a végzetes napon, midőn a szultán díszes sátrában marasztalta a tanácsurakat. A nyájas légkörben lezajlott ceremónia után — a félsz s a gyanakvás mind — végig beárnyékolta a selyemkontósbe beöltöztetett vendégek hangulatát — nos, éppen Podmaniczky uramé volt a szerencse, hogy a nedves nyoszolyáján bőgő csecsemő-királyt Szulejmán karjai közül visszahozhatta királyné anyjához, Izabellához, s a krónikás szerint "még azon este szakállát elmetszi, szűr-csuhában felöltözik, és egy puttont vállára fogván" kiszökik a budai várból, hanyatt-homlok menekülve palotai várába. A kötelességérzet azonban nem hagyta nyugodni a botcsinálta szőlőmunkást, s visszatért. Megmutatja ő: maradt még benne annyi hűség, hogy ne másítsa meg a János királynak adott szavát, és kitarat az özvegy Izabella (vagy inkább a "fehér barát") szolgálatában!... De a várbeliek a háta megett, lám, most amiatt csúfolják, hogy ilyen nehéz órában hova tette az esztét, neki igazán könnyebb lett volna valahol a biztos pince-mélyben megbújni egy üres hordóban, mint előmerészkedni az ingatag "kakasülőre".

A felmentő had érkezése után a janicsár aga és a beglerbég szállta meg Szent György piacát, fölvtarták a két vezér sátrát, s a budai bíró rendeletére estvéig nemes úr, polgár egyaránt kitakarodék a környékről.

5

"Hónapok óta éhség, betegség gyöttri, apasztja a várbelieket. György barát, mintha mi sem történt volna, serényen forgolódik, intézkedik. »Útra készen áll minden« — mondja nagy nyugalommal. A szultán gulyájából kiválasztott ötven ökröt és bivalyt, befogatván tíz szekérre. Az egyikre engem is felültet szontyoli gyermekemmel. Velünk a dajka. »Tisza-Varsányba majd megpihenetek.« György barát tekintetében most mintha felleg rostokolna, előzékeny vigyorával sem képes onnan elhajítani. Zavarában egy fene nagy ostorral ráver a bivalyaink hátsófelére. Akár egy közönséges paraszt.

Útközben előbb egy lengyel nemeslány s egy másik, krakkói előkelőség halt meg kínok közt, háborogva. Eltemetvén őket a templomban, várjuk a barátot, aki ezalatt az igásállatokat elcserélte gyorsjárású lovakért. Udvarhölgyeim közül többen is kókadoznak, alig érzük el Gyalut, két újabb emberélet. Atyámuram szolgáinak ruháján hanyadék, ők se bírják már talpon sokáig. A Körös megduzzadt gázlóin nagy nehezen átaljutunk, de a túloldalon megint halottak, s hantolás. Most sikerül megfektetnem a homályt, a szorongás fellegét, amely a konok barát vérmes szemféhéjét beárnyékolja.

Buda óta benne vagyunk a kísértésben. A pestis velünk jár. Élesen rajzolja ki Erdély földjén árnyékunkat a nap."

1996. I. 14.

LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR VERSEI

Marullo Pazzi tiltott, herétikus szonettje

Gonosz papsággal ártó Páris, Gent, Róma, Prága —
Sodány börtönt sem ismer, csak hűsítő früstököt!
De mintha lelki üdvöd csak neki volna drága —
Kiátkoz, úz, nyomorgat, cibálja üstököt!

Kiprédikál, ha más vagy, s nem Egyház és borág!
Buzgón pörkölnék, óvak a báva püspökök —
Zsidózza tűzre vetnek tört vétkesök sorába...
Tömjénrel telt, de fullaszt a máglyafüst... Pökök!

Facsarja bár az orrom, de fújom én bolondul:
Agyalágyult pápaságunk s a fád Escorial
Hadd bűzölgesse egymást, ha már feszt mórakál!

Pénz-szerző szerzetesség vén szajhaként vakon dúl:
Jézuskodók tiporják Isten parancsait...
Mind földi kincset áhít, de mennyire kancsalít!

Nyékládháza 1894 júliusában

Londonban szerzett szonett

Marullo Pazzi verse

Fukar bankárok, bunkó érsekek,
Pápas hadak, fakult császári házak,
Hithű bakók, hóhérok — értsetek!
Nem hódoltnak láriafári lázak
Hatalmatok lágy fénykörébe... Nem!
Bókolni bábnak, néktek, sanda majmok,
Sok cifra névnek nyelvem képtelen!
Bósz talpnyaló, spanyol grand, bamba bajnok,
Keresztény sem vagyok — nem vért iszok,
De bort!... A rajzolt nagy földabroszon vak
Folt, bolhafing, bús, fáradt légypiszok
Rút lelketek — s uralmatok korom csak!
Torkos pofátok többé meg se mukkan,
Ha glóbuszunk mérgében szertepukkan!

Nyékládháza 1894 júliusában

Angolhonból —

Marullo Tulliához!

Marullo Pazzi verse

Fehér Amalfit kapsz cserébe, Caprit,
Csöpp Tulliácska — csak ne játszd a habrit!
Vigyázz magadra... Megcsappant a kellem:
Világunk drágább, s még olcsóbb a szellem!

Fényűző London, álszent Hága, Madrid —
Francúz, hispán reformátákat aprít!
Mindenki harcban él mindenki ellen —
Földünk pörög, kipurczan, ürbe szellen!

Menyország helyett nyílnak percz-egecskek:
Órgrófok ölnek, zsarnok hercegecskek...
Papok papolnak, zsoldosok rabolnak...

A hit hazug, s a szó hatalma már sár —
Eladható a lélek... Áll a vásár!
Nem tudható: mié leszünk maholnap?

Nyékládháza 1894 júliusában

Zuccone, Coglioni

Marullo Pazzi verse

Zápult bigyó Zuccone di Stefanil
Lágy Coglioni sem különb, ha lódít!
Agyuk habog, tudásuk is netáni,
Szavuk hazug — közhelyeken halódik!

Riszál a nyelvök, mint egy rüfke rányi,
Bár semmit sem mond: bölcslet, sem valódit!
Gáncsos Ganélon, fondor kis meráni
Frázislovag mindkettő: seggnyaló itt...

Csőkött pedellus, lusta nyú, vigéczebe
Ojtott barom csupán — s nem má igazte
Múitész... Csak tökfej, tanári seggfej,

Lapostetű, tanoknak locska rongya —
Élősködő, ki mérgét zsoldban ontja!
Lapulj, Múvészet! Óh, ma bárki megfejl!

Maros-Vásárhelyt, 1894 augusztusában

Szerelmes levélke Tulliához

Marullo Pazzi verse

Tertulliam, ne hidd, hogy lágy Marullo!
Mordálya, mintha Pisa tornya, ferde —
Feléd mered föl folyton... Ágyra hulló!
Táruj, ha téged áhít... Ó, a kerge!
Nyílj már, siess, mert gyors a vágy ma, gyűlő!
Légy Vénuszom! Híj: "Merkúrkám, na verd bel!
Villámokat vess, bódülj, hagyd a szót,
Mint Juppiter, ki bősziül gyakta őt!
Bikásan hágtá, többször megtekerte!
Tehénkéd volnék, lantod, tud hajód!
Tekerd, tekerj, viharzón add a lótl!
Jöjj, férfiszérvész! Törj, tiporj e kertbel!"
Híj, Tulliam... Ne hagyd epedni Pazzi!
Semmit sem adsz, ha mindent meg nem adsz itt!

Maros-Vásárhelyt, 1894 júliusában

Merda

Marullo Pazzi verse

Nagyon jó ember, jó Michele Merda —
Csakhát hazug, csúf hiúságba fűdik...
Egyet fúj kedden, másat szíó ha szerda —
Élméje ürlik, tar kobakja zúrlík...
Hadd ajnározza Sandra, Bice, Berta,
Hogy östehetség — híre messze búzlik!
Bószult szagával áthat, meghat, átmós,
Mert híg lélek Michele Merda: lágy fos.

Pedig művész... Mester Michele Merda!
Hiába is pöffesztí góg, csökött gond!
Egyet fúj kedden, másat szíó ha szerda,
De szakmájában csak csütörtököt mond —
Bár körbenyalja Sandra, Bice, Berta...
Velőtlen ő, mint elvetett törött csont:
Több szentfajék s a kéjsóvár Isotta
Talentumát belőle már kiszopta!

Maros-Vásárhelyt, 1894 augusztusában

Francia módra

a dundi Piához

Marullo Pazzi verse

Szíved ha volna három unczia —
Úgy elviselnél, mint szukák a kant!
S míg markolásznaál vig pucztát alatt —
Nyúszíténén az ágyon, dunczija!

Ha párzás rázna... Mily csudás kaland!
Csak rímbe szedlek... Látom, unsz, Pia...
Szíved ha volna három unczia —
Úgy elviselnél, mint szukák a kant!

Rondácska, inkább rangokkal kefélj!
Rondácska letél — nem megélt negély...
Mert többet ér a párom punczija!
Aranykám, úgyse kellenél, ne félj,
Szíved ha volna három unczia!

Tisza-Szederkény, 1894 júliusában

Egy nyelvtanásra

Marullo Pazzi verse

Pizok Peppino, pápák hírharangja,
Bármit kiszolgál, minden elvett elvett:
Bátran kinyalja zsarnokok kegyelmét,
Bárkit besűg, de bérért sár a hangja!

Rágalmakért csekély védíj a rangja,
Habár dicsón forgatja randa nyelvét —
Lehet nagyúr, bitorló, bamba helvét,
Megyés püspök, toportyán, birka, hangya,

Mitugrász bolha, bósz lupák legalja,
Ős néptribun... Mindegy: magát benyalja!
Tisztára szopja mindezt este-reggel!

Apróbb hatalmak hős türelme elvész...
Pedig nyelvtanban mily művelt e nyelvész!
De nem győzik már talppal, bestye seggel!

Maros-Vásárhelyt, 1894 augusztusában

Paráznság avagy poétika

Marullo Pazzi verse

Rimánkodó imákat, szent rimákat
Küld Róma pompás kurtizánokat ma!
S bár túlzó tán a testhez fent imádat —
Farkinczám folyóást kúrni látogatna

Tudós körükbe, mert a kedv, mi áthat,
Tombolni kész a szép nőtényi szagra!
Nos, Tulliam, mutasd csak terczinádat!
Tökéletes!... Minő testőeri szakma

A költőség s a kurvaság a földön!...
A közbülső sor pontos, szinte pajzán!
Pazar czezzúrád fénylik itt felajzón

Poétalektem!... Terczinád betöltöm —
Lírád legmélye vibrál, mintha rázna...
Kfoülünk nincs vers, nincs vágy, nincs parázna!

Veszprém, 1894 júliusában

LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR 1859. szeptember 17-én született Kolozsvárott. Latin és francia szakos tanár volt, kiváló romanista hírében állott, de ez nem bizonyított, minden esetre hosszabb ideig hivatalnokként is működött. 1890-től főleg Marosvásárhelyen élt. A várossal szomszédos Marossárpatakon hunyt el 1927 októberében. Negyven verse még 1992 augusztusában került elő a marosvásárhelyi Molter-hagyatékából. A hirtelen, sőt: hihetetlen fölfedezést követő filológiai kutatómunka, illetve a nehéz és szövevényes élettrajzi nyomozás eredményeképpen jónéhány eredeti Lázár-levélre és elegyes följegyzésre bukkantunk a költő élettársának, későbbi özvegyének, Vajdaréthy Júliának mindeddig lappangó hagyatékában... Ám ugyanott további száznyolc költeményre, valamint Marullo Pazzi (későrezenzánsz költő és zeneszerző) tizenhét versének Lázár általi

fordítására avagy átköltésére akadtunk... A Lázár-oeuvre már-már teljesnek látszott, amikor is 1995 júliusában (a marosvásárhelyi Teleki Téka és Dr. Vajdaréthy Rabán fáradozatlan közreműködésének köszönhetően) a Vajdaréthy Júlia-féle kéziratköteg fájoán hiányzó, elveszettnek hitt részeire is rátalálhattunk... Egy szürke notesz és újabb nyolcvanhárom vers! Zömükben fiatalkori próbálkozások, rögtönzések, úti képek, zsengek; illetőleg már kiforrottabb kései költemények, poémák, megkeseredett tréfák, szomorú töredékek: egy felemás életmű törmelékei... Közöttük néhány általunk eddig ismeretlen átköltés avagy fordítás: Sir Andrew Blacksmith (XVIII. századi angol) és Fu An-kung (VIII. századi kínai) költőktől... Az immáron egészen mutatkozó szövegtörzset földolgozása roppant időigényes, ám folyamatban van. (Közvetteszi: Kovács András Ferenc.)

SZŐCS ISTVÁN
SZÁMOK
NYÜGÉBEN II.

Számok érzelmi színezete?

KETTŐ

A *kettő* — az egységgel szemben a hasadás, a meghasonlás, a *kétség* száma. A kétséget, amibe eshet az ember, nemcsak magyarul képezik a kettőből, lásd a latin eredetű *dubiózust* is. Duo=kettő, *dubium*=kétség, *dubius*=kételkedő, *határozatlan, kétes, eldöntetlen, aggodalmas...* Állítólag a *diabolicus*="ördögi" jelentésű görög eredetű szó gyökében is ez lappang, ehhez már nem merek hozzászólni, mindenesetre németül is Zweifel=kétség, Teufel=ördög. A szétválás, a meghasonlás, a szakadás, a pusztulás, a tökéletesség-hiány száma a kettő; olykor épenséggel a tökéletlenség, vagy a hanyatlás jelképe is lehet.

Az, hogy minden éremnek két oldala van és minden botnak két vége, egyszerre készíti az embert számolásra és bölcsekedésre. A filozófia azzal kezdődött, hogy az ember el tudott már kettőig számolni. A világosság egy, a sötétség az *más*, azaz: kettő; az élet egy, a halál kettő; egyfelől van jó, másfelől van rossz... a felismerés, hogy mindennek van eleje és vége, az emberiség önmagára és a világra eszmélésének a kezdete. Ezért a régi, a legkonvencionálisabb világnézetben a dualizmus és antagonizmus az uralkodó eszme; a dolgok egymással szembenállanak, kölcsönösség, vetélkedés, ellenszegülés jellemzi a lét *dialektikáját*. Isten és ördög, lélek és anyag, férfi és nő, élet és halál, nappal és éjszaka, hőség és hideg állandó összemérkőzése ez. A pozitív és negatív ellentétének, de elválaszthatatlan összetartozásának is a felismerése: a világ két sarkú, mert csak ez hozhat létre feszültséget, ami nélkül nincs mozgás, változás, azaz élet.

A kettő és a másik képze az anyyra összefügg, hogy több nyelvben a kettes számnév és a második személy, a *te*, összefüggnek. Lásd latin *du-* és *tu*. (Hogy a magyarban esetleg a kettő szóból a *-tő* vagy a *ke-* függhet össze a *te* névmással, majd az etimológiai fejezetben vizsgáljuk meg.)

A planetáris rendszerben a hétfő a hét második napja már, és így a Hold uralma alá tartozik; ezért a kettes a nedvesség és a nőiesség száma, de ettől függetlenül is, sok régi nép a páros számokat női jellegűnek, az egyest (és olykor általában a páratlanokat is) férfiasnak tartja. Példa erre a szumír *ás*, ami *férfi* és egy jelentésű is, a *min* meg *nő* és *kettő* is. (A középkori magyar nyelv még használta a *monnó*, *monnjaik* szavakat, *mindkettő*, *mindketten* értelemben.)

Ha viszont a nő, a nőiség a kettedik, a "másodikság" fogalmával kapcsolódik, akkor ez nyilván csak a férfielvű társadalom kialakulása óta lehet így? A magyar nyelv éppen "a fogalmak őszállapotára" nyújt érdekes felvilágosításokat, hiszen a *meny* szó (a *menyecske* töve) éppenséggel szülőképes, termékeny nőt jelent; a tőle csak alig különböző mén viszont nemzőképes hímet. A *hím* szó maga megfordítva *méh*, azaz *méh*, az anyaság szerve. A *mony* szó nemcsak tojást, de hím nemzőszervet is jelentett a "mag" kibocsátó-

ját, míg a mány, mégy földet, anyaföldet, a mag befogadóját. (Lásd Lágymányos-lágy talajú, Homokmégy-homokos föld stb.) (A *mag* egyes számot is jelent; amikor az ember *maga* van, *magában van*; egyedül van, *magányos*, azaz *einsam*. (Németül a "Same"=mag; *einsam* tehát, kissé tréfásan felfogva: egymag(a). Ezzel különösen Magyar Adorján foglalkozott sokat.)

A kétség őszemje számtalan babonában élt tovább. Egyes népeknél semmit sem raktak el kettesével, különösen törekeny dolgokat, tojást, poharat nem. A babona szétáramlás (diffúzió) által továbbterjedt minden páros szám felé. Innét fakad, hogy a száz — legtöbbször százegyben valósult meg számlálásnál (például: százegy üdvözlő ágyúlövés!), esetleg kilencvenkilencben. Negyven botütés helyett a "művelt" ("kultikus") hóhér csak harminckilencet mért ki. Az effajta számlálás, mint például az *ezeregyéjszaka* meséi — szintén a párostól való irtózás jele.

Nagyon fontos azonban számontartani, hogy nem minden kettősség "kétes" viszony. Vannak dolgok, amelyek kettőnként alkotnak egységet. Ez a pár, a párosság fogalma.

A pár nem közönségesen kettő, amint ez nyelvünkben különösen szemléletesen tűnik elő, az *egy szem* — *fél szem*; az *egy fül* — *fél fül*, az *egy tüdő* — *fél tüdő*; az ember nem *egy kézzel*, hanem *fél kézzel* fog meg vala-

mit és féllábbal már el is indul... Menninger, kit az előzőkben emlegettünk s majd még fogunk, erre a jelenségre természetesen nem a közvetlenül szomszédos magyarból hoz fel példákat, hanem az írből és a német még közelebbi szomszédjától, a kínaiból: e nyelvekben az *egy szem* — szintén *félszem*.

Gyakori a mítoszokban, hitregékben is a "nem antagonisztikus kettősség" fogalma, s ebben talán az Ikrek asztrológiai jegyének is szerepe lehetett. A népek, népcsoportok gyakran kettős, páros, azaz iker ősektől származnak, például Romulus és Remus, Hunor és Magyar, Lech és Cseh, Tatár és Mongol stb. Azonban az ilyen iker-héroszoknál, akárcsak az istenek-istennők ellenkező nemű párjainál még mindegyre felmerülnek antagonisztikus vonások is. Bibó István, a század első felében élt kiváló néprajztudós egy mindmáig nem eléggé méltányolt tanulmányában sok példát hoz fel pozitív kettőségekre.

Gyakori a régi népeknél a két vezér, két "népfőnök" jelensége. Spártában két király van, az Iliászban pedig sok népnek egyszerre két vezére, így a krétai, thesszáliai, kosi, orchomenosi, phokisi és az ithonebeli hadaknak. A szokásokban viszont csak elvétve

jelentkezik a helléneknél a kettes: például Athénben az orvosoknak évente kétszer kellett Aszklepiosz és Hygeia oltárához járulni. (Leadni a hálapénzből a százalékot?)

Annál erősebb kultikus és szertartásos vonatkozásai vannak a kettesek óceániai és ó-amerikai törzseknél. Az ausztráliai mondakörökben gyakran előfordul két hős, akik a férfiatítás szertartását megalapítják. Sok mondában szerepel 2 kígyóember, 2 sasember, 2 fehér kígyó, 2 fekete kígyóember, 2 vadmacskaember, 2 nagy fehér madárember, 2 békaember, 2 bábember, egyikben 2 nő, másokban 2 férfi. A legmeglepőbb azonban, hogy a juin törzsnél a főistennek 2 - *anyja van!* Ilyent találni még dél-amerikai mesehősöknél is, mint ahogy a közép-amerikai regékben is gyakran kettesével szerepelnek hősök és démonok. Lásd például a Papol Vuhban.

Egyes népeknél a társadalmi, illetve nemzetiségi tagozódás is két fél népen alapult, nemcsak Ausztráliában, de akár Szibériában is, ilyenek a frátriák ugor nyelvrokonainknál (*mos* és *por*), vagy a titokzatos fehér-fekete etnikai (társadalmi?) tagolódás.

Létezik olyan feltevés, hogy mindazoknál a népeknél, amelyeknek nyelvében önálló számfogalmat alkalmaznak a *húszra*, eredetileg kettes számrendszer alakult volt ki, ugyanúgy azoknál, akik a *négyes* számrendszert használták.

A középkori magyar királyságban is gyakran előfordult, hogy fontos méltóságokba, mint vajda, bán, várnagy, ispán, egy időben két-két egyenrangú személyt neveztek ki; ez már a rómaiaknál is előfordult, amint a *duumviratus* kifejezés is mutatja; különböző fontos közügyek intézésére gyakran neveztek ki a konzulokon kívül is kéttagú bizottságokat. Tanúknak, kezeseknek is ketten kellett mindég lenniök.

Az *iker* szó a török *iki*, *ēki*="kettő" számnévből származtatandó, lásd alább. Most csak annyit, hogy rokon vele az *iga* is, mivel az igában párjával fogták a vonóállatokat, kimutathatóan több nyelvben a megfelelő szó — pár "kettős" jelentésű volt eredetileg.

HÁROM

"A harmadik — az igazi!". A három az igazság száma; "három a magyar igazság", és nyilván az összes többi igazság is.

A három tulajdonképpen az első igazi számnév; de nemcsak a számolás, a gondolkodás is a háromnál lendül neki; a három fogalma, helyesebben eszméje, minőségileg új, mert kitörés a világ kétségbeesett kettősségéből, dualitásából, és dilemmáiból. A "több

>>>>>>>>>>>

>>>>>>>>>>>>>

kettnél", egyáltalán a *több* lehetősége van meg benne, az antagonizmusok és antinómiák meghaladásának lehetősége. Hogy nemcsak "vagy-vagy" létezik: *tertia — datur!*

A hármás ezért a teljesség száma, a megtisztulás, a megvilágosodás, a helyes döntés száma; és ezért minden időben és majdnem mindenütt az egész világon, bűvös szám, mágikus, varázsszám. Az apa-anya párosságot is kiegészíti a folytatással, talán innét erednek a különböző vallások szentháromságai. Már az egyiptomi istenségek is hármasságokká szerveződnek: Ozirisz, Isis, Horusz... Az indiaiak igen régi istenhármása: Indra — az ég, Agni — a tűz, és Szúrja — a nap istene. (Délibábos szívünk megdobbban — az *agni* — "tűz" nemcsak a latin *ignis*, a zsláv *ogony* "tűz" jelentésű szavakkal esik egybe, hanem a magyar *égni* igével is. És nem Szúrja okozza-e a napszúrást?). A Védák korának letűnte után alakul ki az újabb háromság: Brahma — a teremtmő, Visnu — a megtartó és Siva — a pusztító. A görögöknél — mint Bibó írja: "Istennézetükben is gyakorta szerepelt a 3-as. Hermésznek mellékeve Triszmegisztosz: a háromszor nagy; Pallasz Athéné mellékeve pedig Tritogeneia: a harmadik napon született. Kronosznak három fia van: Zeusz, Poszeidón és Hádész, akik egymás közt felosztják a világ uralmát... és így tovább, a végtelenségig.

Minden jelentős nyilatkozatnak háromszor, minden varázsigének ugyanannyiszor kell elhangzania, minden mágikus műveletet háromszor kell végrehajtani; a harmadik gyerek, a harmadik próbálkozás motívuma a népmesékből annyira ismert, hogy e helyen nem kell példákat felhozni rájuk. Lúdas Matyi háromszor veri el Döbrögőt; az igazi fizetség, bosszú, ünneplés — mind háromszoros. Háromszoros éljen a vendégcsapat tiszteletére. Három a tánc.

A hármás — a *harmónia* száma. Egy harmonikus összhangzat a harmadik fokokra, a terce és a kvintre épül. A harmónia szó görög eredetű, *összeillesztés* jelentésű, mondják a nyelvészek. Lelkük rajta: én mindég a hármat hallom belé. Minden folyamat, szerkezet, ha ép, ha teljes, ha — harmonikus, három részre osztható. Teológus nyelven ezt valaha így fogalmazták meg: *Minden, aminek istenhez köze van, hármás osztatú.*

Meséink szerint valaha három nap volt egy esztendő is. Többen ezt úgy értelmezik, hogy a három nap alatt három évszaktot kell érteni, mert a negyedikre, a télre, nem fogadtak pásztort, ezért az esztendő — munkaév? Sokkal valószínűbb azonban, hogy — munkahétről volt szó. Az "esztendő" — vagyis "naptári év" mellett használták régebb az *esztén nap* alakot is, amely rendszerint ezt jelentette: a következő hétkem *ugyanezen* napján; tehát *októrád*, mindenestre: *visszatérő időjelölő napot* értettek rajta.

(Manapság gyakorlatilag sok helyen ugyancsak háromnapos a munkahét: kedd, szerda, csütörtök; mivel hétfőn mindenki fáradt, vagy zilált, pénteken már készű lődik a hétvégére. E mesei formula tehát ma így hangzana helyesen: akkoriban szintén három nap volt egy munkahét.)

Viszont a rossz, megháromszorozva, az még rosszabb, látandjuk majd a kilencesnél. A hármas szám nemi vonatkozásai körül gyakori a félreértés. Mint páratlan szám, a férfiúság elvét kell hordoznia, s valóban, pél-

dául Apolló jelvénye a tripodosz, a "háromláb". Viszont a Holdistennővel mindég azonosítható főistennőknek azért van közülük a hármas számhoz, mivel a Holdnak három látható fázisa van: újhold, telehold, fogyóhold, és ez megfelel a nő három életkorának — szűz, anya, banya —, viszont létezik a negyedik is, a halál, csak az nem látszik. (Vesd össze a fekete istennők képzetével.)

A hegyével fölfele álló háromszög férfi jelkép, a hegyével lefele mutató: női. Egyáltalán a háromszög már a régi egyiptomiaknál is az istenség jelképe, Püthagorásznál a bölcsesség "jelvénye", a katolikusoknál a Szentháromság jelképes ábrája.

Erzékeles-lélektani szempontból fontos tulajdonsága a háromnak, hogy azonnal felfogható: egy három elemből álló csoportról — számolás nélkül is azonnal tudjuk, hogy három. Ha ennél több elemből áll egy csoport — természetesen csak akkor, ha nem szervezett, nem szabályos alakról van szó — akkor már számolni szoktuk, hogy négy-e, vagy öt.

A természetben a *hármás valami* igencsak ritka, a növényvilágból, amely a legformagazdagabb, tudunk kevés példát felhozni, például a lóherét, ám még közöttük is akad négylevelű; a kristályok között a legháromszögletűbb prizmának is szükségszerűen négy oldallapja van. Az állat- és embervilágban még ritkább; mindenből vagy egy, vagy kettő, vagy négy, vagy még több található; tudólebeny is csak úgy lehet három, hogy a negyedik — hiányzik! Az ember egy őstípusának állítólag három szeme volt; nem véletlen, hogy a harmadikat a természet fel is számolta. A torzszülött borjak, csirkék is csak kétfejűek; háromfejű lények csak a mesében születnek. A három osztatúság, a hármás tagolás sajátságosan az emberi tudat, vagy ha úgy tetszik, a *lélek alkotása*. Van a hármásban valami optimizmus, az anyag korlátainak legyőzése — ezért a halottak harmadnapon támadnak fel, még azoknak a korábban világképző népeknek a regéiben is, amelyeknek szemléletét a négyes szám rítusa uralja.

A legemberibb találmánynak a háromke-
rekű járműveket tartom, ám hiába küzdött,
érvelt érdekükben Fuller Buckminster, a leg-
jobban elhallgatott, de legnagyobb amerika-
is-amerikai szellem, nem jöttek divatba, még
a három motoros repülő is kieseztek. (Talán
a Junkers Ju 55 volt az utolsó?)

A középkorban a páros szimmetriát az ördög kedvencének tartották: mert három felé osztani egyet, véges számmal, az ördög sem tud. Elgondolkoztató viszont, hogy a hármas szimmetria előbb-utóbb unalmassá is válik. Ezért az aranymetszés — arány-metszés — nem ismer sem felezést, sem harmadozást, hanem egy irracionális számot valahol a kettő között, tehát nem 1:2, sem 1,5:1,5, hanem 1,23:1,76 valamint 1,76:3; amit pontosan kiszámolni nem lehet, csak mérni. Vagyis a 3 arról tanúskodik, hogy a világ nem kiszámítható, csak — mérhető. Istennel?

*Dr. Bibó István: *A számok jelentése és a gondolkodás alapformáinak története*. 1917. Úttörő, összehasonlító néplelektani munka; sajátos, hogy a Néprajzi Lexikon más művei (*A primitív ember világa* 1927, *Földrajzi szempontok a magyar lélek egyéniségének megítélésében* 1930) mellett nem említi meg.

*Boglár Lajos—Kuczka Péter: *Popol Vuh* A maja-kincse indiánok szent könyve 1984.

SIGMOND ISTVÁN MOLEKULÁK

A fágra dermedt pacsirták utánözhatatlan, éneklő csilingeléséből elsompolygott a derű; sosem hittem volna, hogy nyűszítés fog előtörni az Isten kebeléből kiszakadt, sóhajtsányi színes tollazatból, miközben a fák tövében fojtogatják egymást a csibék, s a tehenek nyakán némán lengnek a rozsdafolttal díszített, megfáradt kolompok. Századvégi kánaán. A hang-hőhérok sorfalat állnak az óvodák s a temetők kapujában: mindenki megkapja az asznapi tapaszt, amely a szájon ékeskedik reggeltől reggelig. Hörgünk, Uram. Nem panaszként mondom, de már vakkantani sem tudunk dallamosan. A mosolygósok négykézlábra ereszkedve haladnak az utakon, apró kis zászlócskákat lobogtatnak a kezek, s a nosztalgia koporsójából kikandikáló lelkek a terekre felhúzott tribünök után áhítoznak, hogy a boldogságos mosolyok párzásából újrászülessen az ütemes taps, de a csibék tovább fojtogatják egymást a fák alatt. Ezek a hóhérok, Uram, sosem imádkoznak. Na, mit szólsz? Vetik a keresztet egyre-másra, de úgy hírlik, hogy ilyenkor egy-egy tetűt nyomnak el a testükre képzelt négy égtájon. A döglött tetű értékesebb, mint az élő tetű. És bájjban is az előbbire voksolnék. Ezt a cigánygyerekek is tudja, a gyóntató is, a honatyákról nem is szólva. Tudod, mi a paradoxon, Uram? Régiesebb megfogalmazásban a szellemes, elmés mondást is ennek nevezték. Akkor mondom egy ilyet: add vissza, Uram, a kolompnak a szót, viszonzásul vállalom az élő tetű szerepét, s a döglötteteket, hát, Uram, a döglötteteket neked hagyom. Lehelj lelket beléjük, hogy tovább garázdálkodjanak a képmutató kereszték alatt.

Ne várd a tavaszt, sosem jön el. Ígéretetek cselédnek szaunát, úrnak feltámadást, s nektek, szeretteim, tapsot a gyászbeszéd után. A halál végigvonul az unatkozó sorfalak között, ünnep van. A gyászba öltözött mámor egybeterelte a szájtáti csöcseléket, s a csorda tovább legel a bozótba fulladt templomkert alatt. Nyávogjátok a biblikus dallamot, a szeretet ökönyálként vonaglik a koporsók körül, aztán megadja magát, s végigfekszik a fényesre gyalult deszkalapon. A kötél táncos, ha ad magára valamit, törött nyakkal végzi a cirkuszi porond közepén. Az utolsó mohikán alig várja, hogy felfalják a vadak, és Kafka sírógörcsöt kapott a föld alatt. A kivégzettek s a kivégzendők között nincs hierarchia, és Murphy törvénykönyve jogalkotói ima. Vezényszóra bomlik az elme, és bölcsődalként himnuszt üvöltötenek az ablakod alatt. Kibonthatnám a gondolatsort, de a szöözön nehezen törne fel a rögek közül, aztán meg nálatok, szeretteim, ahol sápadt arccal haladoklik a nap, és a feketén sötétlő sugarak a jövőről gagyognak, a jelen idő összefonódik a múlttal, s ezek ketten együtt járnak a mesebeli kúthoz vezető úttalan utakat, mint az a bizonyos korsó, amely addig próbált áldást kunyerálni a jókedvben s bőségben dűskáló istenektől, amíg védőpajzsként trikolórt csavartak a nyaka köré. De azért mesélj a hajdani tavaszról a csemetédnek, a hazugság úgy szép, ha fellebbenti a halotti fátylat, s mögötte ott röhög a maszk.

SERÉNY MÚMIA 60

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

MIHÁLY ISTVÁN

Álmod fiadzik az este...

Álmod fiadzik az este beste nagy
álmod látok ha vártok míg teste
izmosabbá dagad s hervadó pillanat
hernyóit leseprem róla s a mankót alóla
zálogba adom szabad lesz a gazda
jé ez egy macska ejnye be csacska
miért nő szárnya ha nem akarom
kié ez az álom miért én látom
miért bitorlom magam, táncomat mért járom
mért édes e járom mért kancsal a manó
jé hát ez csudajó manó macskaháton
sztereóben látom szélesvásznú álmod
kedvem szerint halad mért ne lenne szárnya
nekem is van három ablakaim tároa
tárgul a pillanat rossz kedvem elszalad
hőrgő szívárdányra mért hajolna lelkem
csírázz csak mustármag kincsesbányát leltem
mért ne volna szabad nem fenyegeti fagy
macska vagyok játszom s ez már nem is álom
háttamon a manó jé pont oda való
csírázt hajt a világ nő belőle virág
szállok macskaháton nem szorít a járom
túl az üveghegyen forgok kacsalábon
nevet rám egy manó szirmaimmal érzem
édenarcú fényben száll velem egy hajó
repít angyalszárnyon égbe törő álom

Borza Klára rajza

Összerobbanás

háttamon zsákom magam-mennyországom
legóval játszom én vagyok a várrom
méhkas a méztől édes a vértől
a telehold szája ízlik a mája
lékelik a zsákom én vagyok a lányom
a végtelen hóban szilánkokká robban
cserebogár álma habzik a szája
magam-mennyországom eladom féláron
logikus a rendszer én vagyok a seggfej
meszlik az eget közel a kikelet
herélik a holdat eunuch lesz holnap
néha költő vagyok máskor disznófarok
mímelik a mámort felütik a tábor
megváltásra várnék interaktív játék
bár dromedár lennék véres a szemfenék
moslékban a nyelvem lelkem csupa kellem
pokolba nem szállok nem nézek az égre
tisztító tűz kéne? nem is arra várok
gyorsan ritmust váltok heréltek az álmok
(lyukas ladikká bambuló pillanat
fogad fiává féláron, ha kell)

Miért ne legyek én dromedár?

miért ne legyek én dromedár
sivatagi turulmadár
négyévente cserebogár
vagy hegyoldal, nagyon kopár
déli sarki búbos banka
selymit kitakaró barka
vagy gorilla, nagyon bamba
ha köptök a dromedárra

a tejúton utcaseprő
szilvórium, búfelejtő
vagy esetleg mind a kettő
ősi kutyafejű tatár
jégelverte sívár határ
vagy egy viccben poén akár
miért ne lennék én dromedár

FAZAKAS ATTILA-HUNOR Fiatal költőm vallomásából

mielőtt még átcsúsztatnád a hengeren az
ívet, gondold meg jól kié vagy, s hogy
ki mit használhat fel ellened-melletted.
ha ez segít — hogy abbahagyod — aligha hinném.
holtpont: perctelen, mutatótalan, telés, hideg
mely lányarcú elkent sírás, sírálylehelet,
folyosók lekapcsolható karjai.
kollégiumi vérkeringés, vasárnapi. páras, minek
ezt tagadni? ebből válassz ki, mi illet meg
téged. ujjlenyomatok, az olló kiismerhetetlen
ujjlenyomatai: vág, hadonászik, szárnyal, és
lecsap. kicsipkézi az asztalsarkot, szomszéd

ablakot, kutyaugatást, a platánok borostyán
zenéjét, a falra ragasztott tétképet, erdélyi
rajzokat, ésatöbbit. felbukik, merül. szépít
és leszámol, míg véresre harapdálja szárnyait.

tél van/kisiklok a hóra/ja járda mellé/befésze-
lődve/az ágak hullásába/vendéges kényelemmel/és
tudom hogy megtalálható vagyok...

E SZÁMUNK SZERZŐI:

sylvia plath: kollégium, pára
pilinszky jános: folyosó
józsef attila: ágak
domokos johanna: telés
visky andrás: rajzok, fal
s a folyóiratok

ROSTÁS ISTVÁN Ütem

Egy szíj csattan
vér serken
pírja meggy
Kettő szívórgó kétely,
humusza meddő
Három ocsúdnl, mintha
újabb álom
Négy torlást, Uram,
rajtuk ne végy
Öt minden csapás
oldoz — leköt
Hat fográcbsba zártan
kín meddig maradhat?
Hét elejtett kockáról
perdülő tét
Nyolc kinek a Mester
kinek a konc

Tíz epére vált
szájban az íz

Tizenkettő homlokodon bíborfelhő

Tizenhárom a test: frissen
bevett várrom

Tizenhét zsugorol, egyre
csorbul az ég

Húsz porhüvely, lélek
egyaránt tús

Huszonegy mit ér, kényre
ha jönne a kegy

Huszonhárom a csöndbalzsamot
Tőled várom

Huszonöt zsoldosok dühödt undora
arculköp

Harmincegy...vagy
kettő?.....

Harmincnégy szemére száll,
meglásd, a légy

Harminchat ajkad szélén
sóhajcafát

Harminchétf jól hallom,
maradt még két?...

Hajadra
alvadt
rögök
meddő
irtózat
nászán
csalfa
korona.,
irgalom,
láz-adó:
elvetélt,
nyöszörgő
CSODA

BENCZE ANNAMÁRIA

Itt a piros!

Az újdonsült asszonyka sehogysen értette, nem tudta épésszel felfogni, hogy miképpen ugorhatott be ilyesmibe éppen a férje. És ráadásul odalett az egész fizetés. Úgy érezte, lassan belepirosodik a szavakba. Nem kereste a kifejezéseket, csak ömlöttek vegyesen jók-rosszak. Elnézés és düh, józan érvelés és fékevesztett, zakatoló indulat, megértés és szemrehányás villámai. Lihegett, óriásira dagadt körülötte a levegő. Magyarázott, hogy ő tudja, érti, de mégis... ezt így nem lehet, mert nem gyermekek. Aztán fojtott hangon kioktatta társát. Pénzügyi kiselőadást tartott, melynek lényege az volt, hogy a valószínűségi számítás is világosan bizonyítja, szerencsejátékban nem lehet nyerni. Felemlítette a három ceruza esetét, amiből kettő fehér és egy fekete, majd ahogy annak idején tanulta, bebizonyította igazát; és elismételte újból, akinek nincs pénze, az ne hülyéskedjék, mert úgysem lesz több.

A társa csak habogott. Magyarázott valamit arról, hogy azok csaltak, hogy ő figyelte, ahogyan perdül a kezük, biztos volt magában, valahányszor kihúzta az ötezerest, és rácsapta az asztalukra. Nem tudja elképzelni, hogy csinálták az egészet. És volt, persze egy pali, aki csak nyert, állandóan nyert. Úgy gondolja, hogy az bedolgozott nekik, és gerjesztette az étvágyat az ilyen szerencsétlenekben, mint ő. Ezután dühös magacsalárlásba kezdett a férj. Szidott mindent, önmagát, az üveg mustárt (amiért valójában kiment a piacra), a majonézt (amihez kellett a mustár), a feleségét (akinek eszébe jutott a majonéz), a hiszékenységet, az embereket, akik tárták a szájukat, és még drukoltak neki.

A feleség csak ingatta a fejét, és úgy érezte, hogy ő most egy hatalmasra fújt léggömb, aminek elég egy érzékelhetetlen gombostűhegy és kipukkan, de mielőtt rongyokba szakadna, hatalmas légáramlata lesöpri férjét a föld felszínéről, hogy ne is lássa többé.

Ha arra gondolt, hogy mi mindent vonnak meg maguktól, hogy valahogy egyik fizetésnapról a másikig kihúzzák, és hogy most egy kis vagyon úszott el, nemcsak agya háborodott fel, hanem remegtek a mogoróscsoki után félvő izlelőbimbói, és lelkében felzokogott egy csinos melltartó.

A férj magyarázott. Újból és újból. Elmesélte, hogy amint elhaladt a lézengő szájtátók mel-

lett, a folytonos hadarás éppen csak súrolta a fülét. Foszlányok jutottak el az agyáig... ittapiros-holapiros... A férfi, egy magas, karvalyorrú utána szólt. Úgyet sem vetett rá, de ahogy visszafele igyekezett a mustárral, hát ittapiros-holapiros, és megint utána szóltak. Megtorpant. Csak úgy, félvállról odapislogott, és egy alak éppen nyert. Hiába figyelte megfeszülésig, megpattanásig, mindig valami történt, amikor az ötezerest matatott, és vesztett. Egy idő után már az izgatta, mi történik, hogy csalják meg: játszott. Akarta tudni, annyira akarta tudni, ismételte már talán századszor.

A feleség érezte, hogy ez már nem a kettejük csatája, ez már csak a férjé. El is fáradt, meg is sajnálta azt a hirtelen keletkezett árkot a férje szeme alatt. Érezte kínlását, daccal vegyes szégyenét, de nem tudta, nem bírta még feloldozni, megbocsátani azon csinos melltartók és a nyári-kertben immár örökre el nem fogyasztott kólák és sörök sóhajlását.

Másnap az asszonyka piacra indult.

Mikor először haladt el az asztal előtt, csak a serényen mozgó kezeket látta kivillanni az embergyűrű rései közül. A hangok öntudatlanul érték a fülébe, közben a káposztahalmokat nézegette, és arra gondolt, hogy milyen olcsó az idén a káposzta. Hirtelen felvonult minden káposztás étel ínye ábrándos rekeszében. A standokon ott sorjázott a banán és a citrom, de ezek most nem izgatták. A göndör karfiolok úgy egymásra rakva, halomban, bedauerolt nőfejeket juttattak eszébe, majd elvette ezt az undorító társítást, ott reszketett agytekervényeiben a lehetséges műnivalozat.

Szeretett főzni, nem lázadózt ellene, csak a nejlonzacskóban lötyögő pénz értéktelensége keserítette. Negyed fizetése három kiló sertéskaraj és egy kiló marhabélszín volt. Az angolos felfújta, pikáns mártások, mustáros bifsztekek bizony csak képzeletbeli pompájukban díszelgetek.

Már másodszor rótt keresztes-kasul a piacot, mikor újból embergyűrű állta útját:

— Előveszem, hátrateszem, megforgatom, eleresztem.
Itt a piros, hol a piros?

Jöjjenek emberek, jöjjenek! Itt lapul a szerencséd! — rikoltotta a karvalyorrú. Az asszonyka bosszankodva állt meg, a tegnap estére gondolt. Még szerencse, hogy volt egy kis dugipénze. Aból kerül ki a mindennapi.

A kezek tüneményesen gyorsan mozogtak, de ő mindig látta, hol bujkál a piros. Egy férfi, aki állandó résztvevője volt a játéknak, hol eltalálta, hol nem. Az lehetett a kedvcsináló. Ezt onnan is sejtette, hogy az alak el nem mozdult a karvalyorrú és a társa mellől, aki micisapkát hordott. Olajbarna, borostás képük volt mindhármuknak, és túlzottan eleven pillantásuk. Egy munkásforma figyelte őket elmélyülten, majd hirtelen mozdulattal rácsapott a három gyufáskatulya közül az egyikre. Az asszonyka szinte felvisított, hogy nem jó, nem jó! De az ember már odaadta a pénzt, és hirtelen elsápadt, mikor felemelték a dobozkát.

A bábéskodók között akadtak sajnálkozók, de egy pár lefitymáló mosoly is felbukkant. Az asszonyka is titkon lefitymálta, bezzeg ő eltalálta volna, és most ott lapulna a zsebében a szerencse. A micisapkás többször is elrikoltatta a mondókáját, közben az ácsorgókra pillantgatott, és hozzáfűzte, hogy aki nem játszik, az kotródjék, ne zavarja a játék menetét. Szűrő pillantásai nem bátorítanították el az asszonykát. Marad, csak azért is. Tudni akarja, hogyan csapták be a párját.

Most egy nő volt soron. Okos arcú, jólöltözött. Már régóta figyelt. Kétszer is próbálkozott, de vesztett. Pedig úgy tűnt, nagyon biztos a dolgában. A nő, amilyen diszkrétén megjelent, éppenúgy eltűnt.

Az embergyűrű, mint szüntelen árapály, duzzadt, lohadt. Vállalkozó kedvűek híján a "bedolgozó" lépett színre, és a hihetőség határát súrolva többnyire nyert. Az újonnan jött bábéskodók csodálattal nézték. Inkább férfiak álldogáltak. Nemsokára horogra került a megkopasztandó alany: egy huncutképű vagány. Vállrándítással nyugtázta, ha vesztett. De kétszer nyert! És tízszer annyit vesztett! Az asszonyka többször is látta a surrogó kezek, gyufásdobozok ittapiros kavargásában a pici, korallvörös golyót. Bosszankodott, mikor arra gondolt, hogy nyerhetett volna, ha most leteszi a tétet. Az izgalomtól a torka kiszáradt és sóssá vált. Nyelve tövében enyhe viszketést érzett. Nyála meggyűlt, nyelöcsöve a gyomráig bicsaklott, ahogy nyelt. Zsigerein csiklandós izgalom futott végig, érezte, amint egy hullám mossa át a testét.

Egy másodpernyi villanásra eszébe jutott a férje magyarázkodása. Mintha egy vörös felkiáltójel lobbant volna agya messzeségében. De elhessegette! Érezte azt is, hogy az idő összeugrik, az embergyűrű tarka masszává

gyúródik. Egyetlen pontot figyelt. A korallvöröset. Tigrisfigyelemmel. Szemgolyói kimeredtek, pillantása pattogva követte a kezeket, skatulyákat. Most, most!... és elszántan ráütött az egyik dobozkára. A pénzt kérték először. Az asszonyka egy pillanatig sem vette le szemét az asztalkáról, amíg elővakarta az ötezerest. És akkor felemelték... a világ megfordult: a korallbogyó nem volt ott. A karvalyorrú könnyedén zsebrevágta a pénzt. Az asszonykában nőtt a harag, a torkát keserű íz marta. Másodszor nem tévedhet. Visszanyer mindent, mindent! A férjét is! Igen, azt is! Az nem lehet, hogy őt is becsapják! Még van pénze, próbálkozhat egy párszor. Nyerni! Nyerni! — dobolta egy hang messziről.

Figyelt a megfeszülésig, előrántotta a tétet, valahányszor a hang súgta, hogy most!... most!... és vesztett, és vesztett, és a torka mind keserűbb lett. Még egyszer! Még egyszer!... Most már nyernie KELL! Újabb ötezerest kutatott, de a nejlonzacskóban (ami pénztárca gyanánt szolgált) csak egy pár aprópénz csörrent. A karvalyorrú gúnyosan biztatta, a micisapkás alattomosan somolygott, csak a bedolgozó állt egykedvűen, és egy köteg pénzt számolt. Az asszonyka úgy érezte, évezredek múlnak el, amíg felenged odakövélt lába. Lassan elindult, a nejlonzacskóban árván csörrentek a húszasok. Az üres bevásárló szatyor bánatosan fityegett kezében. A salátahalmok egybefolytak a káposztahegyekkel. Nem hallotta az árusok élesen hívogató hangját, az átjárón csak sodorta a tömeg. Szét sem nézett. Nekiutközött egy férfinak, aki valamit mormogott. Öntudatlanul lépett be a liftbe. Máskor mindig megnézte magát a tükörben, mosolygott. De most a cipője csattját bámulta mereven, anélkül, hogy észrevette volna az ott díszelő apró porfoltot. Lassan eredtek el a könnyei, de amikor a lift megállt, már szakadatlan áradatban csordogált a két kis patak.

Mire a férje hazajött, valamennyire lecsillapodott, de szája, orra még mindig duzzadt és vörös volt a szipogástól. És egyszerűen valami csoda történt! Mesélni kezdett. Az volt a benyomása, hogy férje sohasem értette meg ennyire őt, mint ma. Éjfélleg osztották-szorozták a dolgot. Újabb és újabb elméleteket dolgoztak ki arról, hogy miképpen csábítják el és csapják be az ártatlan embereket. Ittapirosék. Soha nem tapasztalt harmónia zengte himnuszait. A gyöngédség váratlan hullámai öntötték el őket, és úgy szerették egymást, mint még soha.

CSOBÁN ENDRE ATTILA OLVASÓNAPLÓ Átjárás a sziklafalon

— széljegyzet egy Montaigne-esszéhez —

Helyesen mondta V. G. barátom (gyanítom, nem első- és nem is utolsóként), hogy a rózsát nem érdemes szirmaira szétszedni, mert ha ezt tesszük, a rózsza lényegének mélyebb megértése helyett — csak egy marék szemetet kapunk. Alábbi vállalkozásom, úgy hiszem, joggal társítható a fenti példázathoz. A szétszedett virág egyike Montaigne legjobb esszéinek, ezért eljárásom vakmerő, szentségtörő merényletként is elkönyvelhető a Mester kanonizálódott recepciójával szemben. Vállalva az ügy előrelátható és homályban maradó kockázatait, vágjunk bele:

Cicero gondolatával indít a szerző: a bölcselkedés a halál előkészítő iskolája — egyrészt azért, mert a testtől függetlenül dolgoztatja, a testtől elszakítja lelkünket, másrészt megtanít arra, hogy *ne féljünk a haláltól*. A gondolatsor vége a sztoicizmusra vall. Életünk célja a *gyönyör*, olvassuk lejjebb, megtámasztva még egy bibliai utalással is ("hogy kedvünk szerint és jól éljünk"). Hogy milyen fajta gyönyörrel van itt szó, világossá teszi számunkra a következő gondolat, amely szerint az erény gyakorlásában is végső célunk: *saját elképzeléseink* valóra váltása. Nem a szándék tisztaságának keresztény etikája ez, hiszen ha az üdvösség mint örökké tartó gyönyör — amelynek elérésére irányul a keresztény erénygyakorlás — Isten kegyelmi adománya, nem jelentheti "saját szándékaink" valóra váltását, hanem Isten (mint rajtuk kívülről álló személy) akaratainak beteljesülését, tőle kapott jutalmat. Montaigne számára — amint az eszmefuttatás következő mozzanatából kitűnik — az "erény", "erényes cselekedet" önmagában hordozza jutalmát (finalitásról beszél ugyan, de a finalitás ebben az összefüggésben aligha mutat túl az egyes cselekedetek, kisebb-nagyobb cselekvéssorok alkalmi célkitűzésein). Ugyanezt az azonnali kielégülés-eszmét erősíti meg "az erény gyakorlásából fakadó mennyi élvezet", "az erényből fényként sugárzó derű és jóérzés" emlegetése, amely "betölti minden tartozékát — az első ösztönytől az utolsó akadályig." Az epikureus színezetet ismét sztoikus váltja fel: megjelenik a csapások, szerencsétlenség, fájdalom "megvetéséhez" társítva a "halál megvetésének" gondolata is. A csapások, kínok "megvetése" hagyományos értelemben nem jelent mást, mint "türelem, türelemmel, lelki békével való elfogadás". Kérdés ezek után, hogy ebben az összefüggésben miféle értelemmel bír egy ilyen fogalomtársítás: "a halál megvetése". A kínok, csapások nem idéznek elő ontológiai-szubszanciális változást, ezért az egyén felülemelkedhet rajtuk, lehet velük szemben türelmes, közömbös stb. A halál viszont ontológiai-szubszanciális változást jelent, amelynek tényszerű bekövetkezésén nem képes felülemelkedni az egyes ember. Életének valamennyi eseményét "megvetheti", halálával kapcsolatban — a szó ontológiai értelmében — *nem képes* ugyanerre. Logikai, szofisztikus jellegű manőverrel állunk itt szemben, ami végigkísért az ókori

szerzőktől Montaigne-en keresztül napjainkig: ez nem más, mint az *önmagában való tény felcserélése, behelyettesítése a tény elgondolásával*. Nemcsak a szenvedés gondolatával, hanem a szenvedés tényével, rajtam való megnyilvánulásával, "elszenvedésével" kapcsolatban is képes vagyok a felülemelkedésre, azaz "megvetésre". A halálnak csak a gondolatával kapcsolatban vagyok képes ilyesmire, pusztán tényével kapcsolatban nem — nem intellektuális-erkölcsi gyengeségből, hanem ontológiai behatároltságomból adódóan. Mindenki tudja, hogy ontológiai differencia van pl. az alábbi két kijelentés igazságértéke között: "Nem vagyok képes szonettet írni", illetve "Nem vagyok képes átjárni a tömör sziklafalon". Ugyanilyen differencia áll fenn "a szenvedés megvetése" és "a halál megvetése" között.

Montaigne-ről lévén szó, a keresztény Európa (és katolikus Franciaország) hatalmas műveltségű egyéniségéről, ide kell még állítanunk a kereszténységnek azt a gondolatát is (amely majdhogynem univerzális vallási gondolatnak is tekinthető), miszerint a halálfélelem az emberélet, a lélek transzcendens nyitottságából ered. Márpedig ha az emberélet nem ér véget a test halálával, hanem finalitása azon túl rejlik — amellyel, hogy fentebb már filozófiailag abszurd voltát is igyekeztünk megvilágítani — jogos a kérdés "a halál megvetésével" kapcsolatban: a halállal való ez a fajta "szembenézés", lelkünknek "hozzáedzése", a halál ilyen "legyőzése" — mindezek a megfogalmazások nem egy éppoly "baromi korlátoltság", "közöny", kamaszos elvakultság takarói-e, amelyet néhány bekezdéssel feljebb a "közép" soraiban annyira kárhoztat a szerző, írása legvégén pedig merőben más színekkel ecsetelvé, követendő példaként állít? Ha nem esszéről volna szó, a felvetődő kérdéseknek így mérvű tudatos megkerülését, a szofizmak, logikai csúsztatások használatát akár demagógiának is vélhetnénk.

A további részekben több ízben is magasztalja az élet örömeit; az élet teljességét (Catullus, ókori exemplumok nyomán) az ifjúkor örömeiben látja, az öregkor már csak redukált élet, nem is élet valójában. A halál jövetelében megnyugodott ember szerinte "úrrá lett szenvedélyen és buja gerjedelmen, szegyenén és szegénységen... ..itt van elásva az igazi, felséges szabadság..." "Halálunk éppúgy mindennek a végét jelzi számunkra, mint ahogy születésünk mindennek a kezdetét jelenti." Ez bizony újfent dichotómiához vezet: egyfelől azt állítani, hogy egyedül a fiatalok rejti az emberélet értékeit, értelmét, az igazán férfias, izmos, *vigor* (lat.) élvez-

FILIP TAMÁS

Ameddig eljutottam

"Királynőm, a tisztáson,
ahol trónszéked áll,
a nyár csak átrobog.
Füvek, virágok vetik elé
maguk, mint az öngyilkosok."

Eddig jutottam el.
Többféleképp is próbáltam
tovább írni, de a szöveg
csak vonszolta magát.

Pedig én azt akartam, hogy képei
röpítsék, mint a szárnyak.
Egyszerre akartam a suhanást,
meg azt a csöndet, ami
a vihar szívében honol.
De csak eddig jutottam el.

zetek, gyönyörök lehetőségét, az öregkor nem igazi élet, a halál pedig az ember számára mindennek a vége; másfelől pedig arra buzdítani, hogy ehhez se ragaszkodjunk túlságosan, minimalizálni az egyéni élet jelentőségét ilyen kijelentésekkel: "ha csak egy napot is éltetek, mindent láttatok". Ezt a dichotómiát — Lucretius nyomán — egy pantheisztikus színezetű világképben igyekeznek feloldani: "a halál egy másik élet forrása", "alkotórészeket a halál".... "Halálotok a világ-mindenség rendjének, a világ életének tartozéka: (...) A halálban vagytok, miközben életben vagytok. Mert a halál után vagytok, mikor már nem vagytok életben. (...) Ha csak egy napot is éltetek, mindent láttatok. Mert egy nap fölér az összes napokkal. Nincs más napfény, sem más éjszaka: ez a nap, ez a hold, ezek a csillagok, ez az egész elrendezés ugyanaz, aminek őseitek örültek, s aminek ükunokáitok örülnek majd... Engedjétek át a helyeteket másoknak, mint ahogy mások is átengedték a helyüket nektek (...) A víz, a föld, a levegő, a tűz és építményem minden egyéb alkotóeleme éppúgy szolgálja a halálot, mint életedet. Miért rettegsz életed utolsó napjától? Nem tesz ő nagyobb szolgálatot a halálnak, mint a többi napod. (...) Íme, ezek természet-anyánk intó szavai." (az eszmefuttatás újfent logikai csúsztatással ér véget: a történetet magát (halál) behelyettesíti a történet idejével (életed utolsó napja).

Legtöbben (pl. Oláh Tibor) úgy próbálják áthidalni, megmagyarázni Montaigne írásművészetének az itt feltártakhoz hasonló eszmei ellentmondásait, hogy kiemelik: "Montaigne [az antik auktorokkal kapcsolatban] intenzíven élte mindazt, ami nekünk egy végképp letűnt világ hagyatéka" (Oláh 1983:25 — kiemelés a szerzőé). A teljes magyarázat — amint arra Oláh is utal — természetesen messze túlmutat ezen a megállapításon: a reneszánsz, protestantizmus eszmerendszereivel szembesülő Franciaország forrongó, ellentmondásteljes világába, amelynek feltárása már nem tartozik egy széljegyzet hatáskörébe.

"A kérdéses esszé: *Hogy bölcselkedni unnyi, mint készülni a halálra* (I. 20.) Ford. Oláh Tibor. In

MONTAIGNE: *Esszék*. Vál., bev., és jegyz. Oláh Tibor. Ford. Bajcsa András, Kürti Pál, Oláh Tibor, Réz Ádám. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. 296. p., 47-61.

Borza Klára grafikája

JOYCE

JOYCE, James (Dublin, 1882. 2. 2. — Zürich, 1941. 1. 18.) ír származású angol író, költő. Eleinte jómódú, de egyre lejjebb csúszó középpolgár szülei jezsuita tanintézetekbe járatták és papnak szánják, ő azonban az írói hivatást választja. 1891-ben a teljes ír függetlenségért küzdő nemzeti mozgalom vezérének, Parnellnek a halálára verset ír — ez az első és utolsó eset, hogy tollat fog az "ír újjászületés" érdekében. 1904-ben megszojteti, aztán feleségül veszi Nora Barnacle-t, és családjával, a katolicizmussal, a vallási és erkölcsi előítéletekkel, a vidékiesnek érzett ír patriotizmussal egy csapásra szakítva, végleg elhagyja hazáját. Poláiban, majd Triestben telepedik meg. 1913-ban megismerkedik és barátságot köt Ezra Pounddal, s később az amerikai költő tanácsára költözik Párizsba. 1940-ben a francia főváros ellen vonuló német hadsereg elől Zürichbe menekül. Utolsó éveit régi és mind súlyosabb szembaján kívül Lucia lányának idegbetegsége keseríti meg. A XX. század egyik legnagyobb hatású életművének megalkotása mellett a soros fejezetek és könyvek értékesítése, a kiadókvaló hadakozás emészti föl csaknem minden idejét; szinte semmi egyéb nem érdekli. Jellemző, hogy az első világháború kitörésének esztendőjéről ennyi a közölnivalója: "1914 az én szerencsés évem. Januárban Richards belemeleg a *Dublini emberek* kiadásába, júniusban a könyv végre megjelenik. 1914 február-

zás emészti föl csaknem minden idejét; szinte semmi egyéb nem érdekli. Jellemző, hogy az első világháború kitörésének esztendőjéről ennyi a közölnivalója: "1914 az én szerencsés évem. Januárban Richards belemeleg a *Dublini emberek* kiadásába, júniusban a könyv végre megjelenik. 1914 február-

jától 1915 szeptemberéig egy londoni hetilap folytatásokban közli az *Ifjúkori önarckép*-et. Ugyanez év márciusában látok hozzá az *Ulysses*-hez."

A környezetet, amelybe beleszületett, a 22 kiadótól visszautasított *Dublini emberek* (1914) c. novelláskötetében, elidegenedését ettől a világtól az *Ifjúkori önarckép*-ben (1916) jeleníti meg. Széprózaí műveit szoros szálak fűzik egymáshoz: az első könyv után mindenik ott folytatja az elbeszélés technikájának átalakítását, ahol az előző abbahagyta. A dublini novellafüzér utolsó darabja már belső monológ jellegű mozzanatokot tartalmaz. Ezek lényeges szerkezeti elemei lesznek az önéletrajzi regénynek, ahol a "tisztá művészetért" rajongó Stephen Dedalus neve (a mitológiai Daidaloszból) és világképe azt mutatja, hogy Joyce számára a klasszikus görögség utóélettel eszmény, a főhős naplója pedig az *Ulysses* (1922) összefüggő belső monológjait előlegezi; az *Ulysses* zárófejezete, Molly Bloom mintegy 60 oldalas tudatfolyama viszont a *Finnegans Wake* (1939) előadás módját vetíti előre. Az *Ifjúkori önarckép* ars poetica gyanánt is fontos, innen ismerhetjük meg például az epiphania fogalmát: olyan látomásos pillanat ez, amikor az ember a tér és az idő legkülönbözőbb

pontjainak egyszerre van tudatában. A *Finnegans Wake*, melynek címe lefordíthatatlan (egyarát jelentheti a következőket: A Finneganek fölébrednek; Finnegan ébredése; Finnegan nyoma), voltaképpen egyetlen ilyen pillanatot nagyít föl: Finnegan, aki egyben H. C. E. (a rövidítés egyik feloldása: Here Comes Everyman = Itt Jő Mindenki), már-már felébredne, azaz eljutna az epiphania meghatározásához, s ezzel túllépne a művészet határain, de ekkor, a regény végén, az olvasó félmondathoz ér, melynek második felét a mű első szavai alkotják. Az anagrammatikus társítással rendezett álmoképek sora a hőst változó szerepekben különféle korokba és helyszínekre veti s ezzel azonosíthatatlanná teszi, a történet folyamatoságát végképp megtöri; a regény — mint már az *Ulysses* esetében — enciklopedikus műfajjá tágul, a nyelv azonban nemegyszer hangokra bomlik.

Igen sokat köszönhet Joyce-nak többek között Virginia Woolf, Malcolm Lowry, William Faulkner, John Dos Passos, Samuel Beckett, Gabriel García Márquez, a francia "új regény" és nem utolsósorban a magyar Szentkuthy Miklós mint regényíró és mint alighanem konzzenális fordító.

ULYSSES

(ismertetés)

Az *Ulysses* az eposz és a klasszikus regény újkori összefoglalása, kiteljesítése és tagadása, torzképe, a XX. századi modern epika ösmintája. Joyce 1914-ben kezd hozzá, 1921-ben fejezi be, s a mű egy párizsi amatőr-avantgard kiadónál már a rákövetkező évben megjelenik, New York azonban csak 1933-ban, London 1936-ban bólint rá a csonkítatlan szövegre. Az eredeti kiadásban a regény 732 oldalas, 18 számozatlan epizódból áll (a szerző legtöbbször epizódokról beszél, nem pedig fejezetekről), szorosan vett (a kifejtés idejéhez tapadó) cselekménye egy csütörtök-pénteki napnak, 1904. június 16-17-ének valamivel több mint 18 óráját öleli föl, helyszíne az ír főváros. Támpontul, nyers és kötőanyagul, elsődleges élményforrásul a "szeregett, koszos" Dublin szolgál, persze Joyce Dublinja, a dublini Joyce. Az önéletrajzi elemekben és kulcsfigurákban is bővelkedő, a tényekhez aprólékosan hű regény létrejöttét megszállott adat- és ismeretgyűjtő munka kíséri. Hiteles részletekre vadászva, a külföldön élő Joyce nemcsak a könyvtárakat bújja, hanem végeérhetetlenül faggatózik ismerőseinél is, idős nagynénjét ráveszi, hogy személyesen győződjék meg: át tud-e mászni egy átlagember az Eccles Street 7. számú ház (a főhős lakhelye) kerítésén; "sajnos, nagyon szegényes a fantáziám" — panaszkodik Joyce Ezra Poundnak. Mindez természetesen alapozás csupán.

A fontosabb szereplők és események, a vezérmotívumok (apavágy-fiúvágy, keletre-sóvárgás, örök bolyongás és visszatérés, szerelmek, kalandok) s kivált a szerkezet tekintetében a legfőbb előkép Homérosz *Odüsszeiája*. "Az *Odüsszeia* — mondja Joyce 1917-ben, műve születését magyarázva — a legszebb és legteljesebb téma. Nagyobb és emberibb a *Hamlet*-nél, a *Don Quijoté*-nél, az *Isteni Színjáték*-nál vagy a *Faust*-nál. [...] Rómában, ahol már megvolt az *Ifjúkori önarckép* fele, rádöbbenem, hogy csakis az *Ulysses* lehet e könyv folytatása." A regény elkészülte után pedig így nyilatkozik: "Igen. Megalkottam korunk eposzát, de Homérosz szelleme mindvégig mellettem volt, hogy támogasson és munkára serkentsen... Az *Odüsszeia* vázlat volt számomra, tervrajz, a szó azon értelmében, amelyet az építészek adnak neki, vagy tán több is annál; Homérosz mintája alapján rendeztem a cselek-

ményt, és hűen követtem a legapróbb részletekben is... Mert az *Odüsszeia* szerkezete egyedülálló, csak a számár tarthatja e remekművet több író közös alkotásának. Egyedülálló szerkezet: mese és világ-mindenség egyszersmind. Megismételhetetlen. Ezért hát átvettem Homérosz szerkezetét, és abban helyeztem el derék hőseimet testestül-lelkestül." És valóban: a 40 napig tartó, de tíz év történéseit idéző homéroszi cselekményre ráduplázva, Joyce nagyjából 18 órába sűríti Bloom életének 38 esztendőjét; az *Ulysses* első része, a maga 3 epizódjával, a magányos, szellemi-erkölcsi vonatkozásban apátlan Stephen Dedalust mutatja be, amiként Homérosz-nál a 4 énekes "Télemakhia" az apja után kíváncszó Télemakhosz története; a második rész 12 epizódja — akár az *Odüsszeia* V-XII. éneke — a feleségétől, fiától megfosztott hős vándorlásáról szól; a harmadik rész 3 epizódja az eposz második 12 énekét követi: Bloom hazafelé igyekszik és meg is érkezik az Eccles Street 7.-be, mint Odüsszeusz Ithakába; Joyce eredetileg maga is a hősköltemény egyes énekeihez kapcsolódó címmel látta el a regény epizódjait, s csak kevéssel a könyv befejezése előtt távolította el a "varratokat". Az *Odüsszeia*-párhuzamokat s a mű skolasztikus teljességre meg pontosságra tördő utalás- és allegóriarendszerét először — de maig érvényesen — Stuart Gilbert, a kortárs és rajongó tárta föl Joyce ellenőrzésével és jóváhagyásával kiadott könyvében (*James Joyce's Ulysses*, 1930). A kutatás fő irányait feltüntető táblázatban Gilbert a 18 epizód mindenikéhez hozzárendelt egyet-egyet (elvéve kettőt) a következőkből: *Elnevezés* (1. Télemakhosz, 2. Nesztör, 3. Próteusz stb. — lásd az epizódok szerinti taglalást); *Színhely* (a torony, az iskola, a tengerpart, a ház stb.); *Óra* (csütörtök reggeli 8-tól péntek hajnali 2-utánig); *Szerv* (vese, nemi szervek, szív, tüdő stb.); *Tudomány, művészet* (teológia, történelem, filológia, gazdaságtan, botanika, kémia, vallás, retorika, építészet, irodalom, mechanika, zene, politika, festészet, orvostudomány, mágia, hajózás, természettudomány); *Szín* (fehér-arany, barna, zöld stb.); *Szimbólum* (örökös, ló, áramlás, nimfa, úrvacsora stb.); *Technika* (elbeszélés, katekizmus, monológ stb.). Az *Ulysses* azonban, a számtalan (részben később érintendő, teljességben felsorolhatatlan) hasonlóság dacára, nem gépies leképezése az *Odüsszeiának*, már csak azért sem, mert: 1. Joyce az eposz jónéhány lényeges helyétől — pl. Antinoosz és a többi kérés megölésétől — eltekint, a Homérosz-nál futólag említett "bolygó sziklák" köré terjedelmes epizódot kerekít, megváltoztatja az időrendet

stb.; 2. a regény paródiája is az eposznak: Odüsszeusz (latinul Ulixes, angolul Ulysses), a mitikus hős, Ithaka királya Joyce-nál Leopold (Poldy) Bloom, az egyszerű hirdetésügynök képében éled újra; Stephen Dedalus olyan Télemakhosz, aki megtagadja vér szerinti apját és csaknem egész családját; Pénélope, az asszonyi hűség mintaképe, az újrafogalmazásban nem más, mint Marion (Molly), Bloom félreszeretkező felesége; Nauszikaából, a tündérszép és méltóságteljesen kedves királylányból testi hibás, érzélgős, kéjsóvár libuska lesz, Gerty MacDowell néven; Kírké, az ugyancsak észbontóan szép napleány és varázslónő most kupismama Dublinban, és így tovább. (Az *Ulysses* gúnyirat is, de nem szatíra — az ehhez szükséges szenvedélyes világnézeti, erkölcsi elkötelezettség merőben idegen a szerzőtől.)

A homéroszi megfeleléseken kívül sok más rendezőelv és szerkezeti váz sejlik föl a regényben. Joyce egyik-másik epizódot vagy epizódresztet a Biblia, a Talmud, a Kábalák és a Zoár könyve eseményeivel, példázataival hozza összefüggésbe; szerephez jut a katolikus miseszertartás ("Introibo ad altare Dei" — fuvalázza borotválkozás közben Stephen álságos felszínre tör, Buck Mulligan az első epizódban, és: "Introibo ad altare diaboli" — kornyikálja ugyanő a 15. epizód feketemisésén); feltűnedeznek a zsidó-keresztény mitológia és tudomány egyéb rendszerei, a műnek (egyik méltatója szavaival: "a kor nehezen megragadható és eklektikus összegzésének") teozófiai, szabadkőműves, lélekelemző stb. olvasata is termékenynek bizonyult — Joyce legalábbis nem kifogásolta egyiket sem, és valószínűleg remekül mulatott a tudósok "eredményein".

Dublin, a vidékies nagyváros, a maga utcáival, tereivel, épületeivel, szórakozóhelyeivel nem csak az *Odüsszeia* tengerszorosaira, szigeteire, szikláira, palotáira emlékeztet, hanem a zsúfolt és kiterjedt emberi településre általában; Dublin az ősi-új Város metaforája. A főszereplők (különösen Bloom és Molly) tudatárnya leginkább testies, erotikus mederben folydogál; a 15. epizódban, ahol minden titkos vagy a tudatos és a tudatlan határán lebegő óhaj és szorongás felszínre tör, hemzsegek a freudi, adleri módszerekre, jelképekre, jungi östípusokra rimelő szexuális, szado-mazochisztikus képzetek és jelenetek (Joyce ismételt hangoztatja: az *Ulysses* technikáját Edouard Dujardin 1887-es regénye, az *Elhervadt a babér* határozta meg, és nem Freud mélylélektana, de az nyilvánvaló, hogy jócs-

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

kán kölcsönzött ötleteket Sacher—Masoch *Vénusz bundáján* c. könyvéből); a tudás teljét megszámlálhatatlan célzással, idézettel, vendégszöveggel, esszébetéttel villóztató regény döntő történései (születés, halál, szerelem-szeretkezés, barátság, éhség, jóllakás, üritkezés, munka, hit, kétely, közöny, vágy, vágyteljesülés, csalatkozás, az elmaradhatatlan eszmélkedésen átszűrve) — létezési alapesemények. "A születés és a halál — jelentette ki Joyce egy ízben — nekem elég téma. Ne írjatok szokatlan dolgokról, hagyjátok azt az újságíróknak." Máskor: "Az *Ulysses* inkább a test, semmint a lélek mítosza. A csillagokat kutatjuk, s megfélemedezünk az ember bensőjéről." A minden adottságot és lehetőséget magában hordozó Bloom, az együttérzésre hajlamos jótét lélek és a ravasz róka, a mindkét lábával a földön álló átlagpolgár és a világ megjavításáról álmódzó utópista, a botcsinálta, locsi-fecsi bölcselő, aki mégis nagy adag józan észről és szerteágazó tájékozottságról tesz tanúságot, a meggyőződéses köztársaságpárti, aki lehetőleg távol tartja magát a politikától, az ír hazafi, aki ódzkodik a hazafiaskodástól, a vallási, társadalmi türelem és méltányosság szószólója, akiben azért hatalmi becsvágy lappang, a gondos családfenntartó és a bugyibolond — a középkori moralitások *Everyman*-jének vagy *Jedermann*-jának rokona; mindenki, bárki és senki (*Odüsszeusz* is "Senki"-nek nevezi magát *Polüphémosz* előtt). Hasonlóképpen, a hallatlanul művelt és tehetséges, de alkotóként meddő Stephen Dedalus az önnön kételyeitől bénított tiszta ész megtestesítője, az önkörébe zárt művészsors jelképe; a csapodár, hiú, élvezetgöly, a középserű, csekély tudású, mosdatlan szájú "prima donna" pedig maga az örök nyugvópont és újrakezdés, az elpusztíthatatlan és szentséges nőiség, a Földanya újkori változata.

Az *Ulysses* talán a legzártabb és egyben legnyitottabb alkotása a világirodalomnak. Rétegzett egyetemességét, újszerűen szétfeszítő és egymásra hajló jelentéssíkja — a hatalmas műveltség, tapasztalat- és leleményanyagokon kívül — az idő- és térpontok egybeomlásának (szimulacizmus), illetőleg szétfröccsentésének (impresszionizmus), a képzetársítás szeszélyes törvényeitől vezérelt joyce-i belső monológoknak, stílusutazó, -gúnyoló gyakorlatnak, nyelvi gazdagságnak és találékony-ságnak köszönheti. A töredezett emlékek és vágyképek, gondolatcsírák, közhelyeket és szellemi igénycséket a hozzájuk szabott mondatfoszlányokkal és mondatbujánzásokkal, megcsönkített és egyberobbantott szavakkal, szórejtvényekkel, szójátékokkal hőmpölygő közvetlen vagy közvetett belső monológ minduntalan már-már szétfeszítve tölti be a sokszorosan, sokféleképpen, még zenei hatásokkal (hangutánzás, hangfestés), alakzatokkal és kompozíciós eszközökkel, sőt, népszerű nóták szövegével és dallamával is egybeszőtt, összekalapált szerkezeti vázát, szertejárja a hagyományos jellemképletet és eseményláncolatot, elsodorja a szereplők közötti válaszfalakat és (legalább látszólag) magát a kívülről elbeszélőt is. Az irány neme, a szófüzés üteme, a hang színe mindig a helyhez, időhöz, alkalomhoz igazodik. A kórházi beszélgetésben — a születendő kisded fejlődési szakaszainak megfelelően — rendre megjelenik az óangol krónikák, az Erzsébet-kori szótobozódás, a puritán egyszerűség, a képhalmozó romantika, a XIX. századi körülményekből realizmus stílusa és mindezek paródiája. A kocsmái összetűzés körül forgó 12 epizód a lovagi énekek, majd Defoe, Swift, Sterne, Dickens, Carlyle modorát idézi csúfolódva, hogy aztán átsapion amerikai részeg-argóba. A 15. epizódbeli boszorkányszombat szimbolizmus, naturalizmus, expresszionizmus, futurizmus, dadaizmus, szürrealizmus keveréke, és Írország Leányai rabelais-i igékkélmádkoznak a "vértanú"-Bloomhoz: "Bloom veséje, könyörögj éret-tünk./Füldövíz virága, könyörögj éret-tünk. [...] Minden Bugyik Barátja, könyörögj éret-tünk". Fel-tünk továbbá a tárgyhoz illő helyeken — és görbe tükörben — a sajtó, a közélet, az "ír reneszánsz", a bíróság és a tudomány fellengzős, dagályos vagy fontoskodó nyelve stb. A joyce-i szókinca a követ-kező rétegekből kerül elő: szeplőtlen Oxford-eng-lish, különböző korok irodalmi angolja, gyarmati angol, jiddis-angol, amerikai angol, régi és új köz-

nyelv, tájnyelv, csoport- és rétegnyelv (londoni argó, dublini matróz- és tolvajnyelv), és akkor még nem beszéltünk a (sokszor elferdített) idegen szavakról és az egyéni szóalkotásokról, sziporkákról. Shakespeare összes műveiben mintegy 21 ezer szó fordul elő, Joyce-nál egyedül az *Ulysses*-ben közel 30 ezer.

Most pedig kísérjük meg a lehetetlent: röviden áttekinteni a mű eseménymenetét és gondolat-futamait.

ELSŐ RÉSZ

1 (Télemakhosz; reggeli 8 óra)

A nemrég elhunyt anyját gyászoló, nagyreményű kezdő költő, a 22 éves Stephen Dedalus a dublini öböl partján álló Martello-toronyban reggelizni készül két lakótársával, Buck Mulligan orvos-tanhallgatóval meg a látogatóban lévő ellen-szenves angollal, Hainesszel. Borotválkozás után Mulligan komiszkodva ugratja a katolicizmusból kiábrándult "bárdot", anyagiylkosnak mondja, mert nem imádkozott a halott lelki üdvéért, és Stephen valóban lelkiifuradást érez: "álmban az anyja odajött hozzá, aszott teteme barna, bő kopor-sókosztümmjében, vász- és rózsafa-szag, ez a lehelete, följe hajolt, némán, szenvedélyesen, alélt illata vizes hamunak." Stephen a maga részéről szemére hányja barátjának, hogy a "formálisan fel-fordult" szavakkal jelentette be egy ismerősnek az asszony halálát. Elménkedő beszélgetésük folyamán Stephen csipős megjegyzéseket tesz hazájára, az ír művészetre, Hamletre: "Egész Írország egy nagymosás a Golf-áramlatban"; az ír művészet jelképe egy cseléd kettérepedt tükré; a dán királyfi nem más, mint apjának szelleme. Önmagát "a szabadgondolkodás elrettentő példájaként" említi Stephen. A két cimora megfürdik a tengerben, majd ki-ki útjára indul. Ifjabb Dedalus úgy dönt, hogy éjszakára nem tér vissza a toronyba, de az apai házat sem keresi föl. Amint *Odüsszeusz* távol-létében a kérők uraskodnak a királyi palotában, sértegetik Télemakhoszt, herdálják vagyonát, a toronylakásban Stephen fizeti a lakbért, de Mulligan lekezelően bánik vele, kicsalja tőle a kulcsot, pénzt is elszedi: a "palotát" hatalmába kerítette a "trónbi-torló" — ez egyébként a fejezet utolsó szava.

2 (Nesztór; 10 óra)

Stephen Pyrrhusból felelteti diákjait az iskolában, ahol római történelmet tanít; utána, fizetésnap lévén, benéz Deasy úrhoz, az igazgatóhoz (akár-csak az apja után eredt Télemakhosz Nesztórhoz). Mr. Deasy takarékosra inti a fiatalembert, majd kioktatja, hogyan is áll a dolog Angliával, Írországgal, a nőkel és a zsidókkal: "Anglia zsidókézen van", tehát vesztébe rohan; a nő, mint Kasszandra klasszikus példája mutatja, nem áll jobbnak lenni a jónál; az ír nemzeti mozgalom vezérét, Parnellt is "egy asszony aljasította le"; "Írországnak nem volt zsidóüldözés, mert sose eresztette be őket", ha-ha. Az iskolaigazgató, akit aggaszt az ősi ír marhake-reskedelem válságos helyzete, végül arra kéri Step-hent, helyezné el a sajtóban cikkét a saáj- és körömfájásról.

3 (Proteusz; 11 óra)

Az apa-komplexussal küszködő Stephen a ten-gerparton sétál, életen és halálon, Atya és Fiú egy-lényegűségén, saját párizsi diákévein, akkori bájgúnárkodásán, mindenkori nagyizolásán, szí-nérszkedő hajlamán, a vízbefúlson, az anyag kör-forrásán, a lélek-vándorlásán, a személyiség mibenlétén tündöklik a maga gunyoros, tiszteletlen vagy éppen szentségtörő modorában: "Öt ölnyi mélyen porhüvely, ott fesszük apád. [...] Büdös sós-vízben ázó hullagáz-zsák. Egy falka fürge cselle spongyás ínyencfalattól kövérek villámként szök-nek át a legombolt slicce gombfedő lebenyén" (vö.: Shakespeare, *A vihar*, I. 2.: "Apád öt ölnyi mélyben pihen: Korall lett csontjaiból, Igazgyöngy termett szeméből"); "Kalapom a Quartier Latinból. Isten-em, egyszerűen fel kellett öltöztetni a színésze-ket"; "Isten lón emberré, és ember lón hallá, hal lón örvösödött, örvösödött lón dupladunyhává. Én az élő halottak lehetőségét lélegzem, halottak porát tapo-som, Canada hügyhurutot inhalálok a földnek ha-lottaiból"; "Tenger színévaltozása ezek a barna szemek: sóskekék. Óceánhalál, minden halálok kö-zött az emberhez legnyájásabb. Okeánosz ösa-tyánk. *Prix de Paris*: óvakodjunk az utánzatoktól";

"Igen, az alkony bennem megtalálja önmagát, de nem leszek ott önmagam"; "A száraz taknyot, amit kipiszkált az orrlukából, egy szikla szélére helyez-te, mágonddal. A többi kitorja ki, aki akarja. Mő-göttem. Talán van ott valaki." Az ezerarcú tenger, a színészkedés, az átváltozás az alakját folyton cse-rélő öreg tengeri istenségre, Proteuszra utal, aki az *Odüsszeia* 4. énekében bukkan fel.

MÁSODIK RÉSZ

4 (Kalüpszó; 8 óra)

Az elbeszélés időben visszakanyarodik kiindu-lópontjához. Leopold Bloom, a 38 éves hirdetés-ügynök (nemzetiségre ír, származásra apai fölmenői révén magyar, vallásra kikeresztelt zsidó) reggelit készít és visz ágyba feleségének, Mollynak, a 32 éves énekesnőnek, aki egy angol órnagy és egy spanyol zsidónő nászából született Gibraltárban. Léven az állati belsőségek nagy kedvelője, Bloom a henteshez siet friss veséért, menet-jövet megképzik előtte a Kelet, az Ezeregyéjszaka varázsos világa, "violaszín éj-égi holddal, Molly új harisnyakötőjé-nek színével", a törökországi letelepedés csábító lehetőségével, holott értelme azt súgja neki: ez a tájék "a valóságban biztos egész más", mint a ké-peskönyvekben. A boltban kedvtelve és a további ki-belátásokat mérlegelve legelteti szemét a szom-szédék cselédlányn. Mire hazaér, már várja a napi posta, 6 leányuktól, a 15 éves Millytől kap levelet, aki fényképészetet tanul vidéken ("icipici nőcim" — érzékenyedik el Bloom), Mollynak hangver-senyűgynőke és szeretője, a jól kereső "Bagzó" Boy-lan írt, közelgő körüjűk ürtügyén bejelentve magát délutánra (Molly a párna alá dugja a levelet férje kandi tekintete előtt). Az asszony elmagyaráztatja magának az éppen olvasott könyvben előforduló "metempsichózis" (lélek-vándorlás) szó jelentését, és újabb olvasnivalót kér, mégpedig Paul de Baso-che tollából ("édes neve van" — rebeგი Molly). Bloom reggelizés közben átfutja Milly levelét, le-mondóan szomorkás féltékenységgel gondol a lány elkerülhetetlen beérésére meg a körülötte le-gyeskedő diákra, belesajdul nem sokkal születése után elpusztult egyetlen fiának, Rudynak az emlé-ke (most lenne 11 éves). Azután a "tojószekre" vo-nul, s mivel nem tapasztal székrekedést, derűs nyugalom tölti el; az újságolvasás és üritkezés örö-meit kellemesen fűszerezi a visszarevezedés az egykori Molly ingerlő bájjaira. Dolga végeztével elhunyt barátjának, Paddy Dignamnak a temetésé-re készülődik, feketébe öltözve hagyja el a házat. A keleti paradicsomba való visszatérésről ábrándozó Bloom ebben az epizódban a Kalüpszó nimfánál időző *Odüsszeusz* sorstársa; Molly: Kalüpszó és Pénélope egy személyben; Kalüpszó barlangjának mása Bloomék hálószobája, ahol egy fürdőző nim-fa képe függ Molly ágya fölött.

5 (A lótszevők; 10 óra)

Ráérősen ballagva a temető felé, Bloom ismét a Keleten, "a világ kertjén" mereng, iskoláskorából felszálló ismeretfoszlányokon hízalja képzeletét; találkozik egy ismerősével, M'Coyjal; a postahíva-talban átveszi a Martha Clifford gyors- és gépiró-nótól érkezett, Henry Flower álnévre címzett szerelmes levelet. (Az ügynök nagyapját Szombat-helyen Viragnak hívták, ebből lett angol írásmód-dal a németes Bloom név, amelyet apja vett föl, majd az angol álnév, a Flower.) A borítékot széttepi, apró-cseprő ügyeken, Molly esedékes belfasti ven-dégfellépésén, köznapi erkölcsökön, üzleti hasz-non morfondírozik, aztán betér a Mindenszentek templomába. Elsősorban az áldozó nők vonják ma-gukra kevéssé ájtatos érdeklődését; boldoggá teszi-e őket, hogy "hulladarabokat esznek" — ötlük föl benne a kaján kérdés —, mindenesetre legalább becsípnek tőle — válaszol magának —, hiszen a csodák a feledés forrásai. A patikusnál kölnivizet rendel Molly számára, citromszappant vásárol (mert útján a gözfürdő lesz a következő állomás), erről eszébe jut a gyógygyógyévek, a gyógyító mér-gek, a szerelmi bájtalok hatása, no meg az, hogy "a fürdőkádban lehet csinálni". A virágoknak, gyü-mölcsöknek, gyökereknek, a citromszappannak, parfümnek, Molly felidézett kipárolgásának illata, amely belengi az egész epizódot, továbbá az oltá-riszsentségtől elkábult nők látványa arra figyelme-ztet, hogy Bloom-*Odüsszeusz* elért "partja elé a virágot-rágó lótszevőknek", a szent bódulat, a fe-

led és ösvízből sarjadt, gyönyörűszerző és vészterhes virágának honába.

6 (Hűdész; 11 óra)

Füldő után temető. Ismerősei (Stephen apja: Simon Dedalus, Jack Power, Tom Kernan stb.) társaságában Bloom kocsin csatlakozik a gyászmenethez, a batárból megpillantja Stephent. Simon Dedalus szidja iszákos, naplopó fiát ("apóka szarcsimbókja, a csodagyerek"; "valami alvilági bandával szövetségben össze"). Bloom, noha "lármás, önfejtő alaknak" tartja idősebb Dedalust, magában helyeseli neki: "Igaza van. Át akar adni valamit az utódjának. Ha a kis Rudy élne! Látnám, ahogy feljön. [...] Az én fiam." Mert hát Milly "összevéve édes pofa", káromkodik, akár a fiúk, és ennivalóan "Papulinkó"-zik, de maholnap kész nő: "Molly, Milly. Ugyanaz a hígítva." Visszamenet Bagzó Boylan alakja is megvillan a tömegben; Bloom a szegény jó Paddyn és öt elárvult gyermekén sajnálkozik, saját apján, aki "túlalagolt" gyógyszerrel segítette át magát a túlvilágra; emelkedett gondolatai is támadnak ("a koporsókötél köldök-színő", de inkább gyakorlatias észrevételek, tervek, találmányötletek kergetőznek fejében: gyűjtőívet indítani az árvák javára; hasznosítani a hullatrágyát; föld helyett netán tűzbe, vízbe, levegőbe tüntetni a tetemet (az ókori görögök négy őseleme jött számításba!); helymegtakarítás céljából álló téshtelyzetben temetni a holtakat; gramofonról beszéltetni őket az előkhöz, akik minden biztonnal telesszellentük a gyászszertartáson a halottasházat. Eközben a többi gyászoló válogatott adomákkal szórakoztatja egymást, Bloomon és feleségén köszörüli a nyelvét ("valami hirdetésekkel vigéckedik"; hogy is lett övé az a "belemenős nő", akin "volt mit fogni"); a sírhantok közt elhízott patkány surran el. A fejezet félreérthetetlen célzásai az *Odüsszeiára* (magán a főtémán kívül): Paddy Dignamot a mértékeltlen ivás veszejtette el, hasonlóan a szerencsétlen Elpénorhoz, akinek *Odüsszeusz* az alvilágban megígéri, hogy visszatérve a földre, tisztességesen eltemeti; a gyászoló gyülekezet elhalad a nemzeti hősök, Daniel O'Connell és Parnell szobra-síremléke (értsd: Héraklész és Agamemnón árnya) mellett.

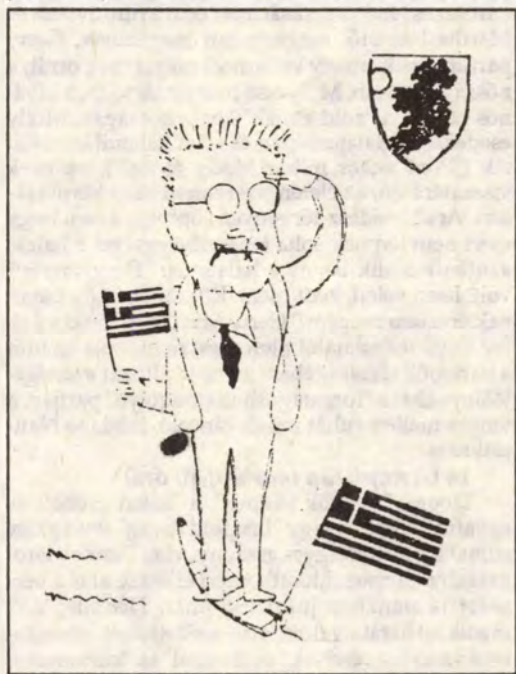
7 (Aiolosz; 12 óra)

Bloom a *Freeman's Journal* szedőtermében és szerkesztőségében buzgólkodik, hogy újraközzeltesse Alexander Kulch tea-, bor- és égetett szesz-kereskedő hirdetését, kis cikkel megfelve és módosított alakban (javasolt új elem a két keresztbe tett kulcs és a köríves felirat: Kulcsok Háza — ez utóbbi célzás lenne a Man-szigeti parlamentre, vagyis az ír önkormányzatra). A munkavezető hajlik a kérés teljesítésére, de kiköti, hogy Bloom hozzon rajzot a szöveghez, Kulch úr pedig hosszabbítsa meg az előfizetést 3 hónapra, az ügynök tehát ellohol megbízójához. Ned Lambert, a becsicsentett újságíró Simon Dedalus és MacHugh professzor épülésére felolvas egy ömlengő, honfiszolamokat pufogtató cikket ("Erin, az ezüsttenger zöld ékköve" stb.); "Megszentelt kutyaszar!"; "Szardagasztó!" — nyilatkozik velősen a hallgatóság. Az ügyészséglen dolgozó O'Molloy, Myles Crawforddal, a "delírium tremoló" nyitányszakaszában leledző szerkesztővel és a potyaleső, lóversenytípekkel házáló sportolnokkal, Lenehannel kiegészülve, a díszes társaság áttér a civilizációk összehasonlító vizsgálataira. "A zsidók a pusztában és a hegytetőn — példálózik a professzor, aki latint tanít — azt mondták: *Alkalmas ez a hely nekünk. Építsünk oltárt Jehovának.* A rómaiak, pontosan úgy, mint az angolok, akik lépésről lépésre nyomukban járnak [...] körülnéztek tőgájukban, és azt mondták: *Alkalmas ez a hely nekünk. Építsünk egy véct.*" Beállít Stephen Dedalus is Deasy úr cikkével, a szerkesztő lerohanja: "Szeretném, ha írta nekem valamit [...] Valami tökös dolgot. Maga ért hozzá. Leri az arcáról." Magában hozzátesszi: "Látni az arcán. Látni a szemén. Lusta kis lajhár." Bloom sikerélménytől repesve érkezik vissza: Kulch úr két hónapra megújítja az előfizetést, neki magának meg nem esik neheze a megtalálni a képet a Nemzeti Könyvtárban. Crawford szerkesztő tüstént leléti lelkesedését: Ny. K. S. — üzeni a kereskedőnek — és K. I. S. H. Cs. (feloldva: Nyalja Ki a Seggemet, Királyi Ír Seggemet Hódolattal Csókodhatja). A megpénzesedett Stephen kocsmába invitálja a kompániát, s

miközben a ráismerő Bloom elszontyolodva méregeti őt, a professzornak nagy élvezettel kezdi változni, majd a szerkesztő előtt cikktémává fejleszt "látomását" két idős aggszűről, akik éveken át kuporgatnak, hogy a Nelson-oszlop tetejéről tekinthessék meg Dublin látképét, s célhoz érve felhajtják szoknyájukat, és — itt a szerkesztő harsányan tiltakozik, ám Stephen "hangos ifjú kacsit hallatva" fejezi be — szilvماغot köpködnék a mélybe. Az elragadtatott professzor Stephent Antiszihenészhez, a szofista Gorgiasz egyik tanítványához hasonlítja, akiről senki sem tudta megmondani, másokat gyűlölt-e keserűbben vagy saját magát. A professzor vergiliusnak minősíti a látomást, az ifjú titán viszont ezt a címet tartja találónak hozzá: "*Palesztina Látképe Pisgah Félől* avagy a *Szilvák Példázata*". Az eposzbeli szívetet, Aioliét a *Freeman's Journal* szerkesztősége helyettesíti, hisz változó és megtevesztő hírek áradnak szét belőle a nagyvilágba; Aiolosznak, a szelek királyának szerepét a szeszélyes Myles Crawford tölti be; s ha ehhez hozzávesszük a zúgó nyomdagépeket, a meteorológiai képeket, a szélvészektől szárguldozó rikkancsokat, a huzatkeltőn kivágódó ajtókat — szó szerint és jelképesen a szelek uralkodnak a jelenetsorban.

8 (A laisztrügonok; 1 óra)

Bloom a folyó mentén poroszkál, megéhezett; többnyire a táplálkozással kapcsolatos és mindinkább a laisztrügonokra, az *Odüsszeusz* sziklálakkal dobáló emberevő óriásokra utal mindaz, amit hősiünk tapasztal, cselekszik, töltekezhettek-jében-kínjában kiötöl és emlékezetébe idéz ezen az

órán: sörgyári patkányok sörben - milyen érzés volna inni a léből; a sirályok kajára lesnek — mazzolás szeletet nekik; Robinson hatyúhúson élt; "disznót eszel, disznó leszél"; "Úgy érzem magam, mintha megették és kihánytak volna"; "Eszel, vagy megesznek"; "Húskonzerv. Konzervált Dignam. Kannibálokna izlene citrommal és rizzsel. A fehér hittérítők nagyon sósak. Biztos a főnök az ingyencfalokat eszi". Burton kocsmájából pánikszzerűen távozik Bloom, mert elundorítja a vendégek mohó zabálása; Davy Byrne falatozójában vesz magához egy sajtos szendvicset és némi burgundit, villásreggeli gyanánt. Előzőleg a "boldog idők" emléke adalítja-búsítja, a fürdőző Millyé, Mollyé, akit próbák után mindig hazakísért Bartell D'Arcy, az akkortájt beérkező tenorista. Tovább vándorolva belebotlik hajdani szerelmébe, Mrs. Breenbe (lánykori neve Josie Powell), tőle tudja meg, hogy közös ismerősük, Purefoy asszony három napja vajúdik a Horne-féle szülészeten. Átsomfordál a színen az örökké pereskedő, mamlasz férj, Denis Breen is, éppen ügyvédhez igyekszik eljárást indítani, mert holmi komisz fráterektől levelezőlapot kapott Camp & Petz (kámpec) szöveggel. Egyéb ismerősökkel is összeakad Bloom, szoba kerül a lóverseny, Molly turnéja és Bagzó Boylan mint szervező. A vendéglő törzsközsége és tulaja elismerő szavakat szól a derék vigérről, a szabadkőművesről, aki sosem rüg be. A "szabadkőműves" már a Nemzeti

Könyvtár felé kutyagol, átkísér egy vak suhancot az úttesten, a katolikus egyház lélekhalászó cselofgásain füstölög, elmélázik a karmáról, az elmúlt életünk bűneiért ránk mért reinkarnációról, a metempsichózisról, amelyet Molly "mentenpiszisz"-nak ejt és értelmez. Hirtelen: "Szalmakalap napfényben. Sárga cipő. Ez az. Ez az." — Boylan. Bloom riadtan (miért? talán mert úgy érzi, fejébe szállt a bor) besuttyan felszarvazója elől a múzeumba, a görög istennő-szobrokhoz, hogy "lúktető szemekkel, rendületlenül" nézze "a kő vajszerű hajlatait". (Később kitűnik, főképpen a testnyílások érdeklik a magasztos szobornokból.)

9 (Szküllá és Kharübdisz; 2 óra)

Stephent pályatársak, betűrajzók veszik körül a könyvtárban. Akvére alkalmazott közli vele, mi a titka a *Wilhelm Meisternek* és szerzőjének: "Nagy költő, nagy költő testvéréről. Egy meghasonlott lélek fegyvert ragadt tenger baja ellen, egymással ellenkező kétélyektől győtrötten..." Az irodalmi célzásokkal és idézetekkel sűrűn megtűzdelt eszmecsere (lehet-e másmilyen a párbeszéd és a monológ az *Ulyssesben*?), szóval a csapongó beszélgetés vezéreszméi és résztvevői megszaporodnak; Stephen kifejtí kissé megbotránkoztató, kegyelestérítő és nyakatekert, félőszinte és féltréfás nézeteit elődök és utódok, apák és fiúk, alkotók és művek kettős egységéről, kétértelmű azonosságáról, a *Hamlet* borzongató mélyrétegeiről: "Arisztotelész valamikor Plátón tanítványa volt"; a szentháromság voltaképp: "Atya, Ige és Szentlélek"; "Az apa... szükséges rossz"; "Az ötödik felvonás verben úszó vágóhídja a Mr. Swinburne által megénekelt koncentrációs tábor elrejtett árnyéka"; "a nyughatatlan apa szelleme által a nemelő fiú képe tekint reánk"; "az Atya Maga volt a Maga Fia"; a magánéletben igencsak gyarló és sebezhető Shakespeare ősmintája volt színműveinek, az összes szereplőnek; Shakespeare minden mindenben. Bloomot, aki a keresett rajzért kukkantott be a könyvtárba, nem veszik észre az ádáz vitatkozók, akik "áthajóztak" az ellentett elvek, Plátón és Arisztotelész, a shakespeare-i London és a shakespeare-i Stratford, a "romlott" Párizs és a "szűzi" Dublin, az eretnkség és az óhitűség Szküllája és Kharübdisz között.

10 (A bolygó sziklák; 3 óra)

A 19 al-epizódra tagolt fejezet arányosan kicsinyített mása szerkezetileg az egész műnek, és nevezetes példa a szimulán előadásmódra. Legalább 40-50 embert követünk nyomon, amint egyidőben (helyesebben időbelileg párhuzamosan) "bolygának" Dublin-szerte, ügyes-bajos dolgaikat intézve, többször keresztezve egymás útjait. Corny Kelleher temetkezési vállalkozó elégedetten vizsgálja át bevételi naplóját. Egy féllábú tengerész hiába gajdolja végig az utcák sorát ("Albionért... szép hazámért!"), Conmee főtisztelendőől áldást, másoktól részvétlen pillantásokat kap könyöradomány helyett, csupán Molly "játékony fehér karja" vet neki némi aprópénzt az Eccles Street-i ház ablakából. Bagzó Boylan csemegéskosarat küldet az asszonynak, "fickósan" enyelegve az áruslánnal. Lenehan telefonon keresi Boylant irodájában, de csak a titkárnővel értekezhet; később eldicsekszik M'Coy-nak, miként kísérté haza kocsin egy díszvascsoráról a Bloom házaspárt, miként dörgölőzött alul-felül Mollyhoz ("... micsoda két csöcse van"; "A barna gyerek persze haptákban állt"), s hogyan ázott el ő, Lenehan saját "tejtűjában", mialatt a férj a csillagokat magyarázta, mert szó, ami szó, "nagy kultúrájú, tájékozott fickó ez a Bloom", szorult bele valami "az igazi művészből". A nagytudományú férfiú megveszi Molly számára A *bűn méze* című pornográf ponyvaregényt, csámcsog hozzá magában. Stephen Dedalus testvérei bútorokat, könyveket kótavetyélnének, mivel korhely apjuk csak garasokat ad a háztartásra. Maga az ifjú bárd együttérez velük, egyebet nemigen tehet, hiszen: "Örök szívverés kinn a világban, örök szívverés benn a melledben. [...] És én közöttük." Mulligan azt jóslja róla Hainesnek: "Sose lesz belőle költő." Az frországi angol alkírály a játékonysági vásár megnyitására vonul lovas kíséretével. A járókelőkre a város legkülönbözőbb pontjain Marie Kendall, az elragadó szubrett hullatja alá festett mosolyát a plakátokról.

>>>>> folytatás a 14., 15. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

11 (A szirének; 4 óra)

Az Ormond-bár kacér csaposlányai, Miss Lydia Douce és Miss Mina Kennedy ("Bronzavonz" és "Kéjany"), a kirakatban kelletik magukat, az arra járó Bloomba már odakint beléhasít a "harisnyakötő villáma", aztán betér ebédelni. Ott találja a Mollyhoz hivatalos Boylant, meghökken, majd észbe kap: "Négykor. Elfelejtette volna? Lehet csak fogás. Késni — étvágygerjesztőnek." Lenehan kérésére, de Bagzó szemének Bronzavonz a harisnyatartóját pattogatja ("combmeleg és combról pattan, nőszag, bugyi, csipők láza"); a kangórcs nem várat sokáig magára. Ben Dollard, a hivatásos, és Simon Dedalus, a műkedvelő, ám annál felkapottabb énekes hazafias és szerelmi dalokat ad elő, ez Bloomot Molly bilijének zenéjére emlékezteti ("Egy kis éjjelezene") és az önkielégítés hangulatába ringatja. Elkölti ebédjét, megírja (kínkeservesen) a válaszevelet Martha Cliffordnak (feladandó Poste restante), képzeletben a már Mollyhoz tartó Boylan, "a roppant fajnunkó" mellé szegődik: "Minden asszony három nyílás. Az istennőn, ott nem nem láttam. Kell nekik. Nem szeretik a sok finomkodást. Ezért kapja ő meg őket. Arany a zsebben, rézbőr az arcon." Gyomrát szelek puffasztják, tekintete a pincérmőre téved: "A síkos sörscsapmarkolaton Lydiakéz... Mindnyájan siratják a kopasz fiút. Le, föl, föl — csapmarkolat fényes gombja... A marka és a farka... A söröscsap markolata. Az a kéz mely a bölcstől ringatja uralkodik az... Uralodik az egész világon." Az Ormond-bár, ahová a Molly-Pénelopéhez készül "kérő": Boylan-Antinoosz beugrott, értelemszerűen a szirének szigete; a szirének: Bronzavonz és Kéjany — fülük kagylóhoz, hajuk vízinövényhez hasonlatos, egyikük tengerparti nyaralásról csicsereg. ("Azt hiszik — monologizál Bloom —, a tengert hallják.")

12. (A küklopsz; 5 óra)

Barney Kernan kocsmájában Bloom beszédbe elegyedik a javában söröző-whiskyző vendégekkel, köztük a "polgártárs"-nak nevezett személlyel, aki hír szerint nem más, mint az ír sülylőkö bajnok. Eleinte semleges témák kerülnek terítékre (a felakasztottak magömlése, Írország védőszentjének születési éve, Dignam biztosítása, Molly turnéja, különféle perek és képviselőházi összeszólalkozások), ám a lobbánéony polgártársból — elvbarátai buzgó helyeslése közepette — egyszerűen ömölni kezd az ír honfírélem, a vad sovínizmus és antiszemitizmus: hogy az angolnyalók, akik nem ismerik tulajdon nyelvüket, hogy a dicső múlt, a páratlan kelta sport és kézművesség, az ősi föld, hogy a veszélyeztetett ír fák, az angol haditengerészetnél ütlegelt ír matrózok, a világbirodalom, amely berrabszolgát csinál alattvalóiból, az alattomosan betelepülő idegenek, az egyformán gyűlöletes angolszászok, franciák, németek, a tengerbe vetendő zsidók stb. A lezsidózott Bloom a béke és a szeretet áldásairól, a zsidóüldözés oktalanságáról papol ("Krisztus is zsidó volt"); kárbaveszett fáradtság, pucolnia kell barátaival együtt. Vígeposzi nagyságrendű csetepaté kerekedik, általános angol-ír-zsidó operettháború, s hiába hatódnak meg némelyek, amikor fölcsendül a *Jöjj Erinbe vissza* közismert dallama, utána meg a *Rákóczi-induló*, hiába kiált föl Bloom magyarul ("Viszontlátásra, kedves barátom!"), menekülése, üldöztetése a fennköltségben is csúfos, torzképe a végítéletnek: a szitkozódó polgártárs utána vág egy kétszersületes dobozt, mire kitör ugyan a földrengés, és izzó égítést csapódik a föld légkörébe, de Bloom úgy száll föl a Egek Urához illés szekerén, "mintha konflisból lőtték volna". Az égszakadás, földindulás, a hajigálás, a zúros kocma, az *elvakult* idegengyűlölet, a lerészegedés, a Bloom beszédében és képzelgéseiben feltűnedező óriások, a "vezérürök és fiatal anyajuhok", az ótvártól fürdetéssel óvando birkák, de még az ügynök hajdani állítólagos családja is a Magyar Királyi Sorsjátékkal, sőt, a szivar, amelyet a polgártárs jelenlétében szív — mind-mind a küklopsz-kalandra céloz: a cseles Odüsszeusz és társai úgy szabadultak Polüphémosz barlangjából, hogy leitatják, fölhevített doronggal megvakították a fél-sze-nő óriást, majd a kifutó juhok gypájába kapaszkodva kerültek ki dühödt csapásainak hatóköréből.

13 (Nauszikaá; 8 óra)

A sandymounti tengerparton keresve enyhülést, Bloom fölfigyel három bakfisra, akik közül ketten (Cissy Caffrey és Edy Boardman) kistestvéreik fölött gyámkodnak. A lányok legszebbike, a 17 éves Gerty MacDowell "oly igaz megtestesítője az ír leányeszménynek, hogy igazabban kívánni sem lehet", lelke érzelmdús, szemérmes és kegyes, szeme boszorkányos, haja tündéri, nyaka nimfáé, az a kis bicegése nem számít; maga vasalja fehérneműjét mosatás után, ő takarítja otthon a félreeső helyiséget, és díszíti az Aranjúezi Szép Napok olajnyomatával, szívből aggódik apjáért, az iszákos tapétaügynökért, aki veri feleségét. A "fekete ruhás", "szomorú úr" elkapja a gyerekek labdáját, nehogy a tengerbe pottyanjon, tekintete a lány harisnyáján futkorászik, keze a zsebében, arcán parázna bűvölet, fehéren izzó szenvedély, és mialatt a közeli kápolnából kizendül az alkoholelleses liga férfikarának éneke, majd az áldás harangszava, a szűzies Gerty, megfedkezve eddigi imádjáról, az orvosegyetemre készülő tutyi-mutyi úrifüüről, valamint havivérzése nyugtalanító tüneteiről, a "jó idegenben" ismeri föl az "álomfért", és dacos elhatározásra jut ("Jöjjön, aminek jönnie kell, ő vad lesz, gátlástalan, szabad"), aztán hanyattdőlve, kéjes vonaglásban néz föl a jótékony célú vásár tűzijátékára, elővillantja lábát, kék harisnyakötőjét, indiai muszlinbugyiját, "és akkor rakéta robbant", egybehangoz az ifjú hölgy szerelmi sikolyával meg az érett férfi felhőrrésével: "Ó de szép! Ó de lágy és édes újra lágy!" A magára maradt Bloom elrendezgeti átnedvesedett ingét, legyűri szégyenkezését és lelki-furdalását, már örül a fürdővíztől és Martha levelétől megtagadott magvainak, Gerty parfümjének, amely csak most csapja meg orrát; a nőszag forrásán, Milly első menstruációján, a kíváncsú nőknél, a "zöld almák" kíváncsiságán, Molly esedékes foglalatosságán és saját kalandján mélézik ("Pont akkor mikor Molly és az?"), az évek visszatérésén, az életén, szerelmén mint körutazáson, Arkhimédesz törvényén töpreng, azon, hogy mért nem kapnak soha tengeribetegséget a halak; azután elmélkedik benne a háláérzet: "De gyönyörű volt. Isten veled, kedvesem. Köszönöm. Oly fiatalnak éreztem magam." Gerty MacDowell, aki a Liffey folyó torkolatától nem messze mulatja az időt a barátnők társaságában: joyce-i változat a szolgálólányokkal a "forgatagoshullámu folyó" partján, a tenger mellett ruhát mosó, táncoló, labdázó Nauszikaára.

14 (A naptitán marhái; 10 óra)

Bloom, "az örök vándor", a "sokat próbált és agyafúrt férfiú" avagy "Leopold lovag" (lovagkori stílus) a gyermekágyas asszony, Mrs. Purefoy látogatására Horne szülőotthonába érkezik, ahol a verséért is pénzhez jutott Stephen Dedalus úrfi medikus barátaival és más szellemekkel, éhenkórász szesztestvéreivel, "deákokkal" és "kurtanemesekkel" "bűvös sert" vedel és magaröptű eszméket cserél a közelgő nagy esemény alkalmából. Bernardus, Ágostonra támaszkodva, Stephen kinyilatkoztatja, hogy a párosodásnál a természetnek meg a gondviselésnek nem célja a gyönyör, mert: "Az asszony méhében az Ige testté lön de a Teremtő lelkében minden múlt test Ige lesz mely el nem múlik", viszont a fogantatás szentsége bizonyos körülmények között vitatható, tekintettel arra a dagályra, "melyet a fényesség szélszórta magjai okoznak avagy a vámpírok potenciája szájából szájba közvetítve avagy mint Virgil mondja a napnyugta avagy a százszorszép bódító illata avagy az együttthalás másik nővel ki éppen a férjével akkor halt *effectu secuto* avagy vélhetetlenségből a fürdővíz Averroes és Moses Maimonides véleménye szerint", továbbá, Zarathustrával szölv, legnagyobb szerelem az, ha a férfiú feleségét barátjának ágyába kíséri. Ekkor azonban vihar zörgedelmé rettent a káromlót (aki előzőleg, társaihoz hasonlóan, könnyűszerrel túltette magát az ápolónői feddésen egy-két szitokszóval — "te légyaszoros disznóság" stb.), felrémlik a vízőn képe, és Stephen halálfelelemmel küszködik, tudván, hogy azért nem hisz, mert elcsábította "Madárkádakezemben". A sergőzős vitát Mulligan úrfi élesíti újra; mint az eszményi "ír bika" követői (amely a nők bálványja, és angol porcelánkereskedésben szeret tapodni) az orvostanhallgatók egyemberként lelkesednek

Mulligan tervéért: nemzeti termékenyítő gazdaságot fog alapítani, ahol ő maga vállalja a megtermékenyítést. Ezúttal Miss Callan, majd Horne doktor próbálja rendreutasítani a "duhaj dagonyázókat", ámde a "szókratészi szimpozion" folytatódik: tisztázható-e az apa kiléte, üdvös-e a születésszabályozás, ráállnak-e a nők olyan fajtalankodásokra állati hímekekkel, aminőket Ovidius említ. Bloom mindvégig csillapító, mérsékelő, békeltető szándékkal vesz részt a társalgásban, cáfolja az írországi marhavészről keringő mende-mondákat (szolgált ő írnokeként marhakereskedőn is), lándzsát tör a természetes kiválasztódás józan darwini elve mellett, búsongva szemléli Stephent, amiért zuhlottságban él e sőpredékkel és erényét szajhák által szeplőstí, s mikor híre jön, hogy Mrs. Purefoy életerős fiúgyermeket szült, Bloom hálát ad a Legfelsőbb Lénynek, ismét átsuhan elméjén korán elhalt és immár pótolhatatlan fia, és persze Milly, az "örökké érinthetetlen", "az ifjú, a drága, a sugárzó". Stephen végezetül kiadja a jelszót a szellemi és testi élvezetől még korántsem eltelt társaságnak: "Átszállás itt a Bella Bordellóba." Az epizódban Andrew Horne, a kórházigazgató, Hélios modern megfelelője, a két ápolónő a napistennek azt a két lányát formázza, akik a szent tehenekre, a termékenység jelképeire ügyelnek, a részeg szózuhatag pedig, mint láttuk, csaknem egészében a megtermékenyülés körül örvénylik.

15 (Kirké; éjféli)

A "szerzői utasítások" és párbeszédek formájában előadott bordélyházi epizód jórészt egymásba tűnő álom-, vágy- és rémképek, látomások sorozata. A már ismert szereplőkön (vagy szellemeken) kívül különféle valószerű és képzeletbeli figurák lépnek színre, különféle hétköznapi vagy kitalált jelmezekben, szerepekben és helyeken, idióták, törpék, torzszülöttek, rendőrök, korhelyek, kerítőnők, ringyók, boszorkányok, számi ikrek, körülmetéltek a Panaszfalnál, közéleti nagyságok, történeti személyiségek, allegorikus és mitológiai alakok, jelenések, a képrámából kilibbenő nimfa, egy oroszlan-szelídítő, népség, katonaság. Bloom előtt felsorakoznak szemrehányásaikkal tényleges vagy költött-koholt szerelmi kalandjainak "kárvalottjai": Gerty, Mrs. Breen, Martha, a (Molly által) kirúgott cseléd lány; előkelő hölgyek malackodással, kéjenckedéssel, magamutogatással, szédelgéssel, házasságtöréssel vádolják, mások "korunk első számú bajkeverőjének", Hasfelmetző Jacknek, Júdas Iskariótnak, politikai merénylőnek, anarchistának, plagizátornak mondják, követelik megkorbácsolását és felakasztását; a bírósági tárgyaláson Martin Cunningham mint ügyvéd azzal mentegeti védencét, hogy családjában nem ritkák az alvajárás és hajótörés esetei, ő maga beszámíthatatlan; az érvelés, úgy látszik, hatásos, mert Bloomból hirtelen Dublin leendő polgármestere, majd király lesz, választási- és trónbeszédet tart, fölesküszik (tökére tett kézzel), leromboltja a leendő birodalmát, építteti az "új Bloomuzsálemet", "a jövő Nova Hiberniáját", meghirdeti az Új Paradicsom tízparancsolatát, elvegyül a nép közé, panaszt hallgat és orvosol — ám ezt már vesztére; megkezdődik újabb vesszőfutása és bűnpere: ezúttal az Apokalipszis fehér bikájának, Kalibánnak nevezetik, a csöcselék lincselést kiált; Dr. Mulligan "szexuálisakért" orvosi tanúvallomása szerint Bloom "biszexuálisan abnormális", gyengeelméjű, elefantiázisban és emlékezetvesztésben szenved, más orvosok úgy vélik, nőies férfi, hermafrodita, "nagyon árván született" és anyai örömeknek néz elébe, mire Bloom 8 sárga és fehér fiúgyermeket hoz világra és egyéb csodákat tesz, mégis megégetik; elszenesedik, majd kíváncsiorlóként, kurvacsecserőzként, szabadkőművesként támad föl hamvaiból. Betoppan Bella Cohen, a nyilvánosház tulajdonosa is, de csak azért, hogy férfivá, Bellóvá lényegülve, Bloomot nővé változtassa, nyakára hágjon, heréit facsarja, gúzsba kösse, meglovagolja, karra könyökig helyébe hatoljon, árverésre bocsássa szajha gyanánt — mindezt A MŰLT BŰNEI-ért, amelyek ugyancsak testet öltenek. "Nőbloom" négykézlábra ereszkedik, rőfög, szaglász, tőr a férfi lábánál (Kirké disznóvá varázsolta Odüsszeusz társait!), és fohászodik hozzá: "Uram! Úrnőm! Hímudomár!" A bérkocsin érkező Bagzó Boylant Bloom mint lakáj vezeti be Molly fürdőszobájába,

vazelin, narancsvirág, melegvizet kínál a küszöbön álló művelethez, cserében megengedik neki, hogy leskelődjék a kulcslyukon, meg is teszi, kéjjel szurkolva felszarvazójának: "Most verd belé! Jobban! Süsd el!" — "Tükröt tart mintegy a természetnek", idézi a *Hamlet*-ből Stephen pajtása, Lynch. Maga a tökrészeg Stephen a villanyzongorát püföli, sorra fölkéri a három házi kurvát, s midőn a Hajnali, Déli, Alkonyi Órák után eljönnek az Éji Órák, "Haláltánc"-ot vezényel, majd megjelenik neki "síri penészben" édesanyja, hogy bűnbánatra bírja, ő előbb mentegetőzik, aztán gyalázkodik, és dühében leveri a csillárt; menekülnie kell, a védelmében Harun al Rasidként közbelépő Bloomot is vérebe, rendőrök, aljanépek veszik üldözöbe; Cissy Caffrey (jelenleg bakasári) megrágalmazza Stephent, hogy kikezdett vele, mialatt katonalovagjai pisáltak; Bloom hiába gyözködik, hogy az ifjú igazi úriember és költő, csak "az abszint, a zöld szemű szörnyeteg" vette el az esztét; újfent általános ribillió támad, páston a polgártárs is, megismétlődik a 12. epizód angol-ír békaegérharca, égzengéssel, földmorajlással, tűzvesszel, most a búr háború képeinek hátterén, ahol kirajzolódik Bloom megboldogult apósának, Tweedy őrnagynak az alakja is. A féltékeny angol katona, Carr szájtépve fenyegetőzik (hogy barlangvasutat csinál Stephen szakkalás lukába stb.), aztán leüti a "fingzsákok". Bloom csak Kelleher temetkezési vállalkozó segítségével tudja megjuhászítani az odasiető rendőröket. Közben berkocsi után tekintgetve strázsál az ájult fiatalember mellett, látni véli "mesék elcsereit, elrabolt gyermekét": Rudy fiát, 11 évesen, "etoni diákok egyenruhájában, üvegcsőben és kis bronz-sisakban, kezében könyvvél". A homéroszi Kírké-jelene-ten kívül ez az epizód főként Goethe *Faustját* juttatja eszünkbe, méghozzá nemcsak boszorkányszombatjával (-péntekjével), párbeszédes formájával. A Cissyt ért sérelemért bosszút lihegő Carr katona némileg Bálintra, Margaréta bátyjára emlékeztet, Stephen, a "csábító", Faustra, Bloom a "véddördög" Mefisztóra ("Na, professzor úr, mehetünk" — nógatja gyors továbbállásra pártfogoltját), de egyszersmind Faustra, hiszen maga is "megrontott" egy szüzet: Gerty MacDowellt; és mint spániel, vizsla stb. keresztül-kasul kódorogja az epizód színhelyeit a kutya, amely Mefisztó első alakváltozata Goethénél.

HARMADIK RÉSZ

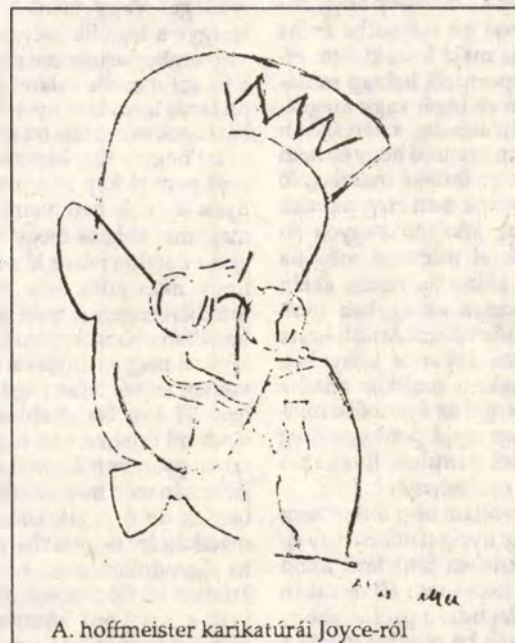
16 (Eumaios; 1 óra)

Kocsira nem lelvén, két hősünk gyalogosan kél útra, Bloom atyai jótanácsokkal halmozza el Stephent (óvakodjék a ribancoktól és a züllött barátoktól, a túlzott szeszfogyasztástól, táplálkozzék rendszeresen), és a még mindig illetve már megint szomjas fiatalmebert, aki "csak folyadékot tud enni", egy kocsisbetrőbe kalauzolja, s kávé és zsömlét rendel mindkettejüknek. Az ócska lebuj tulajdonosát "Kecskenyűző Fitzharris"-nak becézik és a "legyőzhetetlenek", a legendás ír összeesküvők egyikének tartják, holott — gyanítja Bloom — csak a kocsisuk volt. (Itt a célzás a királyfiból kondássá lett Eumaiosra és tanyájára, ahol szívesen fogadta a számára ismeretlen Odüsszeuszot, s ahol Télemakhosz az idegenben apjára ismert.) A vendégek körében egy vörös szakállú matróz viszi a szót, hajmeresztőnek szánt tengeri és szárazföldi kalandokról regél, valamint feleségéről, aki 7 esztendeje várja (úgyhogy ez a pár órási kocsmázás nyilván se nem oszt, se nem szoroz). Bloomnak a fél füllel hallgatott háryjánoskodás csak arra jó, hogy elmerüljön ábrándjaiba, bölcselmeibe, reformeszméibe: tengeri út Londonba, nyári hangversenykörút a Tweedy-Flower nagyopera és általában utazhatás, nyaralhatás az átlagember számára, ragyogó lehetőségek hazai tájakon is, de főként a tenger, a tenger... A társaságtól óhatatlanul felbőfögött honfiszolamokat közhülyeségnek minősíti magában, és fülbe súgva közli Stephennel, mennyire undorodik a nemzeti, faji türelmetlenségtől és gyűlölködéstől, s milyen talpraesetten vágott ő vissza a zsidófaló polgártársnak, de azért azzal is eldicsekszik halkan, hogy Parnell közelében tartózkodott s fölemelte leütött kalapját, amikor a nagy ember botrányba keveredett egy angol rúfke miatt, és bizony-bizony megrökönyödik a derék Bloom, hogy demokratikus, de lojális fejtegetéscsire — le-

gyen kielégítő jóvedelme minden felekezetnek és osztálynak, ideértve az értelmiséget is, mert haza az, ahol az ember jól élhet, ha dolgozik, s mert Írországé mind a kéz, mind az agy — Stephen így felel foghegyről: "Engem hagyjon ki a munkából", és: "En viszont azt gondolom, hogy Írország azért fontos, mert énhozzám tartozik." Ilyenszerű kurta, fanyalgó, nyegle, nyafka mondatokat fűz a zákányos Stephen a beszélgetőtárs eszmefuttatásaihoz egyébként is, az sem villanyozza fel különösebben, hogy Blomm meghívja otthonába, s mintegy kedvcsinálásul fényképet mutat neki neijéről, a "prima donnáról", "Brian Tweedy ezredes nagy tehetségű leányáról", aki végtelenül örülne az ismeretségnek. Stephen végül elfogadja az ajánlatot, a szellemi értelemben fiakereső és feleségcsiszár Bloomból pedig ismét kibújik a délibábkergetőn gyakorlatias üzletember: azon mereng titokban, hogy maga is felcsap irodalmárnak Stephen oldalán, aki viszont olasz órákat ad majd Mollynak és duettekben lép föl vele óriási sikerrel, persze miután leszokott a tespedtről, az ivásatról és a feslett nőkről, nehogy bimbájában hervadjon el tehetsége. Idáig jut el gondolatban a hazatérő Bloom — mert Stephen csak testileg követi őt — amikor a közelben egy konflisli hangosan potyogtatni kezd.

17 (Ithaka; 2 óra)

A hazatérés, a révbe jutás és (Stephen részéről) az újabb útrakereső fejezete a katekizmusi kérdés-felelet alakjában és a szabatos tényközlés parodizált stílusában íródott. (Például: "Mit fontolgatt a diumvirátus e vándorút során? Zenét, irodalmat, Írországot, Dublint, Párizst, barátságot, nőt, prostitúciót, étrendet" stb. — "Felfedezett-e Bloom hasonló és nemhasonló reakciókban közös ténye-

A. Hoffmeister karikatúrája Joyce-ról

zőket? Mindketten érzékenyek voltak művészeti benyomásokra, zeneikre sokkal inkább, mint plasztikusokra vagy festőikre. Az európai életstílust jobban szerették a szigetnél, az óceánon inneni településformákat az óceánon túliaknál. A családi nevelés mindkettőjüket megkeményítette, és örökölt heterodox ellenállási hajlamuk hiteltelenné tette őket egy sereg ortodox vallási, nemzeti, szociális és erkölcsi dogmát illetően. Mindketten elismerték a heteroszexuális magnetizmus felváltva serkentő és tompító hatását." — "Vérmérséklet szempontjából miféle két típust képviseltek? A természettudományost. A művészt." Az Eccles Street 7. kapuja előtt kiderül, Bloomnál nincsen kulcs, kénytelen hát átmászni az alagsori rácson, hogy a mosókonyhán keresztül behatolhasson a lakásba. (Vö. Odüsszeusszal, aki koldusgúnyában lopakodott be saját palotájába.) A konyhában Bloom kakaóval kínálja vendégét, majd hálólhelyet ajánl föl neki, ezt a meghívást azonban — igaz, nyájasan és hálásan — már visszautasítja Stephen. A származási, életkori, szemléleti, képességbeli hasonlóságok és különbségek nagy részletességgel bontakoznak ki beszélgetésükből, illetve párhuzamos tudatáramlásukból, amelyen megint emlékek, nézetek, szándékok, vágyak raja ring. Bloom egyebek mellett visszagondol arra, hogyan próbálkozott versírással ifjúkorában, hogyan ismerte meg később a gyer-

mek Stephent, hogyan pótolgatta a hézagokat Molly műveltségében, hogyan taníttatta Millyt is, hogyan viszonyozta ezt a leány kedveskedéssel, születésnap ajándékkal (a "bunkófülű" vagy "bajszos" bögrével); fölvetődik elméjében az ír-zsidó ellentét és sorsközösség gondolata és "a békülésszerű egyesülés lehetősége a diák és a zsidó leánya között", esetleg az anyán keresztül, vagy fordítva: a lányon keresztül az anya felé; aztán a jámbor óhaj: javítani a társadalmi helyzeten, amely az egyenlőtlenség, kapzsiság és nemzetközi ellenségesség terméke. Stephen, aki ésszerű észlelőnek hiszi magát olyan mikro — és makrokozmosz között, mely tagadhatatlanul az úr bizonytalanságára épül, kissé még mindig másnapos méltósággal vonul ki "a szolgásgárnak házából a lakályosság sötét vadonába". Távozásakor Bloom "a világűr csillagközi hidegét" érzi, de csakhamar lekötik az est-éji teendők. Végigtekint a nagyszoba áthelyezett bútorain, tárgyain (köztük a meztelen Narcissusz szobrán), rendet rak, elkészíti a költségvetést 1904. június 16-áról (Tartozik és Követel rovattal), majd az érzelmi-szellemi-vágyteljesülési mérleget is erről a napról, valamint egész eddigi életéről, eljuttatja a meggazdagodás, a társadalmi fölemelkedés (fényűző nyárilak, képviselői tiszttség stb.), a végleges szökés avagy az örök bolyongás és visszatérés terveivel, hogy aztán mindeniket elvesse a józan ész nevében és abban a megnyugtató tudatban, hogy bebújhat a közös ágyba, amelyen idegen férfitestnek, egy hosszú-hosszú sor legutóbbi, de nem utolsó tagjának a homoronyomata éktelenkedik ugyan, ahol azonban most reá vár az asszony dús zsírszövetű hátsó két féltekéje, amelyek az érett állatóság néma, változhatatlan kifejezői, és érzéketlenek múltó hangulatokra vagy a szellem vitáira. Lefekszik lábtól Molly mellé, és végigcsókolja "popójának ponponpuha kupoláit, mindkét kitélt féltekét, a bokros gazbarázdát, dinnyegőzben csakcsókosan csiklandozva". Már az utóelégülésnél tart, amikor felesége fölrezen, és elszámoltatja napjáról. Az "elbeszélő" a történetek számos mozzanatát elhallgatja és kiagyaltakkal helyettesíti, a többi kiszínezi; az elbeszélés sarkpontja mindenképpen Stephen Dedalus. Mi jár ezalatt Molly eszébe? Az, hogy több mint tíz éve nem esett magbelövelléses közönsülése férjével. Mi jár Bloom eszébe? Az, hogy az érzelmi kapcsolat is hiányos közöttük Milly első havivérzése, 1903. szeptember 15. óta. "Testhelyzetük? A hallgató: féloldalt fekszik, balra, bal keze feje alatt, jobb lába hosszú egyenes vonalban kinyújtva, ráfektetve a (behajlított) bal lábára, Gea-Tellus helyzetében, eltelve, elnyúlva, magokkal teljesen. Az elbeszélő oldalt fekszik, bal felé, jobb és bal lába behajlítva, jobb keze mutatúja és hüvelykujja az orra nyergére tapasztva [...], a fáradt agg-gyermek, a gyermekagg az anyaméhben."

18 (Pénélope; 2 óra körül)

Mollyn a sor, hogy központosítás és minden egyéb gatlás nélkül áradó belső monológjában számot vessen napjával, életével, énekesnői pályájával, háziaszonyi, házastársi és anyai gondjaival, de mindenekelett szerelmével, szeretkezési szokásaival és vágyalmaival. E magasztosan hétköznapi és szárnyalóan tragár önvallomásnak a zárórészében (lásd szemelvényünket) név szerinti vagy célzásszerű említésre érdemesített férfiak közül Mulvey, Bartell D'Arcy, Goodwin professzor, Matthew Dillon, Benjamin Dollard, Simon Dedalus, Joseph Cuffe, Wisdom Hely és természetesen Hugh E. (Bagzó) Boylan szerepel a szeretőknek az előző epizódban föllehető, Bloomtól összeállított lajstromán. A "Singer Fein" nem egyéb, mint Molly-féle félrehallása a *mi magunk* jelentésű *Sinn Fein*-nek; így hívják azt a ma is működő politikai pártot, amely megalakulása idején, 1905-ben a független ír köztársaság megteremtését tűzte ki célul, és 1919-ben létrehozta az Ír Köztársasági Hadsereget. Az ellágyulás végső Igenje nemcsak Bloomnak (a múltnak és a pillanatnyi jelennek) szól, hanem Stephernek is (a jövőnek) — "milyen virágot tegyek magamra fehér rózsát az jó lesz" kezdetű mondat mintegy 2 oldalal hátrább vetett befejező töredéke az utolsó sorok egyikében található: "vagy tűzzek pirosat igen". A zárórész kezdete táján Mollyt szelek gyötörik, ráadásul eljötték számára a "paradicsomfőzés" napjai is, ezért ül bilin.

James Joyce: ULYSSES

— részletek —

18 (Pénélope;
hajnali 2 óra után)

mit tudom én nincs-e valami baj a belemben vagy valami nő bennem hogy minden héten megjön mikor volt utoljára pünkösdhétfőn igen három hete el kellene mennem ahhoz az orvoshoz lehet nem rosszabb mint mielőtt férjhez mentem hozzá mikor az a fehér dolog jött belőlem és Floey azt mondta hogy menjek el ahhoz a kisháradt vén csonthoz dr Collingshoz a nőgyógyászhoz a Pembroke Roadon a kegyed vaginája így mondta egész biztos hogy ezzel szerezte azokat az aranykeretes tükröket és perzsaszőnyegeket odacsábítva a Stephens Green gazdag nőit a vaginájukkal meg a kokinkinájukkal meg minden kis hülyeségükkel persze tele vannak pénzzel és akkor rendben is van ilyen emberhez nem tudnék férjhez menni ha ő volna az egyetlen férfi is a világon aztán mindig valami hiba van a gyerekeik körül végigszaglászva elül a rohadt ringyókat és faggatózókat hogy amit csinálók annak nincs-e túrheterlen szaga mi a fenét akar azonkívül hogy pénzt micsoda kérdés az ilyen ha bemázolnám vele azt a ráncos vén pófát tiszteletem jeléül akkor megtudná milyen és hogy könnyű-e a székem hogy arról kérdez amin ülnek szoktam úgy értettem egyébként az is egész ügyes találmány csak én úgy szerettem hogy egészen mélyen beleszorítottam magam a csészébe amikor már kész vagyok ameddig csak lehet és akkor húzom meg a láncot hogy érezsem alul a finom hideg zuhanyt mintha tük bízsergetnének [...]

mindegy mit írok még szerencse hogy annyi esze volt annak a hülyének hogy észrevette attól jött meg hogy folyton órá gondoltam azokra a vad bolond leveleire Egyetlen Drága Kincsem minden ami csak összefüggésben van mennyei testeddel a minden aláhúzza minden ami tőled jön örök szépség és végtelen öröm valami hülye vers amit könyvből másolt úgy hogy naponta 4-szer vagy 5-ször kellett csinálni magammal néha [...] olyan szórakoztató volt mikor a dolgaírók mesélt azzal a pimasz mosolyával és az egész Doyle's banda azzal etetett hogy idő kérdése hogy és képviselő lesz hát nem voltam muzeális marha hogy bevettém azt a tenger blablát az önkormányzatról és nemzeti ligáról elküldte azt a dögunalmas románcot a *Hugenották*-ból énekeltem franciául így sokkal előkelőbb Ó beau pays de la Touraine amit aztán életemben el nem énekeltem és összevissza habarkált nekem vallásról és vallásüldözésről vele semmit se lehetett csak úgy természetesen élvezni és nem részesíteném-e abban a királyi kegyben ez mindjárt az első alkalommal volt a Brighton Square-en és berontott a hálozobámba valami dumával hogy leöntötte tintával a kezét és lemossa Albion kéntejszappannal amit használtam és ragadt az egész a zselatintól nem tudtam abbahagyni a röhögést jobb lesz ha nem töltök teljes éjjeli inspekciót ezen a vacakon mért nem csinálnak természetes méretű biliket úgy hogy egy nő rendesen tudjon ülni rajta ő mindig letérdel mérget veszek hogy nincs az egész világon még egy ember

akinek ilyen szokásai vannak érdemes megnézni ahogy alszik fejével lábtól hogy lehet így kemény párna nélkül még szerencse hogy nem szokott rugdalózni különben kirúgná az összes fogamat lélegzés közben a kezét az orrán tartja mint az a hindu isten [...] mert neki mindig mindenkit kell követni biztos az is az ágy lábánál aludt a nagy téglá talpával a felesége szájában a fene ezt a büdösséget hol vannak a papírszalvéták ja persze tudom már remélem az az ócska szekrény nem fog nyikorogni puff tudtam hogy nyikorog mélyen alszik jól szórakozott valahol neki persze fizetni kell érte de fő hogy megérte a pénzt [...]

Uram Isten ugyanott tartunk ahol 16 évvel ezelőtt hányszor hurcolkodtunk onnan ide innen oda [...]

ahányszor kezd egy kicsit jobban menni mindig történik valami és a drága ember beleköp a levesbe Thom és Hely és Mr Cuffe és Drimmie a végén szépen bekalicázák azokkal a vacak sorsjegyeivel amiből állítólag a szerencsénket várhattuk volna vagy rájön és elkezd szemtelenkedni majd beállít hogy kirúgták a Freemantől is meg mittudomén még honnan a Singer Feinek miatt meg a szabadkőművesség miatt [...]

hopp a Szent György harangja ma háromnegyedre a 2 óra szép hogy hazatálalt egyenest az alagsorba és ha valaki meglátja majd leszoktatom erről a kedves sportjáról holnap mindjárt megnézem az ingét vagy megnézem hogy még mindig a tárcájában van-e az a koton azt hiszi hogy én nem is tudom ezek az örökké maszlagoló férfiak a 20 zsebük sem elég minden hazugságuknak kíváncsi vagyok én mért meséljek el mindent még ha szent igaz is akkor se hiszik aztán összekunkorodnak az ágyban mint azok a csecsemők valami Arisztokrata Mesterművében abban a könyvben amit hozott nekem múltkor mintha nem látnánk eleget az ilyenből a mindennapi életben majd pont egy öreg arisztokratától tanulok ilyeneket hogy kihányjam a belemet [...]

már senki voltam neki mikor nem engedtem hogy nyaljon nekem egy éjjel a Holles Streeten férfi férfi mind zsarnok ezért képes volt fél éjszakán át meztelenül fekdülni a padlón ahogy a zsidók szokták ha meghal valaki a családban és nem akart reggelizni egy árva szót se szolt azt szerette volna ha még én dédelgetem úgyhogy gondoltam nahát eleget szenvedtem tőle egyszer és megengedtem neki egyébként egész rosszul csinálja mindig csak arra gondol hogy ő élvezzen a nyelve nagyon lapos vagy mi a csuda elfelejti hogy mi van ilyenkor egyszer majd ráparancsolok hogy most csinálja maga ha nem tudja jobban és bezárom lent a szenesipincébe aludjon ott a svábbogarakkal nem is hiszem hogy a drága Josie-jával aki majd megbolondult az én levett ruhámban nem lenne minden porcikája hazugság nem is merne férjes asszonnyal ezért akarja hogy én és Boylan [...]

bűbajos egy banda nahát az én férjemet nem fogják többé megkaparintani csak rám kell bízni hogy nem fognak bohócot csinálni belőle a háta mögött mintha nem tudnám mikor kezd el a hülyeséget magyarázni mert annyi esze azért van neki hogy minden pennyt a fogához ver nehogy azok szépen lecsúszassák a torkukon

és törődik a feleségével meg a családjával naplopók szegény Paddy Dignam mégis sajnálom valahogy mühez fog kezdeni a felesége és 5 gyereke ha nincsenek biztosítva az embernek mosolyogni kellett szerencsétlen kis mókuson ahogy meghúzta magát mindig valami kocma sarkában és az asszony vagy a fia várták Bill Bailey most már igazán szépen hazajöhetnél az özvegyi fátyol nem sokat fog javítani a külsején bár néha rém jól szokott állni ha az ember különben csinos miféle férfiak ő volt az vagy nem de igen ő volt a Glencree-féle vacsorán és Ben Dollard basszobáron [...]

Simon Dedalus is mindig csak előkerül ilyenkor alaposan kivilágítva a második versszakkal kezdti régi szerelmem újra visszatér ez volt közkívánatra mindig a főszáma édesen dalolt a leány a galabonya közt és velem is végig etyepetyélt mikor a Maritanát énekeltem vele Freddy Mayer kama-raoperájában isteni volt a hangja Drága Phoebe im vége már szívserelmem sose énekelte úgy mint Bartell D'Arcy szívssz szerelmemnek persze nagyon tehetséges volt nem kellett magát morikálni mint a langyos vizes ügy öntött el Ó Maritana vaderdők csillagvirága ragyogóan énekeltek bár egy kicsit túl magas volt az én fekvésemhez még transzponálva is akkoriban vette feleségül May Gouldinget de mindig beköppött valami hülyeséget vagy csinált hogy tönkretegy a legjobb helyzetet most özvegyember sejttem sincs mit csinál a fia azt mondja valami ír és egyetemi tanár lesz olasz nyelvből és én órákat fogok venni tőle mi a fenét akarhat azzal hogy a fényképetem mutogatja neki nem jó kép rólam nehéz függönyök előtt kellett volna levetetnem magamat sohase megy ki a divatból egész fiatalon nézek ki rajta csodálom hogy nem adta oda ajándékba és mindjárt engem is mért ne láttam őket kocsiban a Kingsbridge Station felé az apjával meg az anyjával én gyászban voltam ennek lehet vagy 11 éve most igen 11 éve bár őszintén sejttem sincs mi értelme van hogy az ember talpig gyászban járjon olyan miatt aki jóformán még meg se született az embernek de ő ragaszkodott a döglött macskájáért is gyászba vágna magát ha elgondolom most már felnőtt férfi ártatlan kis fiúcska volt akkor az enni-való a Kis Lord köszöntőjében és a göndör haja mint a gyermekszíneknek mikor Mat Dillonnál láttam én is tetszettem neki emlékszem a gyerekeknek mindig várunk csak istenem hogy is volt álljunk meg egy szóra benne volt a kátyában ma délelőtt mikor kivettem [...]

remélem nincs hosszú zsíros haja ami belelóg a szemébe vagy égnek áll mint a rézbőrű indiánoknak mi a jóégnek ez a maskara kiröhögöttet magukat és a verseiket én mindig szerettem a verseket mikor kislány voltam először azt képzeltem hogy olyan költő lesz mint Byron de az ő egész természetében nincs semmi byroni nem ő egészen más mint elvégre fiatal is még várunk csak 88 én férjhez mentem 88-ban Milly 15 az 89 hány éves volt akkor Dillonál 5 vagy 6 ez körülbelül 88 akkor gondolom hogy 20 sőt több is egyáltalában nem vagyok öreg hozzá ha ő most 23 vagy 24 remélem nem az a nagyképu egyetemi hallgató fajta különben nem ült volna le vele az öreg konyhában szopogatni az Eppskakaót és beszélgetni ő meg persze úgy tett mintha értené biztos előadta hogy a

Trinity College-ba járt fiatal még professzornak remélem akkor se az a fajta mint Goodwin volt nyilvános rendes tanára Szesszexnek és Vesszexnek így vicceltek valami nőről írának mind a verseikben nahát nyíltan és posztresztant megmondhatom hogy olyan nőt mint én nem fog minden bokorban találni [...]

te jó Isten micsoda változás volna az életemben ha egy intelligens emberrel beszélhetnék nem örökké őt hallgatni hogy a Billy Prescott meg a Kulch meg az ördögseggének hirdetése ha beletit a baj az üzletbe úgyis én iszom meg a levét biztos szépreményű fiatalember szeretnék találkozni egy férfival mint az az Isten nem mindig az ilyen szemét alakokkal és amellett fiatal [...]

mért nem ilyen minden férfi hogy valami jó is lenne belőle az asszonyoknak mint ez az édes kis szobor amit vett reggeltől estig tudnám nézni a göndör haja és a válla az ujját fölemeli hogy hallgassunk ebben van az örök szépség és költészet ami igazán kell az embernek hányszor szerettem volna végigcsókolni az egész testét azt a drága fiatal kis fütyijét is maga a tisztaság mindig a számba vettem volna ha nem lát senki mintha kérné hogy szopjam ki olyan ártatlan olyan fehér ahogy ott áll a kisfiús arcával egy 1/2 perc alatt meg is csináltam volna még ha egy kicsit nyelni kellene is csak olyan mint a sűrű fehér leves vagy a harmat semmit se veszélyes amellet hogy tiszta összehasonlítva azokkal a disznó férfiakkal nyugodtan el bírom képzelni hogy egy év is eltelik még egyszer megmossák legalábbis a leg több ettől aztán szép bajuszt ereszthetnek a nők ő az biztos hogy óriási volna ha egyszer összekeveredhetnének egy csinos fiatal költővel az én koromban [...]

olvasni fogok és megtanulok mindent amit csak tudok találni és könyv nélkül is egy keveset csak tudnám kit szeret legjobban akkor nem fog butának nézni ha azt hiszi hogy minden nő egyforma én meg megtanítom a másikat felére a dolognak úgy felizgatom minden idegét hogy elájul alattam és akkor rólam fog írni szerelmes a szerelmeséhez a nagy nyilvánosság előtt 2 fotográfiával az összes újságokban mikor híres lesz viszont akkor Ó hogy rendezem el a dolgot evvel

nem az sok amiket ő enged meg magának a természetében semmi finomság jómodor és egyáltalán semmi csak úgy durván seggrepacsit játszani az emberrel mert nem hordtam le mindjárt sültparasztanak nem tud megkülönböztetni egy verset egy marharépatól ez az eredmény ha az ember mindent megenged nekik a cipőjét meg a nadrágját odarakja a székre velem szembe pofátlanul meg se kérdi szabad aztán megáll milyen ordenáré Uram abban a fél ingben amit viselnek hogy áhítattal bámuljuk [...]

hányszor szerettem volna én is férfi lenni csak úgy a változatosság kedvéért hogy kipróbáljam a masinájukkal ahogy földuzzad ránk olyan kemény és olyan lágy is ha hozzáér az ember a John bácsikámnak hallom extrahosszúja van azok az utcagyerekek mondták mikor a Marrowbone Lane sarkánál mentem át Mary néni-kémnek viszont rém szörös mert sötét volt alatta és azt is tudták mikor megy lány arra egyáltalában nem pirultam el tőle semmi oka az embernek elpi-rulni maga a természet teremtetette szóval mi az hogy beledugja azt a hosszú

val mi az hogy beledugja azt a hosszú szerszámát Mary néni szőrös etetőceterájába és az a találós kérdés megfejtése hogy az ember bedugja a seprűnyelet a seprűbe a férfiaknak ugyanaz a felszedik fölszípi ami éppen kell nekik férjes asszonyt vígözvegiet vagy egy olyan lányt ha különleges az ízlésük mint amilyen azokban a házakban van ott hátul az Irish Street körül nem de minket mindig becsuknak hát engem ugyan nem fognak becsukni a fene ott egye meg őket én nem félek ha egyszer kinyitom a számat elmondok mindent azokról a barom féltékeny férjekről mért ne lehetnének mindnyájan jóbarátok ahelyett hogy veszekednének a férje rájött mit csináltak együtt na mondd már [...]

különböztet mért oltotta volna a testünkbe a természet azt a sok vágyat kérdem tisztelettel [...]

a világnak sokkal jobb lenne ha nők volnának az urak akkor nem öldökölnék egymást és nem volna mézszárlás mikor látni nőket tökrészeneg hemperegni az utcán mint őket vagy elkártyáznai az utolsó fityingjüket és elveszteni a lóversenyen igen mert egy nő akármit csinál tudja hogy mikor hagyja abba arról nem is beszélve hogy a világon se volnának minélkülünk sejtelmük sincs mi az nőnek lenni és anyának hol volnának és egyáltalán mit csinálnának ha anyjuk nem lett volna aki gondjukat viseli ami nekem sohasem volt ő is biztos azért rohan bolondul az éjszakában ezért hagyja ott a könyveit ezért nem törődik a tanulással és nem lakik otthon mert csak folyton ordít mindenki mindenki el bírom képzelni milyen borzasztó lehet így élni hogy valakinek ilyen remek fejű fia van mégse örül nekem nincs nem tudott nekem csinálni nem az én hibám volt akkor élveztünk együtt először mikor figyeltem azt a két kutyát a kan hátról benne volt úgy ment vele a nyílt utcán és aztán elkecseregettem a szívem repedt meg nem abban a kis gyapjúruhácskában kellett volna eltemetni amit sírva kötöttem mért nem adtam inkább egy szegény kis gyereknek de én tudtam hogy soha soha nem lesz másik az 1-ső haláleset a családunkban igen az volt és azóta sose volt nálunk már semmi úgy mint régen ő nem lovalom bele magamat ezekben a sötét gondolatokba nem csak azt nem értem mért nem maradt itt éjszakára úgy de úgy éreztem hogy valaki idegen akit ahelyett hogy itthon tartott volna elengedett csavarogni az utcákon összeakadni Uramteremtőm zsebmetszőkkel meg az éjszakai pillangókkal szegény édesanyja nem örülne ha élne tönkre teszi magát egy életre mégis milyen nyugalmas idő ez úgy szerettem ilyenkor hazajövet a bátról az esti levegőnek vannak barátai akikkel el tudnak beszélgetni nekünk nincsenek ő azt akarja amit nem kap meg vagy egy olyan asszonyt aki csak azt várja hogy beledöfhesse az emberbe a kést ezt gyűlölöm a nőkben nem csuda hogy úgy bánnak velünk ahogy ronda boszorkány egy banda vagyunk azt hiszem az a sok gond készíti ki az idegeinket bár én egyáltalában nem az a típus vagyok egész nyugodtan alhattott volna ott a díványon a másik szobában azt hiszem félnék mint egy kisfiú mikor még olyan fiatal alig 20 szegyenkezett volna miattam a másik szobában hallhatta volna mikor a bilin ülök na és összedül talán a világ [...]

ő igazán nem lehet csodálkozni hogy kicsit dilis vagyok az Isten a ta-

núm egy fél nappal nem érzem őrgebbnek magamat mint akkor talán még ki is tudnám mondani most is spanyolul hogy como esta usted muy bien gracias y usted ugye nem felejtettem egyáltalában tudtam is csak a nyelvtan ott van hogy egy főnév az egy személyné helynek vagy dolognak a neve milyen kár hogy sose próbáltam elolvasni azt a regényt amit az a ronda száji Mrs Rubio adott kölcsön nekem Valerától az a sok kérdőjel fejfel lefelé mindig így gondoltam hogy majd elmegyünk mi ketten a végén én tudom neki mondani spanyolul és ő mondja az olaszt akkor majd látja hogy nem vagyok olyan műveletlen milyen kár hogy nem maradhatott itt ő érzem tudom hogy a szegény gyerek halálra ki volt fáradva és sokat kellett volna aludnia én vittem volna be neki az ágyba a reggelijét pirítóssal [...]

hát nem lenne muris ha a felesége lennék vagy úgy tennék mintha Spanyolországban volnánk vele félálomban lila gőze sincs hol van dos huevos estrellados señor Uramisten micsoda marhaságot jutnak az eszembe néha egész mulatságos volna ha velünk lakna elvégre semmi akadály a felső szoba üres és Milly ágya a hátsó szobában ott írhatna és tanulhatna az asztalnál ami bent van és irkafirkálhatna azt mind lehetne és ha szeret reggel ágyban olvasni mint én megcsinálja ő a reggelit megcsinálhatja 2 embernek is ahogy 1-nek az egyszer biztos hogy nem szednék fel albrölket az utcáról csak ómiatta amiért egy ekkora holdályt bérel ki szeretnék hosszan elbeszélgetni egy intelligens jólnevelt emberrel [...]

tudom pontosan mit csinálók járok fel-alá kissé vidáman de nem sokat énekelek itt egy taktust ott egy motívumot mi fa pietà Masetto akkor elkezdek öltözködni mint aki megyi presto non son più forte fölveszem a legjobb ingemet és kisanadrágot adok neki időt hogy végigbámuljon és fölálljon a farkincája és nem fogok titkot csinálni belőle hogy ha ez az amit akart hogy a feleségét jól megbasszák igen hogy a számon jöjjön ki és nem mint ő 5-ször 6-szor végigtapogat itt van a gecije nyoma a tiszta lepedőn nem is fogom strapálni magamat hogy kivassaljam ez is kielégülés neki és ha nem hiszi tapogassa meg a hasamat vagy talán ez is kevés akkor odaállítom az ágyam mellé és vele dugatom be a másikat ha jókedvemben talál mindent a legapróbb részletig elmondok neki és hogy itt csinálja előttem ez az amit érdemel csakis ő a hibás ha házasságtörő nő vagyok mint ahogy az a paslag mondta a karzaton ő édes Istenkém talán ez legyen a legnagyobb bajunk a világon amit a siralom völgyében cselekedtünk az Isten se csinál én mondom kabinetkérdest belőle mindenki mindenütt ezt csinálja csak éppen eltűnik különben mért volnának a nők a világon és az Úr nem teremtett volna ilyeneknek hogy a férfiakat fölizgassuk akkor ha meg akarja csókolni a fenekemet lerántom hátul a nadrágot és bele nyomom a képbe életnagyságban benyalhat a meleg szarig [...]

bánomisen ha hátulról akarja csak ne maszatolja össze a legfinomabb nadrágjaimat ő azt hiszem ebben nem lehetek okos majd játszom a közönyöst 1 vagy 2 kérdés rögtön kihúzok belőle mindent mert amikor rajtavannem bírja magában tartani kívülről tudom a kis pervezióit jól összeszorítottam a faromat vagy azokat a disznó szava-

kat fuvolázom a fülébe kurvaszag vagy nyald a szaromat vagy akármi-lyen örülséget ami éppen szembe jut és aztán fordulj kocka igen várj csak most jön a java én vagyok a soron cicukám csupa jókedv és kedvesség leszek Jaj elfelejtettem a fene ott egye meg megjött ez az undok bajom az ember azt se tudja hogy röhögjön vagy sírjon csupa mosléknak lenni egy nőnek nem sokkal jobb ha magamon tartom a régi holmikat annál érdekesebb nem tudja hogy ő csinálta vagy sem neked úgyis olyan mindegy micsoda szemét rongyokban turkál sz utána letörlöm magamról szimpla úgy az emisszióját aztán kimegyek bámulhatja egyedül a plafont na most hova ment így fog a leginkább kívánni ez a legjobb módszer negyed mennyi micsoda lehetetlen idő azt hiszem most kelnek fel Kínában most fészülnek ki a copfjukat nappalra mindjárt angelusra harangoznak az apácák náluk senki se jön be hogy megzavarja az álmukat legfeljebb egyik-másik kó-dorgó pap szolozsmára megy az éb-resztőóra a szomszéd lakásban már hajnalban csörög nézzük hátha el tudok mégis aludni 1 2 3 4 5 milyen virágok ezek amiket kitaláltak mint a csillagok a Lombard Streeten sokkal szebb volt a tapéta az a kőteny amit adott nekem egy kicsit hasonlított hozzá csak kétszer viseltem jobb lesz ha jobban lecsavarom ezt a lámpát és még egyszer megpróbálok hogy korán felkelhessek elmegyek Lambé-hez ott a Findlaterék mellett és küldhet-nek virágot majd el lehet rendezni a lakásban ha holnap is elhozza ide va-gyis máma nem nem péntek az sze-rencsétlen nap de előbb úgy nagyjából mégis szeretnék kitakarítani mintha közben gyűlne a por amíg alszok akkor zenél- hetnének cigarettá én kísér-hetném de előbb le kell tejjel pucolni a billentyűket milyen virágot tegyek magamra fehér rózsát az jó lesz vagy azok a Lipton-féle mesés kis teasüte-mények imádom az előkelő üzletek illatát hét shilling fél penny egy font vagy az a másik fajta az a cseresznyé-vel töltött és rózsaszín a cukormáz rajta 11 penny duplacsomag persze valami szép virág az asztal közepén olcsóbbat is kapni várjunk csak hol is láttam nem is olyan régen imádom a virágokat a legszebb volna ha az egész lakás úszna a virágokban és Minden-ható Istenem nincs szebb a termé-szetnél a vad hegyek és a tenger és a hullámok neki a parti szikláknak és a napsütötte mezők arany zabbal búzá-val és mindenféle ilyen dolgokkal és tarka tehének szerte a fűben ez ez gyó-gyítaná meg a szívemet ha nézném a folyókat meg a tavakat meg a virágo-kat az ezer formájukat szagukat szí-nüket ahogy frissen virítanak minden árok szélén kankalin és ibolya ez a természet akik azt mondják hogy nincs Isten hát azok tehetnek nekem egy szívességet a nagy tudó-mányukkal együtt hát mért nem áll-nak neki és mért nem teremtenek valamit ezt sokszor megkérdeztem tő-le ateisták vagy materisták tudomisen minek becézik magukat és előbb mos-nák meg azt a mocskos pófájukat az-tán ordítának papért a halálos ágyukon és mért mert rettegnek a po-koltól a rossz lelkiismeretük miatt ő igen jól ismerem őket ki volt az első a világon mielőtt senki volt még aki mindent teremtett aki ő ezt ők se tud-ják na lássák ezzel az erővel megpró-bálhatnák a napot megállítani hogy ne keljen fel holnap neked süt a nap

mondta azon a napon mikor ott fe-küdtünk a havas szépe alján Howth Headen a szürke tweedöltöny meg a szalmakalapja volt rajta akkor tudtam kihúzni belőle hogy megkérje a keze-met igen először dugtam a számból a szájába azt az ánizsos süteményt sző-kőv volt mint most is igen 16 évvel ezelőtt Uram Isten az után a hosszú csók után majdnem megfulladtam igen azt mondta a havas szépe vagyok igen mindnyájan virágok vagyunk a női test igen egyetlenegyszer igazat mondott életében és a nap ma csak neked süt igen ez volt amiért szeret-tem mert láttam hogy megérti vagy megérzi mi az egy nő és tudtam hogy azt tehetem vele amit akarok és min-den kéjt megadtam neki úgyhogy odáig szédítettem hogy kért hogy mondjak igent és én nem akartam vá-laszolni mindjárt csak néztem mesz-szire ki a tengerre és az égre annyi sok mindenre gondoltam amiről ő semmit sem tudott Mulveyra és Mr Stanhope-ra és Hesterre és papára és az öreg Grove kapitányra és a matrózokra akik benn a bárány kint a farkast já-szottak és húzd meg ereszd meget így hívták a móló végén és az őrszemre a kormányzó palotája előtt azzal a va-cakkal a fehér sisakja körül szegény fickó éppen hogy ropogósra nem sült és a spanyol lányokra akik örökké ne-vetnek a kendőjükben és toronyma-gas fésűjükkel és a reggeli árvetésekre a görögökre és a zsidókra és az ara-bokra és a frász tudja kifelé minden népség volt Európa minden részéből és a Duke Streetre és a madárpia-ra a kotkodácsolásra Larby Sharon mö-gött és a szegény szamarakra amint félálomban kocognak és azokra az is-tentudja miféle alakokra a köpenyü-kben és horkolva a lépcsőkön az árnyékban és bivalyosszekerek óriási kerekre és a régi várra sokezer éves lehetett igen és azokra a csinos móro-kra mindegyik fehérben és turbánban mint a szultánok ahogy szölongattak hogy foglalják helyet a csöpp butikja-ikban és Rondára a posadák százéves ablakaira az égő szerelmes szemekre a csipke mögött hogy szeretőjük a va-sat csókolgassa és a kocsmák félig le-húzott redőnyére éjjel és a kaszta-nyúttárra és arra az estére mikor le-késtük a hajót Algecirásban és az éjje-liőr csak járt körbe csöndbe a lám-pájával és ő arra a mélyáramra ő és a tengerre a tengerre mikor bíborvörös néha mint a tűz és az isteni naplemen-tékre és a fügefákra az Alameda kert-jeiben igen és arra a sok fura szűk utcára és a rózsaszín és kék és sárga házakra és a rózsakertekre és a jáz-minra és a muskátlikra meg a kaktu-szokra és lánykoromra Gibraltárban ahol Havas Szépe voltam igen mikor rózsát tűztem a hajamba mint az an-dalúziai lányok vagy tűzzek pirosat igen és arra ahogy megcsókolt a Mór Fal alatt és azt gondoltam ha már ő akkor legyen ő mért ne és a szemem-mel kértem hogy kérdezze meg újra hogy én rámondjam az igent és akkor megkérdezte mondanék-e igent ha-vas szépe és előbb átöleltem igen és magamhoz szorítottam úgy hogy egé-szen érezze a melleimet tele parfüm-mel igen és a szíve ütött mint a bo-londóra és igen mondtam igen legyen Igen.

Trieszt, Zürich, Párizs, 1914-21.

SZENTKUTHY MIKLÓS
fordítása

JANCSÓ MIKLÓS

Buszmegálló

Kedves, ifjúkori barátommal töltöttem ezen a nyáron szabadságom egy részét. Barátom valamikor régen — lstenem, hogy elteltek az évek! — osztály- és padtársam volt a középiskolában. Jól emlékszem most is: az első padban ültünk: én, a mindig osztályelső jó tanuló és ő, későbbi barátom, a rakoncátlan nebuló, akit a leghátsó padból kergettek előre mellém, hogy a tanár-ellenőrzés közvetlen közelében lehessen.

Jóesztű, pajkos gyerek volt pedagógiai kényszerszülte padtársam. Kedveltem őt: elveim ellenére engedtem, hogy dolgozatíráskor az én füzetemből inspirálódjon, sőt, ma már elmondhatom, a matúrán matematikából átmenő jegyet az én titkos segítségemnek köszönhetette. De csitt, nekem, mint pedagógusnak nem illik erről beszélni — még oly sok év után sem.

Barátok igazából az érettségi után lettünk — talán pontosan azért, mert nagyon különböztünk egymástól: én a humán tantárgyak tanulmányozásának szenteltem éveimet, ő, gyakorlatias ember lévén, műszaki egyetemre felvételizett — sikerrel (pedig akkor nem ültem mellette az írásbelin). Az egyetem elvégzése után X kisvároskába került, ahol a Városi Közszállítás igazgatójaként dolgozott, mint megbecsült férfiú.

Barátom, akivel levelezés útján rendszeresen tartottam a kapcsolatot, meghívott: látogassak el hozzá, töltsék nála néhány hetet. A városka mellett van egy csendes termálvizű fürdőhely, a vidék pedig olyan, amilyent csak egy magamfajta befelé forduló, magányos férfiú óhajthat.

— Jól fogod érezni magad — biztatott barátom levélben —, nyugalom és békesség van nálunk, olyan, amilyent csak a gondolkodó és ábrándozó emberek kívánhatnak maguknak. Te minden bizonnyal ilyen maradtál, ugye?

Nem haboztam: elfogadtam a meghívást. És mert barátom napközben nagyon elfoglalt volt, minden lelkiismeret-bántalom nélkül, magányosan állítottam össze magamnak a napi programot.

A városka meglehetősen semmitmondó volt (egyetlen műemlékkel sem dicsekedhetett), így elhatároztam: naponta kiutazom arra a bizonyos termálvizű fürdőre. Csupán az estét töltöttem majd barátom társaságában, emígy túlzottan nem élve vissza figyelmes vendéglátásával.

Az autóbusz minden reggel 7-kor indult a város széléről, a fürdőre. A nap folyamán abban az irányban csupán ez a busz közlekedett: aki tehát nem tudott feljutni erre a járműre, annak aznap le kellett mondania a fürdés örömeiről.

Az első fürdőzőkre szánt nap reggelén riadtan szemléltem a buszváró tömeget: hogyan fogok helyet biztosítani magamnak? A busz 7-kor indult ki a megállóból, de már háromnegyed 7-kor vagy kétszáz ember állt, nem is a megállóban, fegyelmezetten, ahogy illene, hanem kinnt az úttesten. És lesték türelmetlenül, érkezik-e a kocsi?

Miközben a teljes úttestet ellepő tömeget figyeltem, azon tűnődtem: hol fog a busz megállani ilyen körülmények között?

A megállóban nem állhat meg, mert a tömegbe kellene belegázolnia — véltem.

A megálló után? — akkor is keresztül kell lavíroznia a fegyelmezetlenül várakozó emberek sokaságán, ami talán még nehezebb, mint óvatosan bearaszolni a tömeg közé a megállóhoz.

Egy lehetősége van csupán a sofőrnek a balesetmentes megálláshoz — állapítottam meg végül — és pedig az, ha a buszmegálló előtt áll meg. No meg figyelembe véve azt is, hogy a buszvezető álmos, hiszen korán reggel van, ezt a számára is kényelmes megoldást kell választani.

Hadd lássuk, jól következtek-e? — élénkülttem fel a szellemi torna után. Elindultam abba az irányba, ahonnan a busznak jönnie kell, 60-100 méter séta után megálltam a gyalogjáró szélén, és vártam. Néhány perc múlva a távolban feltűnt a kocsi, a tömeg felmorajlott, a busz közeledett, megállási szándékát nem is jelezve egyszerűen megállt. Mellettem. A buszajtók pedig, levegősziszegéstől kísérvé, barátságosan kitárulkoztak.

Elsőnek léptem fel a kocsira, kényelmesen ülőhelyet is választhattam magamnak. Ahogy helyet foglaltam, a rohanó tömeg megérkezett a buszhoz: elkezdődött a közelharc, aminek én, hála a logikámnak, csupán nyugodt, de nem túl kíváncsi szemlélője lehettem. A sofőr szintén nyugodtan figyelte a hisztérikusan tülekedő embereket. Mikor

pedig úgy látta: megtelt a busz, becsukta az ajtókat és indított, mit sem törődve a lemaradt és szitkozódó emberekkel.

A fürdőhelyen kitűnően éreztem magam: olvastam, elmélkedtem, élveztem a természetet.

Este könnyű volt hazajutnom, délután ugyanis már több városközi busz is közlekedett szálláshelyem irányába.

Másnap reggel, 7 előtt újra a buszmegállóban álltam. Kíváncsian szemléltem: mit tesznek az emberek buszérkezéskor. Hiszen logikus, könnyen felmérhetik: ha elállják a busz útját, a saját feljutási esélyüket csökkentik minimálisra. Mert — és ez nyilvánvaló — a busz kénytelen a tömeg előtt megállni. És akkor csak azok kerülnek fel a buszra, akik hátul, a tömeg mögül lesték a feljutási lehetőségek alakulását, nem pedig azok, akik

elállták a busz útját. A hátulállók ugyanis könnyen tudnak az új buszhelyzethez alkalmazkodni.

A tömeg — a plebs, azonban, akárcsak a történelem folyamán soha — most sem gondolkodott — és mint az előző napon, ismét az úttesten toporgott.

Elmosolyodtam. Ami tegnap bevált, miért ne válna be ma is? — kérdeztem magamtól. És újra az autóbusz elé sétáltam. Egyedül álltam, a buszmegálló előtt jó 50-70 méterrel... Közeledett a kocsi, villogtak a jelzőlámpák és — brávo, brávo nekem! — mellettem állt meg, az ajtók kicsapódtak és én újra kényelmesen fellépdelhettam a lépcsőn, be az üres utastérbe.

— Köszönöm, hogy itt állt meg — mondtam kedvesen a sofőrnek, miközben alig tudtam leplezni jókedvemet.

A sofőr rámpillantott: véreres szemei, borotvátalan arca sejteni engedték, nem sokat aludt az éjjel. Nézett engem, a frissen borotvált, középkorú, jólöltözött urat, aki mosolyogva ül az ő autóbuszán, miközben másodpercek múlva újra kezdődik a buszostrom, amiből ez a fölényeskedő úr (már-mint én) kimarad. Gyűlölettel nézett a sofőr — és én megértettem: ellenségének tekint, legszívesebben megölne engem, aki becsapta őt, mert hamarabb ült fel a buszra, mint a többi ember, mert okosabb voltam, mint ő, mint mindenki: asszony, gyermek, öreg és fiatal, aki aznap reggel utazni szeretett volna.

Tudtam: másnap ügyel majd a sofőr, figyelni fog engem, nehogy ismét kivételezett helyzetbe kerüljek.

Nyaralásom harmadik napján, reggel, újra a megállóban álltam, miközben így okoskodtam: nagyon valószínű, hogy ellenségem, a borotvátalan képtű sofőr, ma, a tömeget megkerülve, a buszmegálló után áll majd meg. Hogy bosszút álljon rajtam előző napi kudarcáért. Kényelmesen elindultam hát a megállóból és elhelyezkedtem jóval utána. A tömeg, mondanom sem kell, mint egy nagy esetlen és esztelen állat, az úttesten terpeszkedett. Igaz, vagy négy-öt ember a busz elé indult, gondolták, ők is feljutnak így kényelmesen, akárcsak én, a tegnapi napon.

Elveztem a helyzetet: álltam a buszmegálló után, hátat fordítva a majd érkező autónak, hogy a sofőr ne ismerhessen fel, csak akkor, ha már megállt. Mert akkor már késő lesz, nem tudja megakadályozni, hogy felugorjak a kocsira.

Hallottam a motorzajt, megérkezett a kocsi, közeledett a tömeghez, nem állt meg, brávo, brávo, drukkoltam; óvatosan hátrapillantva láttam: a busz dudálva megkerüli a tömeget, mellém húz (ahogyan a sofőr logikája alapján elképzeltem), és megállt — pontosan előttem!!

Mosolyogva léptem fel a lépcsőn és újra kedvesen intettem a sofőrnek.

— Köszönöm a figyelmességét — és vele mit sem törődve, kibámultam az ablakon. Csupán a busz rángatózó indításából véltem megtudni sejtésem igazát: a sofőr rettenetesen dühös, hogy ismét én nyertem a "hol áll meg a busz?" — játékban. Én nyertem, az okosabb, a tanultabb.

Másnap (alig vártam a reggelt) így mérlegeltem a helyzetet: ellenségem nem egy fantáziadús lény, nincs benne elég intuíció, minden bizonnyal most dühében a tömeg közepén áll meg, kockáztatva, hogy forgal-

mi dugót csinál arra az időre, míg utasai felszállnak.

Bevegyültem hát a tömegbe: igyekeztem minél inkább az úttesten állni, persze, háttal az érkező busznak.

Pontosan hétkor jött a busz: volt, aki eléje futott, volt, aki úgy számított: a sofőr újra túlhajt a megállóban. Én maradtam, sokadmagammal az út közepén.

Közeledett a kocsí, a szívem hevesebben vert, úgy éreztem magam, mint egy Nagy Játékos, akinek eddig minden tétje bejött... Ez is sikerülni fog — éreztem.

Nem tévedtem: a busz az út közepén állt meg: újra elsőnek léptem fel! Éljen! Éljen nekem! A sofőr nem nézett felém (nyilván eszébe sem jutott, hogy megint én győzhetek), így kénytelen voltam megszólalni.

— Jó reggelt, barátom — mondtam, majd zsebkendőmmel tüntető módon töröltem a hozzám legközelebb lévő vinilin behuzatú széket.

Ötödnap — valószínűségi számításom alapján (sofőr intelligenciája + dühe + bosszúállás, stb.) a buszmegálló elé helyezkedtem. Bebújtam egy fa mögé, hogy a sofőr ne lásson, ha érkezik. És érkezett a sofőr reggel és megállt újra a buszmegálló előtt (ahogy kikövetkeztettem azt) és én kiugrottam a fa mögül és elsőnek léptem újra a kocsira!

— Hogy aludt az éjjel? — kérdeztem tőle alig titkolt fölénytel hangomban. A sofőr nem válaszolt semmit. Nyugalma, tudtam, tettetett csupán. Én, hogy jókedvemet leplezzem (furcsa lett volna ott magamban mosolyogni) benyúltam a zsebembe és olvasni kezdtem a tegnapi újságot.

A következő reggel a sofőr fejével próbáltam gondolkodni, valahogy így: "Itt van ez a pimasz úr, aki állandóan röhög rajtam. Most végre átverem, mert ő, minden bizonnyal, amilyen kényelmes, nem áll be újra a tömegbe tülekedni, hanem a megálló után les engem. Igen ám, de ott én nem állok meg, inkább a megálló előtt állok meg: akkor lemarad ez a fene mosolygós, strandpapucsos intellektuel és én röhögök rajta, nem pedig ő énrajtam".

Elbújtam ismét a fa mögé, a buszmegálló előtt. Érkezett a kocsí, megállt — heuréka, heuréka! — a fa mellett. Vagyis mellettem.

Nem is csodálkoztam már. Mint egy zseni, akit már nem érhet meglepetés, mint kételyektől mentes hazardőr, mint egy kártyás, akinek minden lap, amit csak kíván, bejön, úgy ültem fel a buszra.

— Szép napunk lesz — szóltam oda a sofőrnek, aki, úgy tűnt, halkan káromkodik...

Hetedik nap — nem részletezem, milyen logikai levezetéssel kerültem a buszmegálló után békésen bűzlő kuka mögé — újra elsőnek ugrottam fel az autóbuszra. Hja, kérem, a logika, a pszichológia, a ... szóval minden, amit az ember megtanulhat.

A nyolcadik nap a tömeg közepéből lépdeltam fel könnyedén a kocsira — elsőnek. Ezúttal csupán kedvesen mosolyogtam a sofőrre, aki sápadtan, gyűlölettől reszkedve viszonzotta pillantásomat.

A kilencedik napon a buszmegálló után 1 kilométerrel álltam. És mégis, ki szállt fel a buszra elsőnek? Én. Üdv neked, emberi intelligencia.

A tizedik napon furcsa dolog történt: előző este házigazdámnak, mérnök barátomnak születésnapja volt, rengeteg vendéget

fogadott, hajnalban Magyarországról is érkezett egy ismerőse. Így történt, hogy egész éjszaka nem aludtunk, és én már 6 óra előtt elindultam a buszmegálló felé, ki akartam szellőztetni magamból az egy kis pohár pálinkát, amit az éjszaka folyamán fogyasztottam. Élveztem a nyári reggel hűvösét, a csendet, kényelmesen sétáltam a buszmegálló felé. És egyszercsak megtorpantam. Jól látok? Igen, a busz már a megállóban volt. Órára pillantottam: 6 óra múlt 8 perccel.

Aztán felnevettem: hát persze, a sofőr új trükköt eszelt ki: úgy gondolta, beáll a megállóba hatkor, és mire jövök, már egy fél embernyi hely sem lesz a buszon, én pedig szépen lemaradok a nagy szellemi fölényemmel egyetemben.

De lám, Fortuna istenasszony mellém szegődött: úgy látszik, a sok "életcsatában", amiket bizony-bizony majd mind elveszítettem, ezt a játék-harcot én nyerem meg. Halkan felléptem a kocsira, leültem egy székre. Ültem csendben, nem akartam nyilvánvaló győzelmemmel kérkedni. Mégis, mikor egy utas úgy fél hét tájt fellépett a buszba, nem tudtam néma maradni.

— Tessék csak felszállni — mondtam utastársamnak. — Ma korábban érkezett a busz.

A buszvezető nem válaszolt. Cigaretta-zott és bámult ki az ablakon. Jól titkolta vereségét, be kellett látnom.

Elérkezett nyaralásom utolsó napja, a tizennegyedik nap. Szabadságom lejárt, haza kellett utaznom, bármilyen jól is éreztem magam X városkában.

Sajnáltam, hogy vége lesz a "hol áll meg a busz?" játéknak, a játéknak, amiből, most már majdnem biztos, győztesként kerülök ki.

Soha nem éltem vissza szellemi fölényemmel — éppen ezért elhatároztam most is, kibékülök a sofőrrel. Előző nap vásároltam egy üveg konyakot, gondoltam, átadom neki most reggel, fogyassza el az egészségemre, hiszen vége a nyárnak is nemsokára, vége a mi játékunknak is, ne váljunk el haraggal szívünkben, hiszen csak játék volt az egész. Játék, mint annyi más, talán minden az életben... (Ahogy egyszer ezt egy szí-

Muhi Sándor: Hejcei házak

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Mariann

*Nem szeretett. Bolondja voltam.
Szerettem volna látni holtan,*

*hogy másé soha ne lehessen,
hűvösen többé ne nevéssen.*

*Mint aki unja az egészet,
nem táncolt. Tükörbe se nézett.*

*Nem értettem, és most sem értem:
nem küldött el. Nem mondta, mért nem.*

*Ajándékom el nem fogadta.
Magát bármikor nekem adta.*

*Talán nem is osztottam rajta,
azt hiszem. Nem volt az a fajta.*

*Nem tudom, életének véget
mért vetett. Megitta a mérget,*

*s már halott volt, mikor kerestem.
Nem üzent. Nem írt levelet sem.*

nészbarátom mondta volt.)

Most, játékunk utolsó menetében, a megálló előtt vártam, a fa mögött (tudtam, itt fog megállni a busz — hiszen eddigi pszichológiai következtetésem sem csaltak meg), jött a busz és megállt, és ott állt meg, ahol én vártam, és én újra, ezúttal utoljára, nyertem. Nyertem, mert a kocsí a megálló előtt állt meg, az ajtók kitérültek és én immár, mint abszolút győztes, felléptem az üres kocsira.

— Kedves barátom — mondtam és a sofőrhez léptem —, itt egy üveg konyak. Igya meg az egészségemre. És ne haragudjunk egymásra, ne haragudjon rám, hiszen csak játszottam. Amolyan "hol álljak meg?"-játék volt ez... Logikai játék, tudja. Nem akarom megsérteni, a maga fejével gondolkoztam, és íme, mindig eltaláltam, hol fog megállani a busszal, hogy én lemaradjak. Dehát a sors úgy hozta, én nyertem, hiszen soha nem maradtam le, ugye?

A sofőr elmosolyodott (vagy csak nekem tűnt így?) és átvette a konyakot. Miközben az üvegre ragasztott Cognac címkét tanulmányozta, csak úgy mellékesen, megszólalt:

— Tudja, a maga barátja, a mérnök úr az én főnököm. Megkért engem, hogy figyeljek reggelente magára, ne maradjon le a buszról, mert azt mondta a mérnök úr, maga egy élhetetlen ember, biztos kilökdösik a sorból. Nem egészen értem, miért mind bűjkált nekem hol fa mögé, hol kuka mögé, csak sejtem: meg akart tréfálni, ugye? Mindegy na, a konyakot köszönöm, megérdemlem, annyit lestem magát, de ha holnap utazik haza, azt tanácsolom, a vonat elől ne bűjkáljon ide-oda, az nem fog magához alkalmazkodni, mint én tettem a mérnök úr megbízásából.

Másnap, ahogy terveztem, hazautaztam. Bizonyára nagyon sietve, hebehurgya módon csomagoltam össze a holmimat, mert csak itthon vettem észre, barátom vendégszobájában felejtettem kedvenc könyvemet, Fioretti Assisi Szent Ferenc virágoskertjét, Kaposy József kitűnő, máig is élvezetes fordításában.

Meg kell még említenem, hogy a könyvet Giotto mester illusztrálta, méltó módon Fioretti évszázadokon is átsugárzó, szívet melegengető szelleméhez.

ÁBRAHÁM JÁNOS

A puatestűek uralma

Mircea Daneliuc mindig is a román filmgyártás élvonalbeli rendezőjéhez tartozott. A *tizenegyedik parancsolat*, a *Hitvesi ágy* és az *Unom a banánt* című újabb filmjei olyan alkotások, amelyekre sokáig fog emlékezni az úgynevezett forradalmi nemzedék, amely a kapitalizmusról a szocializmusra való átmenet görcsös és meredek útkanyarain éppúgy bukácsolt, mint onnan visszafelé, a kapitalizmusra való visszarendeződés setét útvesztőiben és lejtős kanyarjaiban. A legújabb filmje azonban, a *Senatorul melcilor* = *Csigák szenátora* minden eddigi munkájánál kíméletlenebb tükre annak a visszas átmeneti korszaknak, amely a nagy változások évétől, 1989-től a mozi századik jubiláris esztendejéig, 1995-ig telt el, amikor a puhatestűek uralmáról szóló filmet bemutatták. Olyan tükör ez, amely egy értékvesztett, erkölcs nélküli, korrupciós, groteszk társadalmat mutat be, amely egyre csak szónokol, irányvonalakat jelöl ki, de valójában csak vergődik és rúgkapál a régi és az új jelszavak mocsarában, sehogysem tud túlenni azon a rövidnek áhított de végtelenül hosszúnak tűnő "átmeneti korszakon", amelyben az új mércék és a régi beidegződések versenyt futnak egymással, s léven ellentétes pólusúak, mire célhoz érnének, kölcsönösen kioltják egymást. Mi pedig, akik már nyugodtan titulálhatnánk magunkat az örökös átmenetek nemzedékének, maradunk ott, ahol voltunk; a múlt és a jelen skizofrén kettősségében élünk, sehogy sem tudunk egy európaiabb illemkódex szabályaihoz igazodva, civilizált népek színvonalán és értékrendje szerint élni. Nagy örömmel kísérjük el a kiváló kolozsvári színész, Dorel Visan kisemberből lett nagyember-szenátorát az áramfejlesztő szélmalom-avatás népünnepélyére olyanformán, ahogy a kárpáti géniusz gyakori vizitációnak értékes útmutatásokat osztogató kiruccanásainak voltunk lelkes szemlélői és tapsolói, mert a kisnagyember a funkciójában ugyan hirtelen nagyra nő, de a könyörtelenül leleplező színészi megjelenítésben, minden titulusa, előjoga és ambíciója ellenére közönséges kisember marad; nem tudja levetkőzni a balkáni primitívséget, s oda az egész nagyrahivatottság. Hiába a jóindulat és a becsvágy, ha a széle nem futja a hosszát. Ez a mi céltudatos újfajta kisnagyemberünk a maga intézkedő elhivatottságával, utópista pöffeszkedéseivel

megtévesztésig hasonlít a letűntnek hitt korszak öntudatos és bunkó pártaktivistájára, aki folyton azt hangsúlyozta, hogy "kezünkben a cselekvés vezérfonala, eftársak", meg hogy "állandóan fokozódik az osztályharc, eftársak", s ezért az elvi kiállásért mindenféle munkásarisztokrata privilégiumnak örvendett. Ha jól megnézzük, akár Scornicești-i tölgygyé is kinőhetné magát az a mi új kisnagyemberünk, ha a körülmények megengednék.

A körülmények? Hiszen éppen ezeket ábrázolja kíméletlen szatírával a film. Azokat a körülményeket, amelyekben töprengő tétovaszgában demokráciára és gazdára vár a nép. Mert úgy tűnik, hogy egyiknek sincs birtokában. Azt pedig tapasztalatból tudja, hogy amíg az ő nevében Állam bácsi volt a gazda, Állam bácsi nem volt jó gazda. A gyökeres változások és a nagy tétovázások periódusában a szegény nép most már nem tudja, miként lehetne önmaga gazdája; megengedik-e egyáltalán az új körülmények, hogy a maga gazdája legyen, vagy valamilyen új gazdára kell várnia? Az ember mifelénk nincs hozzászokva ahhoz, hogy a maga gazdája legyen. Itt mindig mások gondolkoztak s mások is döntöttek helyette, nem csoda hát, ha gondolkodásmódja patriarchális beállítottságú. Ám jaj annak a gazdaságnak és társadalomnak, amelyiknek nincs gazdája, vagy ha van, arról kiderül, hogy alkalmatlan erre a tisztra. Akkor elszabadul a pokol. Akkor a nép helyzete olyan groteszkké válik, mint valamikor a harmincas évek elején, amikor felkínálta magát a legszánalmasabb szélhámosnak csak azért, mert sokat ígért és néptársnak nevezte megtévesztettjeit. Ennek a groteszk helyzetnek a jeleire bukkan lépten-nyomon Daneliuc is a legutóbbi filmjében, amelynek dokumentáris jellegű képsoraiban szinte nem is kell filmezni, mert önként a vászonra vonul az az öt éve tartó, cefrésen nyúlósavanyadó, tétovázó, csömört kiáltó átmenet, amelynek alanyai és szenvedői vagyunk. Közben szerpentinén robog a szenátusi jelzésű luxuskocsi, s ugyanúgy mint régen, a kis rendszámú pártautók kiskirályai, az új kis nagyember is csakúgy árasztja magából az aktivista bölcességeket. Mintha csak az örökké moslygó államelnökünket és a géniuszt éltető paunescu és vadimtudor-féle szenátorokat hallanánk, a dumitrescu-féle szenátorok és képviselők hamis zön-

gésű kórusában. A hallgatóság csupa sötétruhas, nyakkendő, kifogástalan modorú úriember. Pontosan úgy, mint a valóságban. A vezető melletti ülésen ugyanúgy található egy pribék vagy személyi titkár, mint hajdanán Ceaușescu mellett. S ha a kárpáti kilátók mesés tájain valahol megáll a limuzinsor, a Nagyfőnök ünnepelésére egybegyűlt tömeg panaszos különcei neki próbálják átadni kéréseiket. Neki, aki mély unalomba süllyedve szunyókál. Aztán megáll a mesés kocsi, a főnök kiszáll, behunyja a szemét és mélyet lélegzik. Megérkeztek a hegyi szállóhoz, amely tényleg Ceaușescu egyik vadászlaka volt; vaskapuval a zord hegyi tájon, drótkerítéssel, kutyával, rendőrrel ellátva. Az erdőben! A vadaktól félt talán a nagyfőnök, vagy inkább a paradicsomi kúria előtt álló panaszosok és kérelmezők táborától? Akik között most már, az egyenlőség kinyilatkoztatása után, egy cigány is álldogál. Az új Nagyfőnök első kérdése azonban ez: Mit keres itt ez a cigány?! Nyilván úgy gondolja, hogy a cigánynak, akárcsak a többi nemzeti kisebbségnek, se gondja, se baja, semmiféle panasz nem lehet egy olyan országban, ahol az új szlogen szerint Európában a legtökéletesebben megoldották a nemzetiségi kérdést. Kérdés, hogy kinek a szempontjából a legtökéletesebben.

A kacsalábakon forgó kastélynak beillő vadászlak egy nagy gyűjtő közlemben van. A szenátor urat azért várják a gáthoz, hogy avassa fel a sokmegawattos áramszolgáltató egységet. Tehát nem szélmalomharcról van itt szó, eftársaim, izé, uraim, mert a szélmalom csak környezetkímélő vívmány a nagy vízierőmű mellett. Sajnos, az avatáshoz el kellett rejteni az erdőben egy akkumulátor-telepet is ahhoz, hogy az avató ünnepséget villanyfény mellett tarthassák meg, mert az erőmű még nem üzemképes. Csak épp felavatják a kitűzött időpontra, szakasztott úgy, ahogyan az ötéves tervek idején is mindig, minden vonalon előre termeltünk. Nem számít, hogy az erőmű avatásán egy eldugott akkumulátor gyújtja ki a lámpákat; így volt ez már az apahidai kollektív gazdaság munkalátogatása során is, amikor egy állami mintafarmról szállították oda a nagy tejszámú tehenekeket, ám amikor Ceaușescu megkérdezte: mennyi tejet adnak, a jámbor gondozó bevallotta: nem tudja, mert csak tegnap hozták ide őket. Az új Nagyfőnök még annyit sem kérdez, mitől gyulladtak ki a villanyégők, hiszen egy erőmű és egy áramtermelő szélmalom mellett ilyen

kérdést feltenni tiszta fölösleges. Ugyan ki bújik oda, hogy megnézze, forog-e a szélkerék, zuhan-e víz a turbinalapátokra? Az eseményen most már ott a papság is, hogy a vívmányt felszen-teleje. És ott a vidék apraja-nagyja, hogy énekeljen, táncoljon, tapsoljon boldogan, mint régen. Gyönyörű ez a harmonikus ünnepélyes megnyilvánulás, látszik, hogy jól begyakorolta a nép; mármár vérévé vált a sokszor ismételt ünnepelés. És itt vannak a külföldi tudósítók és tévéstábok is, hogy világgá kürtöljék a nagy eseményt. Nyilván a jó imázs érdekében. Mindebben nincs semmi különös, így zajlik ez majdnem harminc éve. Amióta Ceaușescu uralomra került. A kolozsvári nehézgépgyár környékén a Nagyfőnök vizitája idején festékszórókkal újra lespriccelték zöldfestékkel a fenyőbokrokat és díszcserjéket, mert a porlerakódás és a szennyezettség miatt pont akkor kezdtek elhalványodni, amikor a legéletteljesebb zölddel kellett volna dicsekedniük. Nosza hát, újra festették őket. Mi csodálni való volna hát azon, hogy az új Főnök csigavacsorát rendel a hegy tetején az egész ünnepelő gyülekezetnek? A helyi szerveknek mozgósítaniuk kell mindenkit, hogy összegyűjtsék a hegyoldalokon a csigákat, a hagyományos román vendégszeretet inyenccfalatait. Ezt az új kvalitásukat azért nyerték el a csigák, mert ugye Európa felé tendálunk, s az avató ünnepségre eljöttek francia barátaink is, akikhez mindig is valamelyes rokoni kapcsolatok fűztek. A Főnök beszél, beszél, s miközben semmit sem mond, franciául kezd hadovázni, amit a helyi tanítónőnek kell lefordítania, hogy a rádiósok, tévések és újságírók is értsék, miről van szó. A helyiek annyira franciák és svájciak, hogy mindent értenek fordítás nélkül is.

A nagy összhang ellenére a csigavacsorán mégis baj keletkezik. Míg a hegyvidéki nép verejtékes munkával gyűjtögeti a sziklás meredélyeken a csigákat, a sütkérező cigányok nemcsak mulatnak rajtuk, hanem még a módfelett sokat izgó-mozgó tanítónőnek is megadják, amit vár és ami jár neki: megerőszakolják. A csaj visítására odasereglenek a méltatlankodó falusiak, elfogják a két vérmes cigánylegényt, s a háborgó menet, mint valami népünnepélyi tróféát, bekíséri őket a rendőrszere. A szenátornak — már csak a jelenlevő külföldiek, a svájciak és franciák miatt is — kellemetlen az incidens, s nagyon sajtóságos módon, mondhatni hagyomány szerint úgy oldja meg a dolgot, hogy nem old meg

semmit. Némi ígéretessel ráveszi a hölgyet arra, hogy vonja vissza a panaszát, a cigányokat pedig valamelyes testi fenytés alkalmazása után szabadon engedik. Megint csak szakasztott úgy, ahogy a valóságban történik immár negyven év óta. Régebben egy-egy jó verés után még arra is rávették a cigányokat, hogy menjenek csak, csempésszék nyugodtan az aranyat, mert ha egy bizonyos hányadot átadnak a hivatalos szerveknek, semmi bántódásuk nem esik. Miért problémázna hát a szenátorra lett kisnagyerber, aki reflexeiben most is pártaktivista maradt? A protokoll célok megünneplésére változtatlanul meghunyászkodó közönségre talált, akár csak az elmúlt évtizedekben a zseni. Sőt a kúriák és villák hajlongó személyzete, magukban füstölögve bár, de most is ugyanolyan bevált rutinmozdulatokkal mossák az új vendégek mocskát, mint hajdanán a lerészegedett főelvtársakét. Nem először látta velünk

svájci forgatócsoportnak a kisnagyerber Puha szenátor csak az ország féltett imázsa miatt kedveskedik csigavacsorával, közben nagyon lehetséges, hogy utálja a külön franciáit, amit hagyományos hegyvidéki román ételnek akar feltüntetni. Hadd lássák ezek a franciák, az összes idegenek, hogy vannak nekünk európai normák szerinti ingyencségeink! A csigaszüretre kiterelt és egybeeresztett népség között azonban, szüret ide, ünnepség oda, szinte összeférhetetlenségig ösztönös indulatok, vak és vad etnikai feszültségek gerjednek, immár harmadszor is szakasztott úgy, mint a valóságban. Mintha csak a tragédiába fulladt hadrévi szcenárium égi mását látnánk a vásznon. Az imázsápolással elfoglalt honatya mit sem akar tudni a falu népében fortyogó indulatokról; ő csak beszél és szónokol, s igyekszik jó képet vágni a hányigert okozó, ám a perverz Nyugatnak tetsző csigavacsorához. De bármennyire

a szenátor úr. A tanítónőről például kiderül, hogy tolmács létére ő is a panaszosok és kérelmezők közé tartozik, hiszen a szülei földje ott van a vívmányként épült erőmű gyűjtőtavának medrében, s most már ha vissza is kapna valamit belőle, mit kezdjen vele? Mossa tisztára a megszeplősített becsületét? S míg lakoma közben a helyi értelmiségi válasza vár, addig a cigányok megkéselik a testvérét, tán csak azért, hogy tovább nőjön a gond. Erre a románok éppúgy, mint a magyarok, gyűjtogatni kezdenek, s igazságtétel helyett leég az egész falu. A cigányokat pedig holtan találják az árokban — bilincsel a kezükön. Önbíráskodás? Hatalommal való visszaélés? Istenítélet? Nem lehet tudni. Valószínűleg mindez együtt.

A szenátor nem avatkozik közbe. Egyszerű etnikai konfliktus, az úgy a helyhatóságra tartozik. Mondjuk, a filmbeli funárokra. A megyefőnök kijavítja a szenátort: egyszerű polgári bűn-

nok ateista a víz alá temetett templom fölött imát rebeg, az éhez fordul segítségért. Hát bizony ilyen gyors megtérésekre a valóságban is sor került, még kevésbé veszélyes helyzetekben is. Szenátorunk térdre hull a vadászak konyhájában és Istenhez fordul segítségért. Ebben a jelenetben az álszentség megjelenítésében Dorel Vişan önmagát is felülmúlja. Már csak az hiányzik, hogy — ezúttal is követve a valóság irányvonalát — most már a Daneliuc filmjét is leparancsolják a mozik vásznáról. Úgy, mint régen a kozmopolita, hamis eszméiségű, idegen stílusú, imperialista befolyású, veszélyes mondandójú filmeket. Ugyanis a Puha szenátor még közönség elé sem került, és az új hatalom urai már igyekeztek botrányt kavarni körülötte. Cioaba király önértékes kirohanását és a románosított román szervezetének állásfoglalását jól megszervezték a vezető politikai erők. A posztdecemberista valóságban az etnikai konfliktus csak szín a politikai palettán; nem kezeletlen ügy, csak sajátos, apró színpont, amely kifejezetten igazodik a romániai konkrét adottságokhoz. Az átmeneti korszak alapvető problémája ugyanis nem a gazdasági és erkölcsi válság, még csak nem is az etnikai konfliktus, hanem a hatalom kérdése. Úgy, ahogy a nagy Lenin is tanította. A puhatestűek uralma esetleg átmenet lehet a rendcsinálók országglásához. Magyarán: a következő diktatúrához. Volna tehát ürügy bőven, hogy Daneliuc filmjét idejekorán levegyék a mozik műsoráról. A rendező ugyan megkockáztat egy olyan végkifejletet is, amilyent a proletár diktatúra előestéjén Lucian Blaga írt be egyik darabjába: a filmben mindvégig csak úgy mellékesen hallatszik valami erőteljes kopácsolás: egy örült új bárka építésére pazarolja a köz erdejét. Egy nem várt új özönvíz esetére épül Noé új bárkája. Csak azt nem lehet tudni, hogy ez a szent igyekezet milyen célt szolgál? Merre indul el a bárka, előre, az új világ partjai felé, vagy hátra, a már ismert örvénylő tengerek felé? Vissza a diktatúra őshüllő teteméhez? Esetleg az átmeneti korszak félben-szerben álló, égbemeredő váza marad személyre szabott szűk időnk végeztéig? Ez az, amire nem ad választ a film, csak épp felveti a kérdést, hogy mi magunk gondolkozunk el a lehetséges irányon: merre? Dokumentáris esz-közökkel soha nem készült nálunk művészibb hatású film, amely már nem a valóság égi mását, hanem a lehető legocsmányabb, legföldhözragadtabb konkrét közelmúltját egy az egyben adja.

Simon Zsolt grafikája

Daneliuc a maga könyörtelen módján ezt a fajta megalkuvó túlélési kísérletet, de most még azal is tetézi kritikái észrevételeit, hogy az annyira áhított és igen-csak kibőjtölt, megszenvedett szabadság közepette sem érkezett el még ez a nép az új világ küszöbére. Mindenben a régi keveredik itt a deklarált újjal, ami valójában maga is régi. Az átmenet csigalassúságú a puhatestű szenátorok uralma alatt. Csak azért araszolgatunk előre, mert a példamutató nagyvilág szeme mindenben rajtunk van. Különbek nekünk megfelelne a régi is — sugallja a film, s alighanem Daneliuc fején találta a szöveget. Szavakban deklamáljuk a nagy változást, közben helyben csúszunk-mászunk, mint a csigák. A kíváncsi külföldi vendégeknek, a

igyekszik is hascsikarások közepette jó képet vágni a fejlett világ felé, a belső konfliktusokra se alternatívája, se megoldása, csak megemészthetetlen gondjait, csömörtől fancsali képét tudja felmutatni, ami azt sejteti, hogy a puhatestűek uralmától — értsd alatta a mai Románia vezetőrétegét — hiába is váránk igazságtételt vagy megoldást feszítő gondjainkra, legyen az földvagy egyházi tulajdon, keresztény morál vagy korrupciót megvető becsület; ebben a megnyomorított, bezárult átmeneti korszakban semmire nincs megoldás. Elsüllyedt minden olyanféleképpen, mint Daneliuc filmjében a gát vize alá merült kis templom valahol a völgy mélyén.

Az is csak az idegenek számára szenzáció, amit folyton ígéret

cselekményről van szó, mondja. Pontosan úgy — negyedszerre is —, mint a valóságban. Ahelyett, hogy tisztáznák az ügyet, összekuszálják, elmismásolják. Kis piszlicsáré helyi ügy, nem kell dobra verni. Most már vegye kezdetét a muri, amelynek legfőbb célja, tán politikai rendeltése, hogy elterelje a küldöldi tévéstáb figyelmét az eseményről. Nem kell filmezni a történeteket. Vigadjunk, ünnepeljünk. Ám a szokatlan étel-ital miatt szenátorunkat megkörnyékezik a halálfélelem. Azt hiszi, talán még megmérgezték. Debrecenben Ceauşescu is azt hitte, míg Kádár János bele nem kanalizott a húslevesébe: egyél, nincs megmérgezve! A szenátorunk azonban hányni akar. De nem sikerül neki. És akkor rémületében a ko-

Búcsú dr. Kós Károlytól

A Magyar Néprajzi Társaság és a Kriza János Néprajzi Társaság nevében, egyszerűbben szólva a magyar néprajzosok, különösen a jóbarátok és pályatársak, a munkatársak és tanítványok nevében néhány egyszerű szóval szeretnék elbúcsúzni dr. Kós Károlytól, legkiválóbb romániai magyar etnográfusunktól.

Ez a néhány szó nem terjedhet ki Kós Károly monumentális életművének még csak vázlatos bemutatására sem, hiszen ehhez valóságos akadémiai emlékbeszéd kellene; annál is inkább, mert ez az életmű az oktatói, múzeumalapítói-fejlesztői, tudományszervezői, gyűjtési, feldolgozási és publikálási munkának egy olyan szövevényesen egymásba fonódó, de épp ez által és ennek ellenére olyan sokoldalú és gazdag egységben jelentkező szintézise, amelyet nem könnyű iskolásan részletekre bontani, majd ismét összeállítani.

Ennek az adósságnak a törlesztéséhez már illetékesebben és szakavatottabban hozzákezdett a Kriza János Néprajzi Társaság, amidőn harmadik Évkönyvét Kós Károly Emlékkönyvként adta ki alig fél esztendővel ezelőtt. 1995 nyarán jelent meg ez az Év-

Magyarremetei talpas bölcsők

könyv, Kós Károly születésének 75. és tudományos munkásságának 50. évfordulójára, de vajon ki gondolt akkor arra, hogy ezt a reprezentatív művet rövidesen az ünnepelt szellemi sírjeleként is számon tarthadjuk? Egyetlen beszédes adatként hadd idézzem ebből, hogy nevét hét önálló és négy társszerzővel írott kötet címlapján, továbbá mintegy háromszáz szaktanulmány és cikk alatt olvashatjuk. Ehhez hadd tegyem hozzá azt, amit mindenki tud, de senki sem hangsúlyozott kellőképpen: Ő volt az egyetlen néprajzosunk, aki nem csak írta, hanem "írta és rajzolta" összes műveit, vagyis valósággal megkészteterte azok számát és értékét, a néprajztudományi illusztráció oly sajátos és magas szintjén, amelynek kívánalmait *A néprajzi rajz* című tanulmányában fogalmazta meg. Egymaga helyett most már minden néprajzi munkát csak ketten tudnak tető alá hozni: egy szerző és egy rajzoló.

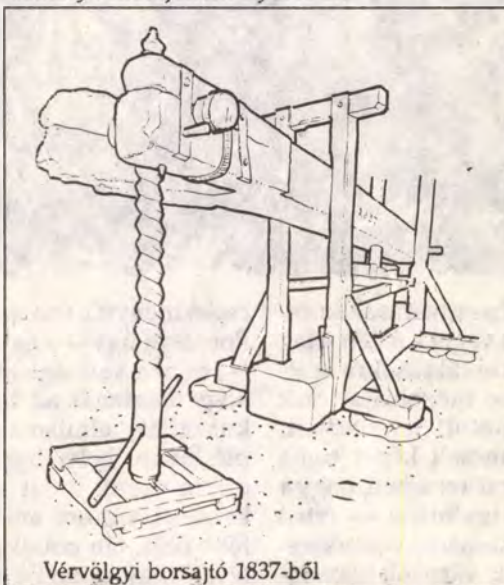
1944-ben doktorált a kolozsvári magyar tudományegyetemen néprajzból, s az 1940-es bécsi döntést követő években az akkori Magyarországon a különböző tudományos és művelődési intézmények számos munka-

Zsúptetős épületek, Dësháza

lehetőséget kínáltak a fiatal szakembereknek. Ezek a lehetőségek azonban a második világháború végén, a Párizsban újból megerősített trianoni békeszerződés után, újabb kisebbségi létünkben fokozatosan, majd rohamosan megfogyatkoztak. Csak szakmánkról szólva, az eluralkodó szocialista-kommunista rendszerben a magyar néprajzi közgyűjteményeket államosították és összevonták, az 1950. évi tanügyi reform pedig az egyetemi oktatásban országosan megszüntette a néprajz szakot. Így Kós Károly az olyan időlegesnek bizonyult feladatok után, mint az Erdélyi Múzeum-Egyesület néprajzi tárának, valamint az Erdélyi Kárpát Egyesület fényképtárának kinevezett öre, úgyszintén az egyetem néprajzi tanszékének tanársegéde és a történelmi tanszék meghívott előadója, végleges munkahelyét nyugdíjazásáig az Erdélyi Néprajzi Múzeum osztályvezetőjeként nyerte el.

Vervölgyi borsajtó 1837-ből

E kacsaringós út után érkezünk a Múzeum Unió utcai műemlék-palotájának, a néhai Redutnak abba az udvarra néző kis szobájába, amely mostoha nemzetiségi körülményeink között a romániai magyar néprajztudomány központi kisműhelye, vagy ha úgy tetszik, szíve-lelke volt. Ide járogattak a kolozsváriakon kívül az ország minden magyar lakta sarkából az idős és fiatal, gyakorlott és kezdő, hívatásos és önkéntes néprajzosok kérdéseikkel, elképzeléseikkel, terveikkel és kézírataikkal; szakmai tanácskozás-beszélgetés közben pedig a házigazda

megfőzte a jóillatú kávét és szertartásosan megsodorta a félhosszúra vágott cigaretta-papírjaiban a dohányt, hogy az előkészületek, majd a szippantások műélvezete minél megérdemeltebb legyen. Ebben a szobában kellene az Ő emléktábláját leleplezni. Nyugdíjazása után már csak otthon folytatta mindezt: állandóan fogadta hazai és külföldi szakmai vendégeit, levelezett, írt és rajzolt egészen a halála előtti napokig.

Közben azonban a tervek horizontján a lehetőségek mind jobban elsötétedtek. Az úgynevezett homogenizálás jegyében nemcsak a magyar helységnevek használatát tiltották be, hanem valamennyi hungarológiai — régészeti, történeti, nyelvészeti, irodalomtörténeti, néprajzi stb. — munka megjelenését is leállították, jól tudva, hogy mindezek nemzetiségi önismeretünket gyarapítják és nemzeti létünk, megmaradásunk esélyeit erősítik. Magyar néprajzi kutatóintézet nélkül, hivatásos szakemberek nélkül így maradt Kós Károly oly sokszor emlegett, de egyik megvalósíthatatlan kedvenc terve a *Romániai Magyar Néprajz* című szintézis.

Szilágysági haranglábak

Ennek és sok másnak a megvalósítása ma az akkori időkhöz képest fényes körülmények között dolgozó új nemzedék szakembereire maradt, de sohasem szabad megfeledkezni arról, hogy Kós Károly és kortársai, munkatársai milyen körülmények között éltek és igyekeztek nemzetiségünk számára szellemi értékeket alkotni.

Kós Károly távoztával ismét megszűnt egy egyszemélyes tudományos intézetünk. Vajon hány ilyen intézetünk van még, és vajon ezekből mikor nőnek ki a sokszemélyes romániai magyar tudományos intézetek?

Az ilyen búcsúztatókat azzal szokták befejezni, hogy az elhunytak az emléket megőrizzük — de emlékezésünk, bármily jószándékú is, csak egyéni életünk határáig terjed. Kós Károly életműve ezen az emlékezésen túl már beépült a magyar nemzeti kultúrába és ott maradandóbb helyet vívott ki magának valamennyiünk személyes emlékezésénél.

A mi erdélyi nagyjaink láthatatlan panteonjában pedig ismét lelepleztünk egy mellszobrot, amelynek talapzatára azt a nevet véstük a magunk és az utókor számára, hogy dr. Kós Károly.

FARAGÓ JÓZSEF

Hadadnásdi fejfák (dr. Kós Károly rajzai)

Kódex — Index

Ferdinandy György 1957 elején Franciaországba, majd 1964-ben Puerto Ricóba került, ahol azóta is él, dolgozik. Szépirodalmi munkássága mellett irodalomtörténész, esztéta és szerkesztő. Könyvei eddig legfőképp magyarul, de nem Magyarországon jelentek meg.

— *Életrajzodat olvasva felmerül a kérdés: hogy kerül egy pesti bölcsész a Puerto Ricó-i egyetem katedrájára? Hogyan élted meg ezt?*

— Tény, hogy egy nyelvben, kultúrájában fenyegetett gyarmaton az ókori görögökről szónokolni meglehetősen léha dolog. Hamarosan én is válaszút elé kerültem: vagy elmegyek, vagy korszerűsíttem a rám bízott anyagot. Az utóbbit választottam.

— *Mágneses erővonalak című elbeszéléseiben az 56-os események sajátos erőterrel összpontosódnak. Hogy élted át ezeket az idők?*

— 1956 nemcsak nekem: egész nemzedékemnek meghatározó élménye volt és marad. De miért hallgassam el? Számomra 1956 nyara, a Petőfi-kör vitái, egy új, emberarcú szocializmus reménye jelentették a követésre érdemes, új utat. A népfelkelést tragikus fejleménynek, bukásra ítéltnek tartottam, hiszen nemrég kerültem haza Belgiumból, és így kortársaimmal ellentétben pontosan tudtam, hogy a Nyugattól mit várhatok. Később mégis azonosulni tudtam a forradalommal. A népakarat nyilvánult meg azokban a napokban, sokkal világosabban, mint a legdemokratikusabb választásokon. 1956-ot azóta is fenntartás nélkül vállalom.

— *Az én korosztályom elveszett nemzedéknek szokta magát tartani. Erről csak most, a 80-as évek második felében derül ki: mennyire nem igaz. Emlékeink vannak a "boldog békeidőkről", mögöttünk van egy világháború és egy forradalom. Feltérképeztük a nagyvilágot, és most megértjük azt, ami csak keveseknek adatott meg: emberöltőnyi vándorút után visszafogadott minket az óhaza. Néha az az érzésem, hogy most már akár nyugodtan meg is halhatok. Az, hogy munkám: a nagyvilág feltérképezése nem volt fölösleges, az elmondottakban — azt hiszem — benne van.*

— *"Nekem — mondtad — a nyelv a hazám. Egy furcsa, képzeletbeli ország: az irodalom". Érvényes-e ez a két mondat még, és tekinthető-e Ferdinandy György trófi hitvallásának?*

— Mióta leírtam ezeket a sorokat, megváltozott körülöttnök a világ. Hazalátogattam, tanítottam az Eötvös-kollégiumban. Be kellett látnom: ma is ez az ország a hazám, szeretem úgy, ahogy van, akármennyit is morgolódom és lázadok. A valóság edesebb tud lenni, mint égi mása, mint a legandalítóbb irodalom.

— *A nyolcvanas évek elején "intézményesen" is megkezdődött a nyugati magyar irodalom "belopózása".*

Az életet tér és idő keresztfájára feszítve éli az ember. Az ifjú titán családot alapít, gyermekei születnek, akinek már nem a nyugat, hanem az óhaza lesz az idegen. Munkája révén és az évek jogán úgy-ahogy ő maga is megtalálja valahol a helyét, és amint lankad benne az erő, úgy válik egyre inkább fájdalmas álommá a hazatérés, még annak is, akit netán tárt karokkal vár az óhaza. A csapdába én is beleestem. Igaz, mindvégig az erdélyi utazók példájára képzeltem el vadnyugati őráratomat. Szepsi Csombor vagy Apáczai Csere módján. Őket vallotta példaképének Cs. Szabó László is, egy olyan korban, amikor a hazatérés még hosszú távon sem volt elképzelhető. Nem váltam emigránssá, kívándorlóvá, telepessé — a vendégmunkások életét éltem, hosszú, ám szándékom szerint mégis csak ideiglenes tanulmányutamon.

Hazudnék, ha azt állítanám, hogy biztonságban éreztem magam. Harminc éve, amikor a nyakamba szedtem a világot, kiégett tankokat hagytam magam mögött, füstölgő romokat. Lehetetlen volt elfelejtenem, hogy nélkülem épült fel újra az ország, talán még ellenemre is, hiszen nem úgy, ahogyan én elképzeltem nyugaton.

Gondolatban végigveszem hat országban kiadott 18 könyvemet. Egyik sem szerzett ennél a mostaninál, a "Szerecsenségek története"-nél nagyobb örömet. Végül is 30 éve erre vágytam. Ezért a hazaiért írtam a 18 vadnyugati kötetet.

GÜLCH CSABA: "Nekem a nyelv a hazám". Beszélgetés Ferdinandy Györggyel

SZÍNEK ÉS VONALAK KÖZÖTT 10.

Az absztrakció absztrakciója

A kolozsvári Szépművészeti Múzeum gyönyörű kivitelezésű fotóalbummal lepte meg látogatóit a január végi újramegnyitás alkalmából. Két kép különösen megragadta a figyelmemet: Mattis-Teutsch *Kompozíciója* és Szervátiusz Jenő *Szerellem* című alkotása.

A Mattis-kép láttán átvillant bennem az emlék, nem is olyan nagyon régen rendkívüli felfedezés volt számunkra ez a különös, teljesen mellőzött, félreértett és félretett művész sajátos világa. Úgy emlékszem, Banner Zoltán fedezte fel a köztudat számára Mattis-Teutsch absztrakt világát.

Absztrakt világ?!

Hol vagyunk mi már ettől? A kezemen tartott kép inkább hasonlít egy TV asztrológiai ismeretterjesztő film galaktika-színképelemzéséhez. Nemrégiben láttam is egy ilyen képet, a hasonlóság feltűnő. Ha úgy tetszik, a Mattis-kép a valóságot ábrázolja, mégpedig fotografikus hűséggel. A kékből zöldes árnyalatokba áttűnő háttérből a piros-lila-narancsszínű foltok melegtét a két fehér szürke félhold ábra hűti le. Érdekes lenne csillagász szemmel elemezni: vajon milyen anyagok sugárzását "láttatja" meg ez a kép? És vajon melyik galaktika-színképhez hasonlít a legjobban?

A színek mögül felsejlik a festő vászon anyagának hálózata is, mintha milliméter-rendszerrel hálózna be a képet, hogy az a legkisebb, legrejtettebb pontján is elemezhető legyen. A vászon anyaga, a felrakott színek atomjai a kézzelfogható, tapintható valóság világába viszik a nézőt, hogy onnan egyetlen mozdulattal ismét az "absztrakciók" világába rántsa vissza.

Forgatom a képet! Hatása mit sem változik. Legfeljebb körbejárrom vele együtt a távoli univerzum egy pontját. Értelmét, lényegét önmagába zártan, feloldhatatlanul hordozza. Örvénylő mozgásai fenyegetően felénk közelítenek, mint ha a Tízparancsolat elsőjét sugalmazná: "Én vagyok a te Urad, Istened", ÉN A VILÁGMINDENSÉG!

Mágia ez a kép a javából. De mágia maga a festő neve is. Hirtenlen a *Mathis der Maler*, Hindemith-opera és a belőle kivonatolt szimfónia jut eszembe. És vele együtt Mathias Grünewald, a különös életű, rejtélyes festő isenheimi oltárképei. Bevilan képzeletembe Henri Matisse képeinek sajátos színvilága is. Majd harminc évvel korábban született, mint Mattis-Teutsch, tehát nemzedéknyi időköz választja el őket egymástól és mégis összeköti őket a mélyben forrongó azonos energialüktetések ereje, ritmusa.

Íme az M. A. T. I. S. galaktika; fényév-milliók távolságából küldi színképét, hogy elemezzük gyatra földi eszközeinkkel. De vigasztaló, hogy legalább a SZÍNKÉPET rögzíteni tudjuk lelkünk fotocelláival.

... és miközben mindez átvillant agyamon (a másodperc törtrésze alatt), máris ott volt előttem egy lélegzetelállító másik SZÍNKÉP: a szerelem mámorában egymáshoz simuló férfi és női arc egyetlen hullámmozgásban feloldódó absztrakciója. Ósanyag, ősköd, a VILÁG TEREMTÉSE — villan belém a felismerés. A földi formákkal való rokonítás szinte teljesen eltűnik az absztrakció mögött. Testetlen ez a valóság, bár jól felismerhetők előtűnő formái, vonalai, fény-árnyék villódzásai. Ha egy kicsit félrefordítom a fénytől: az egész egyetlen absztrakt, amorf tömeggé alakul át. Mattis-Teutsch képe mellé helyezve megdöbbentő a hasonlóság. Az egymásba mélyedő félkörök, a gömbformák hullámzó, lüktető egymásvillanásai, a súlytalan lebegés, a minden földi nehézkedés alól való felszabadulás "könnyűsége" egy lényegűvé varázsolja a két művet. Mattis-Teutsch kozmoszából éppen most készül "kilépni" a formák világa. Szervátiusz Jenő univerzumában éppen most készül "visszalépni" a forma a forrongó anyag kozmikus birodalmába. A két világ közti határmezsgyén egy mágikus pillanatra találkoznak egymással. Ez a pillanat az absztrakció absztrakciója. A ZENE OTTHONA.

TERÉNYI EDE

Mattis-Teutsch János: Táj

ÁPRILISI ÉVFORDULÓK

- 1 - 75 éve született André Stil francia író
- 2 - 30 éve halt meg Szpirosz Melasz görög író
- 3 - 140 éve született Marczali Henrik történész
- 90 éve született Szemlér Ferenc költő
- 4 - 350 éve született Antoine Galland francia műfordító
- 150 éve született Lautréamont francia költő
- 5 - 50 éve halt meg Ilarie Veronca román költő
- 6 - 90 éve halt meg Alexander Kielland norvég író
- 325 éve született Jean-Baptiste Rousseau francia költő
- 7 - 160 éve halt meg Vasile Bob Fabian román költő
- 8 - 60 éve halt meg Bruno Seabra brazil költő
- 9 - 370 éve halt meg Francis Bacon angol filozófus

- 175 éve született Charles Baudelaire francia költő
- 80 éve született Hegyi Endre költő
- 10 - 80 éve született Friedrich Heer osztrák kritikus
- 11 - 190 éve született Anastasius Grün német költő
- 12 - 130 éve halt meg Mikael Nalbandjan örmény író
- 13 - 90 éve született Samuel Beckett ír író
- 80 éve halt meg Eötvös Károly író
- 14 - 110 éve született Tóth Árpád költő
- 15 - 160 éve halt meg Dukai Takách Judit költőnő
- 75 éve született Ferenczi István romániai magyar történész
- 16 - 100 éve született Tristan Tzara francia költő
- 17 - 100 éve halt meg Traian Demetrescu román költő
- 18 - 300 éve halt meg Madame de Sévigné francia írónő
- 80 éve született Tűz Tamás költő
- 19 - 30 éve halt meg id. Kántor Lajos romániai magyar kritikus
- 20 - 170 éve született Dinah Maria Mulock angol írónő
- 21 - 180 éve született Charlotte Brontë angol írónő
- 100 éve született Henri de Montherlant francia író
- 22 - 40 éve halt meg Berend Miklósné írónő
- 230 éve született Germaine de Staël francia írónő
- 23 - 380 éve halt meg Miguel de Cervantes Saavedra spanyol író
- 10 éve halt meg Mircea Eliade Párizsban élő román író
- 380 éve halt meg William Shakespeare angol drámaíró
- 100 éve született Zalka Máté író
- 24 - 150 éve született Marcus Clarke ausztráliai író
- 25 - 430 éve halt meg Louise Labé francia költőnő
- 26 - 150 éve született Giovanni Faldella olasz író
- 27 - 120 éve született Claude Farrère francia író
- 28 - 150 éve halt meg Josef Jaroslav Langer cseh költő
- 29 -
- 30 - 10 éve halt meg Grandpierre Lajos író

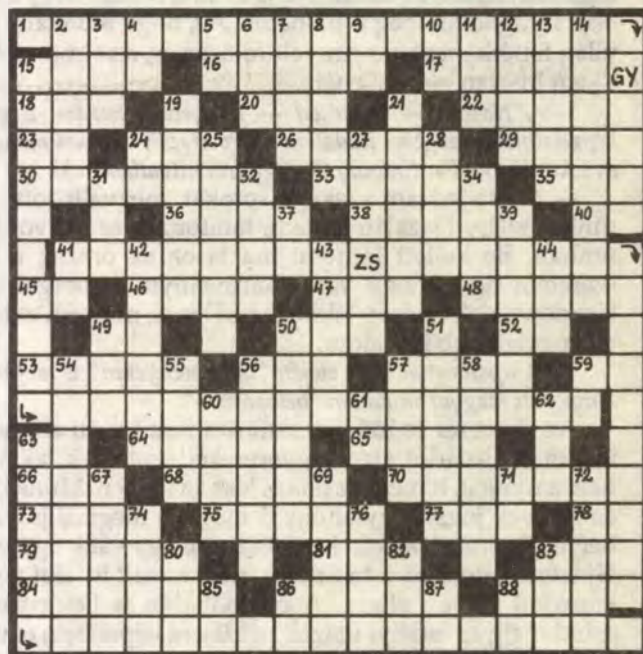
Tavaszej

Gyulai Pál verséből idézzük: "Szeretek kinn a szabadba járni..." - folytatása a vízszintes 1., 41., függőleges 15. és 63. számú sorban.

VÍZSZINTES: 1. A folytatás első sora (zárt betűk: T, S, N, E). 15. Egyesült Nemzetek Szervezete. 16. Esmény. 17. Rágcsáló idegrendszerének a központja. 18. Lítium és hidrogén vegyjele. 20. Spanyol, osztrák és norvég gépkocsik nemzetközi jelzése. 22. Idegen női név. 23. Skandináv férfinév. 24. Lengyel sci-fi író (Stanislaw). 26. Nem az árnyékban. 29. Összeavart adót! 30. A Nagy-Tavak legkisebbike. 33. Közterületei. 35. DIÜ. 36. Szabószerszám. 38. Fel..., álmából hirtelen felébredt vala. 40. Rangfokozat. 41. A folytatás második sora (zárt betűk: O, Y, N, E). 45. Indíték. 46. Kezdet és vég nélkül hatnak! 47. OÁN. 48. Súlyban gyarapodsz. 49. Izomkötő szalag. 50. Angyal-rang. 52. Gitározni kezd! 53. Becézett Gáspár. 56. Római számok, összegük ezerszázegy. 57. Gyorsan, franciául. 59. Helyeslés több idegen nyelvben. 63. Éter egyenmő hangzói. 64. Csillagászati talppont. 65. Rendszerbe illeszkedő tétel, névelővel. 66. Kén és lantán vegyjele. 68. Erdő, románul. 70. Puskin-költemény főhőse. 73. ...fora, hasonlóságon alapuló szókép. 75. Puccini-opera román címe. 77. Poén vége! 78. Diszprózium vegyjele. 79. Minden esztendőben újra kihajtó növény. 81. Tétlenül terít! 83. Lóbetegség. 84. Vissza: gépet, műszert állít össze (ék. f.). 86. Olasz könnyűzene-énekes. 88. Hitvese.

FÜGGŐLEGES: 2. Negatív töltésű elemi részecske. 3. Vészülyedés román rövidítése. 4. Határozott névelő. 5. Nap, románul. 6. Esetlenül édes! 7. Francia János. 8. Szomorúság. 9. Tova. 10. Határozórag, az -on egyik társa. 11. Lóbiztatás. 12. Szinte gyűró! 13. Elészted. 14. Chile fővárosa. 15. A folytatás harmadik sora (zárt betűk: L, Y, O). 19. Kegyeletet nyilvánított. 21. ... Gray arcképe, Oscar Wilde műve. 24. Skálahang. 25. Olaszországi nagyváros. 27. Aiszkhülosz drámája. 28. Nemzetiség, románul. 31. Három, oroszul. 32. Ide kerül a malac. 34. Vissza: háborúval kapcsolatos. 37. Nőta egyenmő hangzói. 39. Nyilvános kert, park — névelővel. 41. Móká páratlan betűi. 42. Svéd sarkkutató (Fridtjof, 1861-1930). 43. Federico García ..., spanyol költő volt. 44. Tézis belseje! 49. Izmosodni kezd! 50. Amely irányba. 51. A múlt század elején divatos női ruha. 54. Régi szűrőfegyver, névelővel. 55. Román költő, Ady barátja (Emil). 56. Ritka férfinév. 57. Disputa. 58. A kéz belső része. 59. Azonban. 60. És hajít. 61. ... Valetta, Málta fővárosa. 62. Török tiszti rang. 63. A versidőzet utolsó sora (zárt betűk: Á, L, M, L). 67. Az elgondolás. 69. Nedvesek, románul. 71. ... gard!, vívásban használatos francia kifejezés. 72. Múlt..., ami már lejárt. 74. A kocka, latinul. 76. Hacsaturján személyneve. 80. A közepén közli! 82. Nézd, lám. 83. Kerület rövidítése. 85. Tagadószo. 86. A, A, A. 87. Bodri lakik benne. 88. Tiltószo.

SALLÓ LÁSZLÓ

A HELIKON 5. számában közölt, Tavaszi holdtölte című rejtvény megfejtése: Táncolva suhannak a szöke sugárkák, /Hús hold aranyával előntoe a lég, /Ott kinn, valamint csodaszép, színes árkád, /A méla nagy ablakok fő-sora ég.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
SZABÓ GYULA
SZŐCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
LÁSZLOFFY ALADAR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Művészi Református Sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, 132096
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE